

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Gustav Adolf von Gotter – diplomat v 18. století

Autor: Bc. David Krop

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková Ph.D.

Olomouc 2020

„Zpracování diplomové práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2020_014).“

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Gustav Adolf von Gotter – diplomat v 18. století“ vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci., dne 7.5.2020

David Krop

Mé poděkování patří doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala. Chtěl bych také poděkovat prof. Kai Uwe-Schierzovi a prof. Dr. Phil Leopoldu Auerovi za cenné konzultace, bez kterých by tato práce nevznikla. Dále bych chtěl poděkovat Jitce Langové za jazykovou korekturu této práce. Nakonec bych velmi rád poděkoval rodině a přátelům, kteří mě v průběhu mého studia podporovali.

Obsah

Úvod.....	5
2. Hodnocení dosavadní diplomatické literatury.....	12
3. Nobilitace a změny v její praxi	22
4. Gustav Adolf von Gotter – Diplomat v 18. století	35
4.1. Evropa na počátku 18. století – historický exkurs	35
4.2. Historie rodiny Gotterů	36
4.3. Dětství a studium Gustava Adolfa von Gottera	37
4.4. První vídeňský pobyt a nobilitace	39
4.5. Pobyt v Berlíně.....	47
5. Molsdorf.....	52
5.1. Geografická pozice zámku.....	52
5.2 Historie zámku Molsdorf	53
5.3 Gotterovo působení na zámku Molsdorf.....	53
5.4. Gotterův umělecký program	54
6. Návrat do státních služeb	61
6.1. Svobodné zednářství	64
6.2. Situace po roce 1740	65
6.3 Nové povinnosti v Berlíně	66
6.5. Zpět na zámku Molsdorf	72
Závěr	76
Seznam pramenů a literatury.....	79
Prameny	79
Literatura.....	80
Resume.....	85
Anotace	86

Úvod

Život Gustava Adolfa von Gottera je v řadě ohledů typický pro 18. století. Století osvícenství nabízelo intelektuálům, úředníkům a vojákům určitou možnost povýšení do šlechtického stavu. Nobilitovaní šlechtici mohli díky tomu pozměnit svou životní dráhu. Typickým příkladem takového vývoje je i životní cesta Gustava Adolfa Gottera, jehož život bude těžištěm této diplomové práce.

Gustavovi Adolfovi von Gotterovi zatím nebyl věnován v českém prostředí žádný rozsáhlý text. To odpovídá historiografickým trendům. Historikové nalézali v 18. století celou řadu jiných témat, jako například osvícenství, ekonomické teorie, absolutismus a další, které svou popularitou zastíňovaly většinu osobností. Určitými výjimkami jsou významní panovníci, jako například Marie Terezie, Fridrich II. nebo Josef II. Určitému znovuoobjevení osvícenských témat v současnosti svědčí doba a zejména jubilea, která jsou spojována s vládou Marie Terezie. Díky těmto výročím vzniklo velké množství životopisů, které objevují a precizují životní osudy mnoha významných postav a odkrývají tak příběhy, které byly na dlouhou dobu ztraceny.

Gustav Adolf von Gotter (26.3.1692 – 28.5.1762) se narodil v rodině Johanna Michaela Gottera a jeho ženy Ludmily Magdalény. Jednalo se o významnou osobnost pruské historiografie, což dokazuje i celá řada důležitých událostí, do kterých byl zapojen. Jednou z nejslavnějších byla etuda v roce 1740, kdy vyjednával s Marií Terezií možnost podstoupení Slezska k Prusku. Tato událost proběhla nedlouho před obsazením tohoto území pruskými vojsky v rámci První slezské války. Gustav Adolf von Gotter studoval práva v Jeně a v Halle. Potom od roku 1715 pomáhal svému otci s diplomatickými záležitostmi ve Vídni. Oba v této době pracovali pro Fridricha II. Sasko-Gotského.¹ Ve Vídni se mladý Gustav Adolf Gotter seznámil s princem Evženem Savojským, který ovlivnil jeho kulturní a společenské směřování. Od roku 1717 je Fridrichem II. Sasko-Gotským jmenován legačním sekretářem.² V roce 1724 byl Karlem VI. ve Vídni nobilitován a získal titul svobodného pána. Ve třicátých letech pobýval

¹ V německém originále *Herzog Friedrich II. von Sachsen–Gotha und Altenburg*. Vzhledem k častému výskytu Fridricha II. Sasko-Gotského a Fridricha II., pruského krále, bude po celou dobu textu důsledně uváděno celé jméno Sasko-Gothského vévody.

² Z německého originálu *der Legationssekretär*.

Gotter na zámku Molsdorf poblíž Erfurtu. V roce 1740 byl Fridrichem II. povolán do pruských služeb, aby vyjednal s Marií Terezií podstoupení Slezska. Poté se stal členem mnoha důležitých institucí v Prusku jako například Pruské akademie věd nebo Berlínské královské opery. V pruských službách také dohlížel na činnost Pruského královského poštovního úřadu. V této činnosti se mu podařilo vytvořit několik nových, úspěšných tras. Po celý zbytek života pobýval ve službách Pruského království. Gustav Adolf von Gotter zemřel v Berlíně v roce 1762, jako jeden z výrazných intelektuálů, sběratelů umění a věrných služebníků pruského krále.

Jak již bylo zmíněno, Gotterovi se v českém prostředí cíleně nevěnuje žádná studie. Jistou výjimku tvoří odstavec v monografii Františka Stellnera *Fridrich Veliký*.³ V této publikaci autor zmiňuje Gottera v souvislosti s berlínskou operou. Při té příležitosti uvádí také jeho krátký medailon. Do souvislosti je Gotter uváděn zejména v kontextu zájmu o hudbu, který sdílel s Fridrichem II.⁴ Další zmínky o Gotterovi v české literatuře nacházíme ve slovnících. Často je patrné, že tvůrci vycházeli ze stejných informací, jelikož texty jsou takřka totožné. Obvykle uvádějí datum narození a úmrtí, významné pozice a častokrát zmiňují Gotterovu velkou zálibu v „rozmařilém životě“.⁵

Německá literatura je ve vztahu ke Gotterovi rozmanitější. Existuje celá řada studií, častokrát regionálního charakteru, které se jím zabývají. Pravděpodobně nejstarší text pochází z roku 1867 a jeho autorem byl erfurtský archivář August Beck.⁶ Jedná se o zdařilý životopis, který ale částečně trpí drobnými problémy. Beck zpracoval naprosto precizně všechny prameny, které v rámci svého bádání k osobě Gottera našel⁷. Problém ovšem je, že některé

³ STELLNER, František: *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*. Praha, 1998.

⁴ Tamtéž, s. 167.

⁵ OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný. ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Desátý díl (Gens-Hedwigia). Praha, 1896. s. 361. Ve smyslu rozmařilého života jsou myšleny zejména jeho vysoké výdaje a zároveň několik neúspěšných podnikatelských pokusů.

⁶ BECK, August: *Graf Gustav Adolf von Gotter. Ein Lebensbild aus der Zeit Friedrich's des Großen und Maria Theresia's*. Gotha, 1867. 109 s.

⁷ Beck se ve své práci zabýval pramennou materií zejména z oblasti Erfurtu, Jeny a Berlína. V současné době je bohužel velká část těchto pramenů nezvěstná. Lze ale tvrdit, že Beckova interpretace prameny neovlivňuje zásadním způsobem, a tak se nám tyto prameny v pozmeněné podobě zachovaly doposud.

informace byly v době svého vzniku myšleny jako anekdoty a Beck s nimi pracoval jako s prameny, které popisují Gotterův skutečný život. Většina archivního materiálu je velmi důsledně uváděná v opisech a nejsou tak ovlivněny Beckovým výkladem. Díky této monografii se tedy zachovaly velmi rozsáhlé a komentované prameny, které pojednávají o Gotterově životě. Kniha se tak nachází na rozmezí literatury a pramene. Vzhledem k jejich struktuře a Beckově přístupu, který tyto archiválie spíše komentuje, má pro účely této práce v podstatě hodnotu pramene.

Z Beckovy studie vychází kniha Kurta Krügera *Gustav Adolph Graf von Gotter – Leben in galanter Zeit*.⁸ Tato kniha vychází zejména díky podpoře nadace zámku Molsdorf, který dříve Gotterovi patřil. To se projevuje na celé studii. Je zaměřena velmi lokálně a veškeré informace jsou uváděny ve vztahu k zámku nebo okolí Erfurtu. Krüger užívá celou řadu pramenů primárně německé provenience, a to z Berlína, Stuttgartu a Gothy. Co se týče literatury, tak pracoval s knižní produkcí z Francie a Německa. Ovlivnění Beckem je patrné v částech textu, kde pracuje s anekdotami bez hlubší kritiky jako s regulérním pramenem ke Gotterově životu. To bohužel znamená, že některé Beckovy nepřesnosti jsou v textu zachovány. Pozitivem díla je to, že v centru jeho zájmu stojí zámek Molsdorf. Díky tomu, že se v archívech v okolí Erfurtu vyskytuje celá řada příslušných pramenů, je tato část knihy vynikající studií zámku, která přináší mnoho nových informací, zejména k období jeho rekonstrukce. Dílo ale kvůli tomu působí poněkud disharmonicky. První část textu, která se věnuje Gotterovu životu a vztahu k Molsdorfu je důkladně zpracována, ale pokud jde o druhou část práce, která se týká Gotterova života po roce 1740, ta je informačně chudší. Důvod spatřuji v tom, že výzkum Pruské královské pošty nebo zednářského řádu probíhaly v německém prostoru až po roce 1993, kdy byla Krügerova studie publikovaná. Tyto nové informace ovšem Krüger rozváděl v později publikovaných článcích. Autor pracoval až na zmíněné výjimky s velkým množstvím zdrojů a práce tak nabízí velmi zdařilou biografii, která je zároveň z velké části regionální studií.

⁸ KRÜGER, Kurt: *Gustav Adolf Graf von Gotter. Leben in galanter Zeit*. Erfurt, 1993. 61 s.

Třetí a poslední monografií, která se zabývá Gustavem Adolfem von Gotterem, je kniha *Schloss und Garten Molsdorf – Graf Gotter Residenz der Aufklärung*.⁹ Tuto knihu napsal v roce 2012 Helmut-Eberhard Paulus za podpory nadace durynských zámků a zahrad, která spravuje i zámek Molsdorf. Z názvu titulu je patrné, že v centru Paulusova badatelského zájmu se nachází Gotterovo sídlo. V této studii je tedy uváděn celý historický vývoj zámku, který je zakončen v současnosti. Životopis Gustava Adolfa von Gottera je tak prvek, který v textu působí poněkud osamoceně. V knize autor pracuje zejména s uměleckými tématy a architekturou a zabývá se veškerými stavebními pracemi, kterým se jiní autoři spíše nevěnovali. To vychází rovněž z badatelského zájmu autora, který je historik umění. Díky tomu mohl nabídnout nový způsob interpretace stavební činnosti. Částečně vychází z děl Becka a Krügera, ale přispěl i celou řadou nových pramenů. Mezi nimi je možné objevit zejména stavební plány a velmi podrobný rozbor architektonických a uměleckých památek. V centru badatelova zájmu se ocitá nově Gotterův umělecký program. Tomu se nevěnoval nikdo z předchozích autorů. Pro Pauluse je důležitá otázka, jakým způsobem vlastně Gotter vnímal krásu, čím chtěl být obklopan a co z toho konkrétně vyplývá. Zároveň se autor velmi úzce zabývá zahradním komplexem, který Molsdorf obepíná, a který je vzhledem k jiným objektům ze stejné doby poněkud atypickým. V tomto kontextu je jeho text naprosto unikátní. Pokud jde o životopis Gottera, ten Paulus uvádí pouze jako přehledovou tabulku, aby čtenáři byla usnadněna práce s textem. Kniha je doplněna velkým množstvím fotografií a stavebními plány, které tak dokreslují veškeré stavební úpravy.

Samostatných článků, které se věnují některému z aspektů Gotterova života, je několik. Jedna z raných studií je Timpelův text *Graf Gotter und Schloss Molsdorf* z roku 1919.¹⁰ Tato studie vyšla z popularizačních důvodů v Erfurtu. Zámek Molsdorf se dnes nachází v katastrálním území Erfurtu a zároveň se právě v Erfurtu nalézají veškeré prameny činnosti na zámku Molsdorf.

⁹ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten Molsdorf. Graf Gotters Residenz der Aufklärung*. Regensburg, 2012. 160 s.

¹⁰ TIMPEL, M: *Graf Gotter und Schloss Molsdorf*, in: *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte und Altertumskunde von Erfurt* 39 (1919), S. 123-156.

Autor se ve svém textu snaží nabídnout zejména propracovaný životopis, v který má Gustava Adolfa von Gottera představit publiku. Text je zaměřen velmi kulturně a velký důraz je kladen hlavně na jeho působení na zámku Molsdorf. Autor užívá výhradně vyprávěcího stylu, který se místy dostává až do mezí historického románu. Historii zámku dovádí Timpel do jeho současnosti a snaží se o zachycení všech důležitých renovací. U části Gotterova životopisu zmiňuje častokrát pikantnosti. Ty napomáhají plynulému toku děje, ale zároveň vytváří určitou nedůvěryhodnost k tomuto textu, jako relevantní historické studii. Vedle tohoto aspektu přináší samotný text nové informace. Zejména vývoj Molsdorfu po roce 1760 je poutavě líčeny a zmíněná Paulusova studie z ní do velké míry čerpá. Navíc je celý text doplněn velkým množstvím obrazového materiálu, včetně plánu přestavby, které Paulus ve své knize nepoužil a doplňují tak mezery v rekonstrukčních pracích.

Mnohé studie se rovněž věnují Gotterově činnosti u Pruské královské pošty. Za zmínku stojí např. krátký text Bernda Haubeho, který sepsal Gotterův medailon jako významné osobnosti pruské poštovní historie.¹¹ V textu se opakují jisté nepřesnosti, jako například údajná záchrana neteře prince Evžena Savojského Gotterem. Tato etuda je ovšem naprosto spekulativní a poprvé se objevila už u Augusta Becka. Bohužel není doloženo, kde se nachází prvotní inspirace této příhody. Text přináší informace o rodu Gotterů, částečný geografický exkurs po okolí Erfurtu a pak velmi zběžně komentuje baronovu činnost u pruské pošty.

Jiný text, který se nachází ve stejném sborníku, pochází od Helmuta Otto Krügera.¹² Tento text je možné srovnávat s textem Bernda Haubeho. Oproti Haubemu nabízí Krüger rozsáhlejší medailon, v jehož centru opravdu stojí Gotterova poštovní činnost. Stejně jako jiní autoři, tak také on zprvu popisuje jeho mládí, počátky diplomatické kariéry a jeho činnost ve státní službě. Gotterův pobyt ve Vídni tak zaujímá velmi významnou roli. Těžištěm studie je

¹¹ HAUBE, Bernd: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter ein Osterländer*. In: Archiv für deutsche Postgeschichte. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein, 1979. S. 92-94.

¹² KRÜGER, Helmut Otto: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter Kgl. Preußischer Generalpostmeister (1753–1762)*. In: Archiv für deutsche Postgeschichte. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein, 1979. S. 37-54.

baronova činnost v rámci pruské královské pošty. Tato pasáž se dělí na dvě části. První část popisuje jeho aktivity před a druhá po sedmileté válce. Ve studii lze najít obdobné nepřesnosti, které se vyskytly už u Augusta Becka. Ty jsou ale vyvážený velmi precizní prací s prameny, které pojednávají o Pruské královské poště.

Výše zmíněné studie zahrnují hlavní výzkum, který se věnuje postavě Gustava Adolfa von Gottera. Další zmínky o tomto diplomatovi se nacházejí v mnohých biografických slovnících. Tyto texty budou v celé mé diplomové práci využívány. Mnozí z autorů předložili inspirativní myšlenky a argumenty, které obohatí i výzkum v této diplomové práci. Neméně důležité pro celý text jsou prameny, které jsou základem mého výzkumu.

Pramenné ukotvení diplomové práce bude zahrnovat výsledky výzkumu, který proběhl mezi lety 2017-2019 v rakouských a německých archivech. V práci bude využito archivního materiálu zejména z Domáciho, dvorského a státního archivu ve Vídni¹³, Zemských archivů v Gothě¹⁴, Erfurtu¹⁵, a Stuttgartu¹⁶, a pak ze Státního archivu pruského kulturního dědictví¹⁷. Rakouské prameny budou mapovat převážně Gotterův první pobyt ve Vídni a komunikaci s princem Evženem Savojským. Německé prameny popisují Gotterovu činnost na zámku Molsdorf včetně přestaveb. Specifické místo zaujímají materiály

¹³ ÖStA: Haus-, Hof – und Staatsarchiv in Wien (AT-OeStA-HHSA Große Korrespondenz) – prameny zahrnují zejména Seckensdorfovu korespondenci, Diplomatické spisy ve vztahu k Braniborsku (Branderburgica).

¹⁴ Landesarchiv Thüringen – Staatsarchiv Gotha: V archívu v Gothě se nachází zejména knihy k jmenování a odměňování osob ve státních službách (Bestall- und Belohnungsbücher 1650–1735). Dále se v tomto archivu nachází některé prameny k dějinám zámku Molsdorf (Landesarchiv Gotha Gehemes Archiv Molsdorf) a další: Landesarchiv Gotha WW.II.166, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv E. XII. 127, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv A. I. 35 1732, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv C. XIII. 19, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv D II 91, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv E. V. o. 6. 4, Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv J.I.B.e.m.5 a, Landesarchiv Gotha UU.I.67

¹⁵ Stadtarchiv Erfurt: 5/638–35 b, "Die Feldpost" Mitteilungsblatt für alle zum Heeresdienst eingezogenen Kameraden der Erfurter Preußischen Behörden, Nr. 1-50 (1-2/032–14), Rezess zwischen dem H. Gr. v. Gotter, und der hiesigen Gemeinde, die Vertauschung eines Rasenweges hinter der Kirche und die Hegung der Wiesen betr (1-3/Molsdorf A 70).

¹⁶ Hauptstaatsarchiv Stuttgart – Landesarchiv Baden Württemberg: A 7 Bü 47, A 48-05 Bü 42, A 256 Bd 237.

¹⁷ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz: I. HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge Nr. 800, 801.

z archívu ve Stuttgartu a Berlíně. V prvním z jmenovaných archívu je uchováván materiál k tzv. „Afěře Grawenitz“, kde byl baron Gotter osobně zainteresován. V Berlínském archívu se pak nacházejí některé informace ke Gotterově činnosti v několika významných úřadech, například Pruském královském poštovním úřadě nebo berlínské lóži Řádu svobodných zednářů.

Z celkového přehledu je patrné, že Gustav Adolf von Gotter se řadí mezi osobnosti, kterým byla v minulosti věnována pozornost. Ať už se jedná o zdařilejší či méně povedené texty, vždy se autoři snažili přijít s něčím unikátním. Zároveň ale navazovali na dosavadní výzkum. Přinést komplexní přehled o osobě Gustava Adolfa von Gottera a zároveň upozornit na důležité a jedinečné poznatky, je rovněž úkolem i této práce. Mnoho textů, které kontinuálně vznikaly, přinášely nejrůznější informace a mnohé platí v této době za vyvrácené. Cílem této práce je tak předložit moderní životopis, který bude mapovat osudy Gustava Adolfa von Gottera. Na půdorysu života tohoto diplomata budou osvětleny některé typické fenomény osvícenské společnosti. V mnohých textech, které vznikly od Beckova příspěvku v roce 1867, se nacházejí nepřesnosti, které se opakují a zároveň některé aspekty Gotterova života zmíněny doposud nebyly. Nebyla věnována větší pozornost Gotterově sběratelské činnosti, která je velmi kvalitně archivně podložena jeho katalogy. Doposud nebyla zmíněna Gotterova činnost v Řádu svobodných zednářů a zároveň nebyl předložen životopis, který by hlouběji mapoval prameny, které se nacházejí v rakouských archivech. Cílem této práce je doplnit Gotterův životopis o tyto informace.

Ztvárnění životopisu v širším kontextu doby je jedním z moderních přístupů dějin diplomacie. Od poloviny 50. let 20. století se ustupuje od ztvárnění diplomatů jako pouhých vykonavatelů státní vůle, ale je zdůrazňováno jejich kulturní, politické a umělecké zázemí. Takovýto přístup bude zvolen i v této diplomové práci. Gustav Adolf von Gotter je většinou v literatuře vnímán jako diplomat. Důvodem pro takové hodnocení je jeho činnost ve Vídni v roce 1740. Cílem této práce není pouze vytvořit životopis, ale také popsat některá dílčí témata, která jsou s touto osobností spojena.

Po dlouhou dobu v 20. a 21. století bylo rovněž studium diplomacie vnímáno jako zásadní téma, a to nejen v zahraničí, ale také v České republice. Platným argumentem pro toto tvrzení může být i poslední vydaná diplomatická studie *V zastoupení císaře* od kolektivu autorů pod vedením Jiřího Kubeše.¹⁸ Vzhledem k tomu, že se Gotter zapsal do historiografie zejména jako diplomat, bude se jedna z částí této práce věnovat i výzkumu dobové a soudobé diplomatické literatury. S ohledem na jeho ukotvení se bude jednat zejména o domácí a jazykově německou literaturu. Budou zde nastíněny historické směry bádání a zároveň i moderní metodologie, kterou autoři pro svou práci volí.

Na začátku tohoto úvodu bylo zmíněno, že 18. století je období, kdy se stále častěji stávají neurození, díky svým kontaktům, píli nebo úspěchům, prostřednictvím nobilitací šlechtici. Podobný osud měl i Gustav Adolf von Gotter, který se sice narodil otci, který šlechticem byl, ale tento titul nebyl dědičný. Nobilitace je velmi důležitá v životě Gustava Adolfa von Gottera a proto bude její výzkum mít samostatnou kapitolu v této diplomové práci.

V této studii bude vyprávěn příběh Gustava Adolfa von Gottera ve třech etapách jeho života. Tou první bude jeho snaha stát se šlechticem, následně bude navazovat analýza jeho sebereprezentační strategie, která se zaměří na jeho realizaci na zámku Molsdorf. Poslední část pak bude popisovat jeho činnost v mnohých pruských úřadech.

V Gotterově životě byla nesmírně zásadní prezentace jeho příslušnosti k aristokracii, proto bude tento aspekt vnímán v textu jako hlavní pojítko celého příběhu. Cílem této práce je tak představit Gustava Adolfa von Gottera v českém prostředí a doplnit jeho příběh o nově objevené prameny a shrnout dosavadní informace k jeho životu. To vše na základě jeho sounáležitosti k aristokracii.

2. Hodnocení dosavadní diplomatické literatury

Výzkum diplomacie je velmi důležitou oblastí historiografie a celá řada historiků obohatila tento výzkum mnohými výzkumnými koncepty. Pokud se

¹⁸ KUBEŠ, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*. Pardubice, 2018. 638 s.

v dnešní době studenti nebo veřejnost seznamují s problematikou diplomacie, často začínají u některého z textů Henryho Kissingera.¹⁹ Jeho knihy nabízejí základní vhled do problematiky a následně se nabízí celá řada textů, které jednotlivá témata rozšiřují. V současnosti existuje rozsáhlá literatura s mnoha odlišnými přístupy, klíčové trendy proto v této kapitole stručně představím. Těžištěm práce bude s ohledem na vlastní téma výzkumu literatura domácí a jazykově německá. Český i německý výzkum jsou velmi silně propojeny, a proto budou zvolené studie charakterizovány v chronologickém pořadí.

Jak již bylo zmíněno, texty mají zahrnovat co nejširší spektrum historických přístupů. Odborná literatura k dějinám 18. století je velmi rozsáhlá a není úkolem této práce poskytnout komplexní katalog literatury, která vznikla od 19. století. Je ale na místě objasnit, z jaké literatury soudobý výzkum diplomacie čerpá a jaké metody se v průběhu výzkumu objevovaly. Velkou rolí pro výběr textů hrála jedinečnost každého díla, buď pro jeho koncepci nebo pro zohlednění unikátní metodologie. Ačkoli bylo od 19. století vydáno mnoho textů, které se věnují problematice diplomacie, tak v této kapitole byly vybrány pouze stěžejní zástupci pro jednotlivé metodologické přístupy.

Karl Marx: *Die Geschichte der Geheimdiplomatie des 18. Jahrhunderts*

Počátky výzkumu diplomacie v 19. století se vyznačovaly určitým propojením filosofie, ekonomie a politických dějin. Významným zástupcem tohoto způsobu popisování diplomatických událostí byl Karl Marx (1818–1883). Karl Marx se zapsal do dějin jako ideolog a tvůrce Komunistického manifestu. Nicméně, věnoval se také výzkumu diplomacie. Svoje závěry publikoval v roce 1857 v Londýně ve studii *Die Geschichte der Geheimdiplomatie des 18. Jahrhunderts*²⁰. V jeho práci se prolíná vnímání světa jako střetu společenských tříd. Ve svém díle se Marx věnuje výzkumu zejména ruské diplomacie. Staví diplomacii do kontextu filosofie, ekonomie a širších politických událostí. Z ruských dějin vyzdvihuje zejména působení Petra Velikého a jeho vztahy

¹⁹ např.: KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha, 1999. 952 s. nebo KISSINGER, Henry: *Uspořádání světa: Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Praha, 2016. 400 s.

²⁰ MARX, Karl: *Die Geschichte der Geheimdiplomatie des 18. Jahrhunderts. Über den asiatischen Ursprung der russischen Despotie*. Berlin, 1997. 244 s.

s Anglií. Další významnou roli hraje myšlenka otroctví, která je pro něj s vládou Petra Velikého spojena.

Max Braubach: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert.*

Počátek výzkumu diplomacie v německy psané historiografii 20. století byl zahájen prostřednictvím rozsáhlých prací, které popisovaly dlouhý časový úsek. Jejich autoři předkládají celou řadu argumentů a pramenů, kterými události podrobně popisují. Tento způsob historické práce s sebou přináší výhody, ale také nevýhody. Mezi výhody je možné zařadit komplexnost. Tato díla nabízejí čtenáři vhled do problematiky, který není zaměřený pouze na detail. Události jsou popisovány velmi komplexně a jsou objasněny rovněž okolnosti, za jakých se konkrétní historická událost odehrála.

Jedním ze zástupců takto rozsáhlého konceptu v německém prostředí je Max Braubach (1899–1975). Jako historik se primárně věnoval dějinám diplomacie a 18. století. Mezi jeho nejznámější díla patří pětisvazková biografie prince Evžena Savojského *Prinz Eugen von Savoyen. Eine Biographie*²¹. Toto dílo vznikalo mezi lety 1963-1965. Pravděpodobně se při tomto výzkumu seznámil s velkým množstvím pramenů, které mapují diplomacii Habsburské monarchie v 17. a 18. století. Z těchto pramenů pak vychází monumentální dílo, které se věnuje diplomacii, *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*²². Tato práce popisuje střeoevropskou diplomacii od Westfálského míru až po konec 18. století. Dílo vzniklo k příležitosti Braubachova jubilea a bylo v ní shromážděno velké množství jeho starších příspěvků. Atypické je proto řazení kapitol. Mezi velmi obecná témata jsou často řazeny některé specifické fenomény, které vhodně doplňují obraz o tehdejší diplomacii. Způsob řazení celé knihy je čistě chronologický. Politické dějiny jsou vyprávěny v kontextu panovníků. Velké místo mezi prezentovanými diplomaty zaujímá i princ Evžen Savojský. Okolí vídeňského dvora rezonuje v práci velmi silně. Napomáhá tomu i výběr pramenů, které pocházejí primárně z vídeňských archivů. Dalším

²¹ BRAUBACH, Max: *Prinz Eugen von Savoyen. Eine Biographie.* 5 Bände. Oldenbourg, Wien 1963–65.

²² BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert.* Röhrscheid, 1969. 864 s.

důležitým tématem je pruská diplomacie. Ta mapuje velmi důkladně pruskou politiku Fridricha II. Velikého.

Autor zasazuje velmi čtivě evropské dějiny do užších souvislostí. Velmi důkladně pracuje s filosofií osvícenství. Tuto filosofii staví do kontextu s politickými dějinami v 18. století. Hledá v ní motivaci pro celkové politické směřování zemí nebo jednotlivé činy diplomatů. Dílo Maxe Braubacha je dodnes velmi přínosným při studiu střeoevropských dějin 18. století a bylo velkou inspirací pro mnoho dalších děl. Pro současné badatele je dosud základní prací jeho rozsáhlé dílo o Savojském.

Christine Vogel, Claudia Garnier (Hg.): Interkulturelle Ritualpraxis in der Vormoderne: Diplomatische Interaktion an den östlichen Grenzen der Fürstengesellschaft

Hlavním nástrojem diplomata je určitý souhrn rituálů. Ty určují, kdo jednání vede, jakým způsobem se nastolují témata nebo kdo vchází do místnosti jako první. Sborník, který vznikl pod vedením Christiny Vogel a Claudie Garnier, se věnuje právě tomuto aspektu diplomatické praxe a je výsledkem mnohaletého výzkumu, který byl zakončen kongresem v roce 2006. Práce se zabývá širším množstvím témat od vrcholného středověku až po období 18. století. Mezi hlavními tématy se objevuje právě rituální praxe a s ní související oblasti. Nový způsob zkoumání rituálů nabízí kapitola *lingua franca*. V té je zkoumán vliv jazyka na celkové jednání. Sborník je možné rozdělit podle geografického klíče do třech oblastí. Prvním je Rusko. Zde autoři a autorky popisují, jakým způsobem byl koncipován vztah mezi západními vyslanci a tradičním moskevským dvorem. Další oblastí je pak rituální praxe na dvoře Ludvíka XIV. Poslední geografickou oblastí, odkud autoři čerpali témata pro své studie byla Osmanská říše. Zde je opět popisováno střetávání se západních diplomatů se zvyky Osmanů.

V roce 2006 badatelé otevřeli důležité téma rituální praxe v diplomatickém styku. Toto téma do té doby nebylo v německé literatuře výrazněji zpracovááno. Své výsledky publikovali autoři velmi čtivě a našli celou řadu témat, které současný výzkum rituální praxe rozšiřuje.

Bruno Kuntke: Friedrich Heinrich von Seckendorff

Biografie významných osobností jsou dlouhodobým trendem ve výzkumu diplomacie. Diplomaté jsou častokrát zmiňováni v kontextu významných událostí a jsou podle jejich činů častokrát koncipovány celé kapitoly. Častým úskalím diplomatických životopisů bylo naprosté zaměření na diplomatickou kariéru takové osobnosti.

Jedním ze zástupců už moderněji podaných životopisů je dílo *Friedrich Heinrich von Seckendorff*²³. Toto dílo popisuje život významného diplomata ve službách Habsburské monarchie. Pro účely této práce byl zvolen zejména z chronologických důvodů. Historicky totiž jeho působení spadá do stejné doby jako působení Gustava Adolfa von Gottera. Kniha je řazena do kapitol, které popisují celý Seckendorffův vývoj.

Kuntkeho studie se vyznačuje velmi precizním způsobem práce. Analyzuje život diplomata na základě velkých dějin. V důsledku toho tak porozumí textu i čtenář, který není s problematikou mezinárodních vztahů v 18. století seznámen. Život Seckendorffa se podobně jako život jiných významných osobností politického života odehrával částečně na poli filosofie a umění. Oba tyto faktory jsou důležitou součástí celé publikace. Autor také využil všech dostupných archivních fondů německé a francouzské proveniencí. Poznámkový aparát nabízí rovněž celou sérii závěrů, které nebyly doposud k osobnosti Seckendorffa publikovány.

Corina Bastian a další: Das Geschlecht der Diplomatie. Geschlechterrollen in den Außenbeziehungen vom Spätmittelalter bis zum 20. Jahrhundert

²³ KUNTKE, Bruno: *Friedrich Heinrich von Seckendorff*. Husum, 2007. Existuje mnohem více děl, které se zabývají osobností diplomata. Např.: MURPHY, Robert D: *Diplomat Among Warriors*. New York, 1964.; REBITSCH, Robert: *Wallenstein als Politiker und Diplomat*. In: REBITSCH, Robert: *Wallenstein : Mensch – Mythos – Memoria*. / Berlin, 2018 s. 211-238.; BLÁHOVÁ, Marie: Petr Žitavský, historik a diplomat. In: BLÁHOVÁ, Marie: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti*. Praha, 2003 s. 29-38.; GILAR, Štěpán: *Diplomat Jaroslav Novák (1884-1947)*. In: *Ročenka Městského muzea Česká Třebová*. Česká Třebová, 2014. s. 79-92. a další.

V současné době narůstá zájem o genderovou problematiku ve vědě. To se projevuje například v lingvistice, ale velmi silný vliv lze najít i v historiografii. Diplomacie je vnímána obvykle jako mužská disciplína. V souvislosti s diplomacií jsou velmi často vnímáni jako hlavní vykonavatelé panovnické vůle muži a postavení žen je v tomto ohledu přehlíženo. Sborník *Das Geschlecht der Diplomatie* je výsledek několikaletého výzkumu, který objasňoval vliv zejména žen v diplomacii. Tento výzkum byl publikován v roce 2014. Kapitoly v knize jsou řazeny chronologicky a první příspěvky se zabývají postavením žen v diplomacii už od pozdního středověku až po současnost. Prostor je v publikaci dáván převážně ženám, které dokázaly prosadit svou vůli a tím ovládly dění v mezinárodní politice.

Vedle role žen kniha poukazuje i na osobnosti, které působily v diplomacii a byly jiné sexuální orientace. Velmi silným tématem je profesionalizace diplomatického sboru v 18. století. Tím došlo ke vzniku maskulinního pracovního společenství, které však bylo buďto ženami nebo lidmi odlišné orientace narušováno. Publikace tak nabízí popis určitých etap, kdy se ženy a muži dokázali významně prosadit na poli mezinárodní politiky.

Jako hlavní pozitivum shledávám nastínění genderové problematiky pomocí vyspělé argumentace. Dílo je osvobozeno od ideologického pohledu a působí tak pro čtenáře velmi otevřeným způsobem.

Jiří Kubeš a kol.: V zastoupení císaře

Tato kniha vznikla v roce 2018 pod vedením Jiřího Kubeše a představuje jedno z nejnovějších děl dosavadní diplomatické literatury, která byla v České republice napsána. Již z názvu grantu²⁴ vyplývá, že tato kniha si klade za určitý cíl zohlednit roli české a moravské šlechty v habsburské diplomacii.

V úvodu práce definují Jiří Hrbek a Jiří Kubeš výchozí bod pro jejich výzkum, včetně literatury, kterou k tomuto tématu mají a zároveň se snaží co možná nejvíce vyargumentovat nový způsob bádání. Výzkum diplomacie se v minulosti opíral zejména o politické dějiny. Byly popisovány dějiny zahraniční politiky panovníků, uzavírání smluv nebo vojenské plány. Od tohoto pojetí dějin

²⁴ *Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640–1740)*

diplomacie se postupně přecházelo ke komplexnějším metodám. V 19. století se do výzkumu diplomacie promítly i dějiny států. Mezinárodní politiku tak podle autorů netvořili jednotlivci, ale abstraktní státní celky. Diplomaté tak podle těchto historiků byli pouze nástroji státní politiky.²⁵ Zároveň byla raně novověká diplomacie zkoumána z pohledu 19. století a odlišnosti byli vnímány jako nedokonalost.²⁶

Změna pojetí výzkumu diplomacie se podle Kubeše odehrává po druhé světové válce. V této době byly národní státy podrobeny kritice a do výzkumu diplomacie se začaly promítat nové prvky, jako např. ekonomie, sociální vazby, technologie nebo konfesionalita.²⁷ V přístupech se odráží také vstup člověka jako důležitého činitele a s tím související dějiny kultury. Změna tedy nastává v přístupu. Dějiny nejsou hodnoceny v dlouhé vývojové fázi, ale jako samostatný problém. Začala se čím dál častěji objevovat témata, která souvisela s rituální praxí nebo formou diplomatického styku.²⁸

Důležitá změna v pojetí diplomacie nastala podle autora v 70. letech 20. století. V této době narůstá význam dějiny kultury a v jejím kontextu byla studována také diplomacie. Kubeš vyzdvihuje dva autory, kteří se na rozvoji výzkumu diplomacie v této době podíleli, Williama J. Roosena (1940-1993) a Klause Müllera (*1936).²⁹ Roosen je autorem knihy *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*³⁰. V této knize se primárně nezabýval popisem diplomatických dějin, ale zaměřil se na „diplomatické instituce a praxe“. Ve své knize tak propojuje teoretické spisy o diplomacii se situací konkrétních diplomatů.³¹ Oproti jiným autorům se odlišoval tím, že nepopisoval diplomatické zvyklosti pouze jednoho státu, ale rozšířil badatelský zájem na Anglii, Benátky, Francii a na oblast severního Nizozemí.³² Důležité otázky pro

²⁵ Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*. Praha, 2018. s. 9.

²⁶ Tamtéž, s. 10.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ ROOSEN, William James. *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*. Cambridge, 1976. 208 s.

³¹ Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře*. s.11.

³² Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře*. s.11.

něj byly: kdo byl raně novověký diplomat, podle jakých kritérií byli vybíráni, jak probíhala diplomatická mise atd.

Klaus Müller je autorem studie *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden 1648-1740*.³³ Müller se odlišuje od Roosenovy koncepce zaměřením pouze na jeden stát a jeho diplomatické zastoupení.³⁴ Další odlišnost je v tom, že Roosen se ve výzkumu opírá zejména o starší literaturu a Müller o archivní materiál z vídeňských archivů a dalších archivů rakouské šlechty.³⁵ Obsah Müllerova díla podle Kubeše velmi připomíná Roosenovu koncepci. Na začátku popisuje organizaci diplomacie, pak vyzdvihuje vliv korespondence mezi diplomatem a státem, následně ještě rozlišuje mezi jednotlivými typy zastoupení.³⁶ Müller se zabýval osobou diplomata – kdo jej jmenoval, proč byl nazýván císařským diplomatem atp. Důležitým tématem je pro autora rovněž financování diplomatických misí. Müller se pokusil zároveň zodpovědět otázky, zda a do jaké míry docházelo k profesionalizaci diplomatického sboru a jaké úkoly měli diplomaté plnit.³⁷

Kubeš zmiňuje i další autory, kteří výrazným způsobem změnili výzkum diplomacie. Judith Matzke se zabývala vytvářením a institucionalizací systému stálých vyslanectví a schopnostech a ceremoniálních vzorech jednotlivých diplomatů.³⁸ Heiko Droste se zabýval postavením a chováním diplomata v rámci koruny, na dvoře a ve státu.³⁹ Bettina Scherbaum zaměřila svůj zájem na osoby diplomatů, kteří byli ve své době společenskými elitami. Tato témata kladla do souvislosti s celkovým konáním těchto mužů. Vycházela z teorie, že předmoderní diplomaty není možné srovnávat s dnešními diplomaty a je nutné zohledňovat jejich myšlenkové a hodnotové ukotvení.⁴⁰ Tento způsob historického přístupu bude uplatněn i v této práci.

³³ Müller, Klaus: *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*. Bonn, 1976. 407 s.

³⁴ Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře*. s.11.

³⁵ Tamtéž. s. 11-12.

³⁶ Tamtéž

³⁷ Tamtéž, s. 12.

³⁸ Tamtéž, s.13.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře*. s. 13.

Od 80. let 20. století je čím dál významnější také mezioborový vliv. Stále více se projevuje v rámci výzkumu diplomacie kulturní antropologie, politologie nebo filosofie. Diplomaté byli popisováni i z dalších úhlu pohledu. Nebyli už pouze nástroji mezinárodní politiky, ale byly v souvislosti s nimi zmiňovány i další oblasti jako mecenášství, kulturní styky nebo literární aktivity.⁴¹

Při definování výzkumné otázky se autoři rovněž potýkali s tím, že se nelze v rámci textu zaměřit pouze na šlechtice, kteří pocházejí z Českých zemí. Z tohoto důvodu se autoři rozhodli zaměřit na *veškerou šlechtu v diplomatických službách rakouských Habsburků, která se – třeba i jen částí svého působení – dotkla českých zemí; rozhodující přitom zůstává hledisko majetkové (nikoli kritérium původu)*.⁴² V první části práce se tak autoři chtějí zabývat císařskými diplomaty z řad vyšší šlechty a způsobem jejich komunikace. Dalším tématem je představení vyslanectví jako sociální jednotky a způsobem reprezentace. Všechny tyto aspekty autoři rovněž chtějí demonstrovat v širším geografickém prostoru a poukázat na odlišnosti v různých zemích a konfesích.

První část této knihy se tak dělí do šesti kapitol, které zkoumají diplomacii spíše teoretizujícím pohledem. Mezi tyto kapitoly patří: *Společnost králů, Ceremoniál jako jazyk diplomatické komunikace, Diplomat a jeho lidé, Diplomat a jeho sídlo, Kaple císařských diplomatů a Císařští diplomaté mezi cizinou a domovem*.⁴³ Je tedy jasné, že tyto části se věnují zejména zázemí, kterého diplomaté využívali a je nutno také říct, že tato část je napsaná velmi kvalitně, přehledně, a navíc také přátelským jazykem, kterému dokáží porozumět i laičtí čtenáři.

Druhá část monografie nese název *V cizině ve službách císaře*, která již konkretizuje detailnější zadání vyslanecovy práce. Autoři se zde nesoustředili pouze na prostor střední Evropy, ale zabývali se rovněž oblastí Pyrenejského poloostrova, Velké Británie nebo Švédského království. Při tomto tematickém rozložení je poměrně jasné, že autoři pracovali s celou řadou kulturních

⁴¹ Tamtéž, s. 14.

⁴² Tamtéž, 15.

⁴³ Společnost králů (s. 23-42), Ceremoniál jako jazyk diplomatické komunikace (s. 42-71), Diplomat a jeho lidé (s. 71-100), Diplomat a jeho sídlo (s. 100-124), Kaple císařských diplomatů (s. 124-146) a Císařští diplomaté mezi cizinou a domovem (s. 146-177),

odlišností a tyto se jim podařilo velmi citlivě do práce začlenit. Čtenář tak získává poměrně obšírný přehled o jednotlivých nuancích diplomatické práce v různých místech Evropy.

K velmi zdařilým částem práce patří zejména metodika a množství prostudovaných pramenů a literatury, které tak nabízejí velmi přesnou sondu do principu fungování ‚habsburské diplomacie‘ v evropském prostoru. Mezi klasickým výčtem nechybí korespondence, nejrůznější zprávy a podobně. Zásadní byl vzhledem k zaměření autorů rovněž zahraniční výzkum. Ten byl proveden v archivech v Itálii, Rakousku, Švédsku a Německu. V celkovém hodnocení lze tedy říct, že práce je velmi inovativní z metodologického hlediska.

3. Nobilitace a změny v její praxi

Nobilitace jako taková znamená povýšení do šlechtického stavu a tohoto nástroje užíval zejména panovník. Ten měl po dlouhou dobu existence tohoto institutu jako jediný právo nobilitaci udělovat. Obvykle se jednalo o povýšení z důvodů věrné či jinak mimořádné služby. Často v pramenech narážíme na povýšení šlechtice v rámci aristokratické hierarchie. Určité odlišnosti vznikaly v pozdější době, zejména v 19. století, kdy bylo možné si šlechtický titul zakoupit. V mnoha zemích byla tato praxe zrušena v období po první světové válce. Existují však země, nejen monarchie, kde je nobilitace nadále prováděna jako ocenění služeb určité osoby.

Pro účely této práce je začlenění dílčí kapitoly o nobilitacích zásadní, jelikož Gustav Adolf von Gotter se coby nobilitovaný šlechtic velmi snažil reprezentovat se jako starožitný šlechtic a na jeho životě můžeme demonstrovat určité prvky, které byly pro nobilitace a nobilitované důležité. Zároveň je potřeba vytvořit teoretický koncept, do kterého budou v další části této práce zasazeny Gotterovy biografické informace.

V časovém horizontu, který můžeme na počátku ohraničit etablováním šlechty, byla nobilitace důležitým nástrojem, jakým mohl neurozený člověk získat šlechtický titul. Zároveň se jednalo o nesmírně účinný prostředek pro posílení role panovníka v rámci společenského zřízení. Tento instrument byl doprovázen příslušnými ceremoniami a podmínkami, které se v průběhu staletí měnily a diverzifikovaly. Tímto procesem tak vzniká poměrně rozmanitý systém „typů šlechticů“.

Problematika nobilitací je v české historiografii reflektovaným tématem, kterému v minulosti, zejména před rokem 2000, nebyla věnována příliš velká pozornost. Tento stav se začal měnit přibližně od roku 2006, kdy začaly vznikat první články, sborníky a monografie k tomuto tématu. Výzkum nobilitací je v dnešní době sice neodmyslitelně spjat s činností Ostravské univerzity, ale mnohé texty vznikaly nepřetržitě na významných pracovištích v rámci celé republiky. Tyto texty nejenže častokrát znovuobjevují nobilitační listiny a spisy jako nový pramen, ale sumarizují dosavadní bádání a přinášejí nová témata.

Starší texty se tak vyznačují výrazným inklinováním k pomocným vědám historickým a nové studie otevírají inovativnější, zejména sociální témata, jako je dědičnost privilegií nebo otázka žen v rámci dědického řízení.

Za tuto dobu vzniklo mnoho textů, které zaplnily často připomínané vakuum tohoto tématu. V rámci této kapitoly tak není cílem pouze nastínit problematiku nobilitací tak, jak se konstantně vyvíjela, ale zejména ocenit autory a jejich inovativnost. Cílem této kapitoly tak bude shrnout jejich přístupy a práci s prameny a literaturou. Z tohoto důvodu nebude mít text formu jednotného výkladu problematiky nobilitací, ale bude jej tvořit určitá mozaika různých studií a monografií, které kontinuálně vznikaly po celou dobu, kdy byly nobilitace zásadním tématem české historiografie.

Jeden z prvních textů, který se věnuje zmiňované problematice, je sborník, obsahující příspěvky z konference *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*. Ta se konala v roce 2004 a stejnojmenný sborník vyšel v časopisu *Opera historica* v Českých Budějovicích, přičemž editory byli Václav Bůžek a Pavel Král.⁴⁴

Tento sborník se skládá z několika celků⁴⁵, přičemž pro účely této práce bude nejdůležitější část, která je pojmenovaná *Šlechta – sebeidentifikace a čest*. V této konkrétní části je zásadní text Claire Mádlové *Sebedefinice nové úřednické šlechty na příkladě rodiny Hartigů – návrat k nobilitačním listinám*. Tento příspěvek ve svém úvodu odráží dobové „znovuobjevení“ nobilitačních listin jako relevantního a důležitého pramene. Nobilitační listiny byly mezi lety 2006–2015 (s přesahy do současnosti) zcela zásadní pramen a u většiny dřívějších textů se nachází informace o jejich nevyužívání, či dokonce přehlížení.⁴⁶ Takovéto přehlížení platí pouze částečně, jelikož mnohé listiny

⁴⁴ KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1576-1740)*. České Budějovice. s. 4.

⁴⁵ Součástí textů jsou následující části: *Přístupy – prameny – perspektivy*, *Panovník – mýty – konstrukce a dekonstrukce*, *Prostor – komunikace – reflexe*, *Politická moc – historiografie – propaganda*, *Šlechta – sebeidentifikace – čest*, *Čest – město – paměť*, *Církev – konfese – řády*, *Gender-rituál – společnost*, *Norma – disciplinace – identita* a *Okraj společnosti – kriminalizace – dekriminlizace*

⁴⁶ MÁDLOVÁ, Claire: *Sebedefinice nové úřednické šlechty na příkladě rodiny Hartigů – návrat k nobilitačním listinám*. In: KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Společnost v zemích*

nalezly uplatnění v rámci pomocných věd historických, například diplomatiky nebo genealogie. Toto využití je však podle Mádlové problematické, protože nepoukazuje na změny ve vývoji šlechtických titulů, ale prezentuje je v jedné, nepřerušované linii.⁴⁷ Mádlová rovněž pracuje s termínem „nová úřednická šlechta“. Její vznik datuje k období po bitvě na Bílé hoře a spojuje ji zejména s činnostmi nejrůznějších úřadů. Ačkoli není mezi jinými autory tolik populární jako tradiční aristokracie, tak na ní můžeme sledovat určité fenomény. Jedním z fenoménů je nárůst příslušníků „nové úřednické šlechty“ z důvodu možnosti snadného získání majetků v pobělohorské době.⁴⁸ Důležitým rysem „nové úřednické šlechty“ byla naprostá loajalita vůči panovníkovi. Díky tomu se z „nové úřednické šlechty“ stala velmi důležitá část raněnovověké společnosti, protože panovník měl velký zájem na vybudování loajální aristokracie. Její význam vzrostl v 18. století, kdy panovníci častokrát řešili problémy s nespokojenou šlechtou. S 18. stoletím souvisí také absolutistické reformy, které si vyžádaly silné úřednictvo, které by panovníkovy pokyny přesně plnilo.

Neméně důležité bylo pro Habsburskou monarchii rovněž celkové oslabení titulu „rytíř“ a „pán“ po Českém stavovském povstání (1618–1620), které zapříčinilo porážku „rytířského stavu“. Tato porážka se projevila rovněž v nobilitační praxi, jelikož byly novým příslušníkům aristokracie udělovány říšské tituly.⁴⁹ Velmi silná byla i motivace „nové úřednické šlechty“ k dosažení dalšího povýšení. Povýšení znamenalo pro šlechtice privilegia a další finanční zisky. K tomu, aby mohli být šlechtici v českém prostoru povyšováni, bylo nutné

habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1576-1740). České Budějovice. S. 303.; MYŠKA, Milan: *Wie drei Kaufleute aus Mähren und Schlesien zu ihren Adelstiteln kamen*. In: ŠTAIF, Jiří – BŮŽEK, Václav: *Prager wirtschafts – und sozialhistorische Mitteilungen*. Volume 8. Praha, 2008. S. 149.; AUSTOVÁ, Ivana: *Počátky nové šlechty. Šlechtické nobilitace 1627-1637*. In: *Středočeský sborník historický*. 38/ 2012. Praha, 2012. S. 4.; BRŇOVJÁK, Jiří – KREJČÍK, Tomáš: *Poznání nové šlechty*. In: *Genealogické a heraldické informace*. Roč. 2007. Brno, 2008. 115 s.

⁴⁷ MÁDLOVÁ, C.: *Sebedefinice*. s. 303.

⁴⁸ Tamtéž, s. 304.

⁴⁹ Tamtéž. Hierarchie byla následující: rytíř, svobodný pán, hrabě, vévoda nebo kníže.

kvalifikovaným způsobem podložit jejich nároky. K tomuto účelu využívali šlechtici „doporučení“⁵⁰ a „diplomů“⁵¹.

Ve svém příspěvku se Mádlová věnovala nobilitační praxi na příkladu rodu Hartigů, který pocházel ze Slezska. Tento rod dosáhl nobilitace v roce 1586. Hartigové byli velmi úzce spojení s Žitavou, kde byli i starosty. Na jejich příkladu demonstruje, jakým způsobem se tento rod v rámci aristokratických struktur etabloval.

Claire Mádlová popisuje také základní znaky nobilitačních diplomů. Autorem je císař. Diplom má šlechtě připomínat její úlohu vůči panovníkovi. Zmiňuje rovněž předchozí povýšení a předmět současného povýšení. Poté udává příjemce a důvody jeho nobilitace. Poslední, co se v diplomu uvádí jsou privilegia a zároveň sankce, které směřují vůči těm, kteří by tento diplom nerespektovali.⁵² Všechna tato privilegia byla dědičná a šlechtic je mohl svým osobním talentem a vytrvalou službou dále rozšiřovat.

V tomto textu se Mádlové podařilo vytvořit velmi kvalitní definici tzv. „nové úřednické šlechty“. Velkou pozornost věnuje zejména problematice dědičnosti. Ačkoli se jedná o text, který se věnuje prostoru Habsburské monarchie, tak existují určité přesahy s oblastí Pruska. První společný bod spatřuji ve fenoménu dědičnosti. Mnoho aspirantů na šlechtický titul se snažilo zajistit svým potomkům taková privilegia doživotně, aby mohli dále činit rod významnějším. S tímto se setkáváme rovněž u osoby Gustava Adolfa Gottera, jehož otec byl sice šlechtic, ale tento titul nebyl v žádném případě dědičný. Gustav Adolf von Gotter byl nobilitován v roce 1724, kdy získává titul svobodného pána z rukou Karla VI.⁵³

S částečně odlišným přístupem přišel v roce 2008 Milan Myška, který své poznatky publikoval v článku *Wie drei Kaufleute aus Mähren und Schlesien*

⁵⁰ Doporučení je krátký seznam argumentů, který má nejčastěji podobu výčtu a jeho jediný cíl je účinnost, protože vybírá ty nejdůležitější argumenty. (MÁDLOVÁ, C.: *Sebedefinice*. s. 306.)

⁵¹ Diplom byl udělován císařem a vytvářel pevný právní rámec pro šlechtu. Úvod tvořilo připomenutí významu šlechty a na konci byla privilegia, která se vztahovala ke šlechtě. MÁDLOVÁ, C.: *Sebedefinice*. s. 306.

⁵² MÁDLOVÁ, C.: *Sebedefinice*. s. 311.

⁵³ KRÜGER, Kurt: *Gustav Adolf Graf von Gotter. Leben in galanter Zeit*. Erfurt, 1993. s. 7.

zur Zeit Maria Theresias zu ihren Adelstiteln kamen. V úvodu studie se Myška zabývá problematikou nobilitací a doplňuje starší text Mádlové. Dle jeho názoru je „znovuobjevení“ problematiky nobilitací spojeno s rozšířením zájmu o *Business-History* po roce 1989⁵⁴. Tento směr prožíval po roce 1989 novou renesanci a doháněl náskok, který měla britská a americká historiografie. V centru Myškova zájmu stojí nový termín „ekonomická šlechta“⁵⁵, která svým vývojem navazuje na hospodářské měšťanství.⁵⁶ S tím souvisí i autorův zájem zasadit koncept „ekonomické šlechty“ do širší souvislosti ekonomicko-sociálního vývoje v českých zemích. V tomto případě lze hovořit o nárstu ekonomicky činného obyvatelstva, zejména podnikatelstva po 18. století. Myška ve svém výzkumu pracoval rovněž s nobilitačními listy, které byly směřovány zejména na obchodníky, bankéře, provozovatele manufaktur a průmyslníky.⁵⁷ Důvod pro nárůst šlechty v této sociální skupině vidí zejména ve zvýšení významu podnikatelů pro státy. Tento nárůst demonstruje na konkrétních číslech, která ukazují počet nobilitovaných mezi lety 1701-1918. Z celkového počtu 10 567 nobilitovaných patřilo 49 % právě mezi vrstvu obchodníků, umělců, bankéřů a vědců. Jejich největší počet byl nobilitován za vlády Josefa II.⁵⁸

Pokud jde o obchodníky, tam udává, že největší počet nobilitovaných pocházel z oblasti textilního průmyslu, následovaným hutnictvím.⁵⁹ Na příkladu třech nobilitovaných rodin poukazuje na fakt, že chování „nových šlechticů“ bylo velmi podobné situaci tzv. „nové úřednické šlechty“, jak ji definovala Medková. Nobilitovaní se snažili dále navyšovat svůj význam v rámci aristokracie. To bylo pro tuto ekonomickou šlechtu do jisté míry snazší, jelikož jako produktivní část společnosti byli schopni svůj sociální status navyšovat

⁵⁴ MYŠKA, Milan: *Wie drei Kaufleute aus Mähren und Schlesien zu ihren Adelstiteln kamen.* In: ŠTAIF, Jiří – BŮŽEK, Václav: *Prager wirtschafts – und sozialhistorische Mitteilungen.* Volume 8. Praha, 2008. S. 149

⁵⁵ Přeloženo z německého *Wirtschaftsadel*

⁵⁶ MYŠKA, Milan: *Prager.* s. 150.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, s. 151.

⁵⁹ Tamtéž, s. 152.

ekonomickými snahami. Díky podnikání a obchodu získávali finanční prostředky, kterými dokázali nakupovat další pozemky a nabírat tak další vliv.⁶⁰

Častým jevem, který Myška zmiňuje, je snaha nově nobilitovaných o reprezentaci, která by byla rovna té šlechtické. Jako argument uvádí Karla Antona Czeikeho, který koupil nové panství za téměř 400 tisíc zlatých, jehož součástí byl i renesanční zámek. Později přikupoval i další pozemky ve Slezsku.⁶¹ Pokud jde o samotné nobilitované, tam byla na prvním místě vyžadovaná velká loajalita vůči panovnickému domu, zemi a společnosti. Ta měla zasáhnout i do hospodářské oblasti.⁶²

Koncept hospodářské šlechty rozšiřuje řady nově nobilitovaných, jelikož součástí této socio-kulturní skupiny nejsou pouze obchodníci a podnikatelé, ale také vědci. Tím vzniká skupina, která vhodně doplňuje „novou úřednickou šlechtu“. Je patrné, že se panovníci snažili vytvořit pevnější pouto mezi významnými osobami a panovnickým dvorem a zároveň jim nabídnout další postupy a privilegia, díky kterým by si vysloužili jejich loajalitu. Důležitým prvkem je pak samotné chování nobilitovaných, kteří se snažili navyšovat svou osobní moc za pomoci nakupování pozemků, případně zámků a následnou snahou reprezentovat se jako tradiční aristokracie.

Problematikou nobilitací se zabývala i Ivana Austová, ve svém článku *Počátky nové šlechty – Šlechtické nobilitace 1627-1637*.⁶³ V článku Austová mapuje způsoby utváření šlechty jako sociální skupiny a zároveň se snaží poukázat na určité rozdíly, které panují mezi „tradičním způsobem nabytí šlechtického titulu“, tj. narození se do urozené rodiny a novým způsobem. Ve středobodu jejího zájmu pak stojí zejména uchazeči z řad zahraniční šlechty. Poměrně zajímavá teorie, kterou můžeme v textu nalézt, je poznámka o uzavřenosti nižší šlechty. To bylo podle autorky zapříčiněno zejména strachem o udržení jisté míry privilegovaného postavení, které žadatele z řad bohatých

⁶⁰ Je pochopitelně otázkou, do jaké míry mohl nárůst jejich vlivu ovlivnit fyziokratismus, který byl v 18. století důležitý ekonomický směr. Nové investice a skupování půdy mohly vést ke zvyšování prestiže.

⁶¹ MYŠKA, Milan: *Prager*. s. 154.

⁶² Tamtéž, s. 160.

⁶³ AUSTOVÁ, Ivana: *Počátky nové šlechty. Šlechtické nobilitace 1627-1637*. In: *Středočeský sborník historický*. 38/2012. Praha, 2012.

měšťanů a obchodníků do této doby neměli.⁶⁴ Do 16. století tedy platí, že nobilitován mohl být uchazeč pouze za souhlasu šlechty. V okruhu nižší šlechty rovněž platila odlišná pravidla vnímání vlastní urozenosti oproti vyšší šlechtě. U druhé zmíněné byla ukazatelem významu zejména moc, pozemky, blízkost ke dvoru a rovněž také urozenost. Oproti tomu příslušníci např. rytířského stavu obvykle nemohli nic jiného kromě starobylosti rodu nabídnout.⁶⁵ Velkým problémem pak byli zahraniční žadatelé, kteří nejprve museli žádat o inkolát. To znamenalo, že kandidát zaslal žádost panovníkovi, který v případě souhlasu zaslal přímluvný dopis.⁶⁶ Je tedy zřejmé jisté omezení panovníka, který nad nobilitací, potažmo nad inkolátem neměl kontrolu. Zároveň k oslabení moci stavů bylo zapotřebí velmi výrazné události, která by enormním způsobem snížila vliv šlechty v zemi nebo jí minimálně postavila to velice problémové situace. Takovou událostí bylo České stavovské povstání. Po porážce českých stavů se rozhodl Ferdinand II. jejich moc omezit. Jako ideální nástroj mu k tomuto sloužilo *Obnovené zřízení zemské*, které vešlo v platnost pro Čechy v roce 1627 a pro Moravu v roce 1628.

Díky tomuto dokumentu byl kodifikován princip udělování šlechtických privilegií a celkově byl celý proces značně zjednodušen. Na celý proces dohlížel pouze panovník a Česká dvorská kancelář. S touto změnou nastala i celková změna celé šlechtické hierarchie. Panovník měl právo někoho do šlechtického stavu povýšit, ale nově mohl rovněž určit, do jaké hodnosti bude daná osoba povýšena.⁶⁷ V této době se setkáváme se proměnou významu aristokracie ze starobylé elitní instituce na novodobý prostředek odměňování loajálních služebníků. Podle Austové dochází v pobělohorské době k vytváření „nové šlechty“.

Podobně jako Mádlová zmiňuje výrazné zastoupení úřednictva a příslušníku armády v rámci této „nové šlechty“, kterou však nedoplňuje

⁶⁴ AUSTOVÁ, Ivana: *Počátky nové šlechty. Šlechtické nobilitace 1627-1637*. s. 7. In: Středočeský sborník historický. 38/2012. Praha, 2012.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, s. 8.

⁶⁷ Tamtéž, s. 9.

adjektivem „úřednická“. Noví příslušníci šlechty se snažili o získání pozemků, aby rozšířili svůj vliv.

Texty Claire Mádlové a Ivany Austové jsou do určité míry podobné. Obě se zabývají klíčovými změnami, ke kterým došlo po bitvě na Bílé hoře. Důležitým spojovacím prvkem, který obě zmiňují, je snaha nových šlechticů začít shromažďovat majetek a touha po dalším povyšování. Tento prvek je typický pro většinu nobilitovaných osob.

Vznik nové skupiny, kterou lze nazvat „nová šlechta“⁶⁸ neznamenal celkový přerod aristokratických kruhů. Staly se sice otevřenější, ale nedošlo k proměně jejich vztahu k moci nebo pozemků. Určitý rozdíl lze ovšem shledávat v nárůstu osobní panovnickovy moci a touze šlechticů být co nejbližší ke dvoru.

Chronologicky mladším je článek Jiřího Brňovjáka z roku 2008 *Nobilitační řízení České dvorské kanceláře v 1. polovině 18. století a jeho písemnosti s přihlédnutím k dalšímu vývoji do zániku habsburské monarchie*.⁶⁹ Trendu nobilitací se autor věnoval opakovaně a vždy inovoval optiku svého bádání. Tento text je laděn diplomatically, což odpovídá celkovému zaměření časopisu, ve kterém byl publikován. Brňovják v něm velmi jasně sumarizuje veškeré náležitosti nobilitačního řízení, které byly platné v habsburské monarchii, přesněji v Zemích koruny české.

Podle autora byl velmi zásadní rozdíl mezi tzv. nobilitačním spisem a samotným diplomem.⁷⁰ Nobilitační spis vznikl jako podklad pro samotné nobilitační řízení. Byly v něm uvedeny zásluhy, které kandidát měl, v čem byl konkrétně významný nebo jakou službu vykonával. Tyto spisy bývaly podrobné, jelikož v panovnickém zájmu bylo získávat co možná nejpřesnější informace. Důležitým znakem bylo to, že neměly závaznou právní sílu.

⁶⁸ Adjektivum úřednická neshledávám jako vhodné, jelikož mezi zástupci tohoto „stavu“ byla celá řada ne-úředníků.

⁶⁹ *Nobilitační řízení České dvorské kanceláře v 1. polovině 18. století a jeho písemnosti s přihlédnutím k dalšímu vývoji do zániku habsburské monarchie*. In: HOJDA, Zdeněk – PÁTKOVÁ, Hana: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním. Praha, 2008

⁷⁰ Tamtéž s. 203.

Oproti tomu nobilitační diplom tuto závaznou právní sílu měl, jelikož dával svému nositeli oprávnění nést ve jméně šlechtický titul nebo vlastnit rodový znak. Součástí nobilitace byla rovněž i intimace – sdělení, kterým byla nobilitace úředně publikována.⁷¹

Nobilitace znamená přesuny ve šlechtické hierarchii a přijímání nových osob do šlechtických kruhů. Na celý proces dohlížel panovník, který jako jediný měl pravomoc někoho nobilitovat. V případě rakouských Habsburků lze mluvit o panovnické nobilitaci teprve od roku 1526.⁷² Zároveň je podle Brňovjaka nutno vnímat rozdíly mezi jednotlivými zeměmi monarchie. Ty měly odlišnou strukturu a požadavky na aristokracii, takže jejich sjednocení nebylo v 16. století možné.⁷³ Například součástí stavovské obce Zemí koruny České se mohl stát pouze člověk, který rovněž vlastnil inkolát.

I po bitvě na Bílé hoře, zůstala hierarchie víceméně totožná, jako do roku 1620. Její součástí byla vyšší a nižší šlechta. Později vzniká nový termín tzv. „Adelstand“, jehož příslušník byl svými pravomocemi podobný spíše svobodnému nešlechtici.⁷⁴ Co zůstalo rovněž zachováno bylo dělení na starožitné a novožitné rody. Starožitným se rod stal až po třech generacích, ale po roce 1644 se do tohoto stavu přijímalo ryze úřednickou cestou. Nobilitační diplomy, které řadily konkrétní rod ke starožitnému rodu, byly vydávány ve velké míře ještě za vlády Karla VI., méně pak za vlády Marie Terezie a za vlády Josefa II. od nich bylo zcela upuštěno.⁷⁵

Důležitým milníkem v rámci nobilitačního řízení v habsburské monarchii byl rok 1749, kdy vzniká *Directorium in publicis et camerabilis*. Tato organizace zastřešila dvorské komory a de facto tak znamenala vznik jednotné rakouské šlechty. Poslední fragment vlivu české dvorské kanceláře na celém nobilitačním procesu – inkolát, zanikl v roce 1848. Nobilitační řízení bylo již od poloviny 18. století zcela byrokratizováno.⁷⁶

⁷¹ BRŇOVJAK: *Nobilitační řízení*. s. 205.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 206.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž, s. 213.

Brňovjákův text je velmi výrazným příspěvkem do studia pomocných věd historických, neboť tematizuje celou problematiku nobilitačních listin z pohledu diplomatiky. Přínos oproti starším pracím je zejména v prohlubování znalostí nobilitačního procesu.

Další dílo, které je pro výzkum nobilitace důležité, je kniha Jiřího Brňovjáka *Šlechticem z moci úřední*⁷⁷, kterou vydal v roce 2015. Tato práce určitým způsobem završuje výzkum nobilitace od roku 2006. Kniha nejenže shrnuje výzkum jak z pohledu diplomatiky, ale také precizuje a sumarizuje znalosti, které byly k tématu nobilitace vyzkoumány.

Kniha Jiřího Brňovjáka ale není pouhé převyprávění doposud vyzkoumaných informací, ale přináší do diskuse i témata, která byla vzdálená hlavnímu proudu bádání, byť jsou neodmyslitelně spjatá s tématem nobilitace. Ve většině článků bylo explicitně uvedeno, že povyšovat do šlechtického stavu mohl pouze panovník a například otázka dědičnosti nebyla často zmiňována. Autor upřesňuje, že dědičnost *de iure* platila na všechny šlechticovy potomky. *De facto* se ale od toho často upouštělo a tituly a výsady získávali pouze muži, jelikož ženy nabývaly práv svých manželů. Vdova si ponechávala pak status zemřelého manžela až do doby, než se znovu provdala a přijala status nového manžela.⁷⁸

Specifickým protějškem k dědičné šlechtě bylo tzv. osobní šlechtictví. To bylo obvykle spojováno s konkrétním úřadem a po jeho uvolnění, ať už smrtí, rezignací nebo úředním zbavením tento titul nositelé ztratili. Nový držitel úřadu se tak stal nástupcem i šlechtického statusu. V případě osobního šlechtictví vzniká problém absence nobilitačních listin, jelikož pro tyto účely nevznikaly.⁷⁹ Konkrétně pro České země byl například titul touto cestou udělován olomouckému biskupovi.

V těchto případech nebylo nutné mít dokumenty podepsány panovníkem. Existovala však varianta, která probíhala s jeho naprostým vědomím. Tímto

⁷⁷ BRŇOVJÁK, Jiří: *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v Českých zemích 1705-1780*. Ostrava, 2015.

⁷⁸ Tamtéž, s. 30.

⁷⁹ Tamtéž, s. 31.

procesem bylo přenesení práv ze šlechtice na nešlechtice.⁸⁰ K tomuto se často přistupovalo v případě, kdy šlechtic neměl potomky a hrozilo vymření jeho rodu.

V jedné z dalších kapitol autor rozšiřuje své dosavadní bádání o téma státoprávní reformy v roce 1749, kterou nastínil již ve svém článku z roku 2008. Tato reforma měla za cíl sloučit české a rakouské země v jeden celek. V praxi to znamenalo zrušení rakouské i české dvorské kanceláře, které dohlížely na nobilitační řízení. Výsledkem pak nebyl pouze nový úřad, který tyto kanceláře sloučil, ale také administrativní změna, která vytvořila rovnocenné provincie ze všech zemí monarchie.⁸¹ Tyto změny se však nobilitačnímu řízení více či méně vyhnuly, jelikož tradice nobilitací byla příliš sofistikovaná, aby mohla být v krátkosti vhodně nahrazená a nevyvolala tak nežádoucí problémy. Změnou tak bylo, že rakouský a český kancléř byli nahrazeni úřadem tajného dvorského a státního kancléře, který nobilitační spisy kontrasignoval. Absenci výraznějších rozdílů napomáhal také fakt, že středoevropská diplomatika vycházela z velké části ze standardů říšské kancelářské praxe.⁸²

Ve svém textu Jiří Brňovják sumarizoval a rozšířil informace o podmínkách a předpokladu nobilitace. Podmínky nobilitací vychází do značné míry z citátu *zásluhy o císaře a stát*. To zahrnuje veškeré snahy potenciálního kandidáta, které byly vykonány ku prospěchu státního hospodářství, armády apod. Zásluhy se pak dělily na ty, které byly vykonány pro veřejnost a na ty pro veřejné blaho. Druhé jmenované zahrnovaly zejména hospodářsky prospěšné činnosti, které se projeví na majetku monarchie. Zásluhy pro veřejnost pak směřovaly zejména na činnost, která zvýšila úroveň provázanosti a funkčnosti monarchie. To se projevovalo zejména u úředníků.⁸³

Zásluhy se podle autora pak tradičně dělí na ty v úřadě a v armádě. Přičemž u úředních zásluh je možné zejména v 18. století sledovat určitou

⁸⁰ Německý termín pro tento proces je *Extendierung* a lze k němu nalézt královské listiny. Už před rokem 1620 se užívalo tzv. *Wappenvetter*, *Wappengenossen* nebo *Wappenfreunde*. Tyto pojmy v praxi znamenají totéž, co *Extendierung*. BRŇOVJÁK, J., *Šlechticem*, s. 33; DOERR, August von: *Der Adel der böhmischen Saalbüchern des Adelsarchiv im k. k. Ministerium des Innern in Wien eingetragen sind*. Praha, 1900. s. 42

⁸¹ BRŇOVJÁK, J., *Šlechticem*, s. 77.

⁸² Tamtéž, s. 82.

⁸³ Tamtéž, s. 187.

demonstrovanou návaznost na starší antickou tradici. Důležitým argumentem pro úspěšný průběh nobilitace bylo taktéž rodinné zázemí. To bylo deklarováno zejména doložením rodového původu a příbuzenských vazeb žadatele. Součástí této „deklarace“ bylo i uvedení vzdělání. Vysoký podíl úředníků na šlechtické nobilitaci dokládá i jejich takřka poloviční zastoupení na celkovém počtu nobilitací.⁸⁴

Další z novějších textů, které dále specifikovaly problematiku nobilitací jsou texty Tomáše Krejčíka a Jiřího Brňovjaka, které byly publikovány v knize *Císařovna Marie Terezie a střední Evropa – 300 let od narození reformátorky*. Tyto texty popisují nobilitaci jako jednu z důležitých součástí vnitřní politiky panovnice. Tomáš Krejčík oproti starším textům doplňuje, že za „vážený stav“ byl vnímán až ten rytířský či vyšší a prostí šlechtici nebyli považováni za plnohodnotně urozené.⁸⁵ Podle autora nebyli noví příslušníci šlechtického stavu vnímáni jako tradiční aristokracie. Tomu odpovídal i fakt, že hlavní nobilitovanou skupinou byli úředníci. V případě starožitných rodů můžeme vnímat inklinování k povyšování titulů v rámci aristokratické hierarchie.⁸⁶ Paradoxně jednu z nejčastějších domén šlechty, tj. armádu, vnímá Krejčík velmi kriticky. Nově budované armády v 18. století vyžadovaly větší míru disciplíny, vnitřní organizace a velkou časovou investici, než aby to mohli vykonávat tradiční šlechtici.⁸⁷ Zároveň doplňuje, že vojenští důstojníci, kteří sloužili minimálně 30 let, měli právo na povýšení do šlechtického stavu.

Dalším krokem habsburské panovnice v oblasti nobilitací bylo vytvoření řádu Marie Terezie.⁸⁸ Tento řád vznikl v roce 1757 a byl udělován za statečnost zejména důstojníkům. Jako inspirace pro tento řád měl údajně sloužit pruský řád

⁸⁴ BRŇOVJÁK, J., *Šlechticem*, s. 77.

⁸⁵ KREJČÍK, Tomáš: *Nobilitace jako nástroj vlády Marie Terezie*. In: ZÁŘICKÝ, Aleš – VAŘEKA, Marek: *Císařovna Marie Terezie a střední Evropa. 300 let od narození reformátorky*. Hodonín, 2019. s. 213.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 214.

⁸⁸ V německém originále Militärischer-Maria-Theresien-Orden. KREJČÍK, T.: *Nobilitace*. s. 214-215.

Pour le Mérité.⁸⁹ Určitou inovací bylo zřízení funkce erbovního inspektora, který do velké míry určoval vzhled nových znaků.⁹⁰

Novým tématem v Krejčíkově textu je zmínění tzv. hromadných nobilitací. Ty probíhaly obvykle po významných událostech, jako bylo například obléhání Brna v 17. století. Tehdy bylo obráncům uděleno polepšení městského erbu. Nejstatečnějším obráncům pak byl navíc udělen ještě šlechtický titul. Obdobná situace se opakovala v 18. století, když Marie Terezie odměňovala obránce Olomouce.⁹¹

Druhý článek, který v této kolektivní monografii vznikl, je text Jiřího Brňovjaka *Mezi Rakouskem a Pruskem, loajalitou a oportunistem. Šlechta Rakouského Slezska v období vlády Marie Terezie*.⁹² Tento text rozšiřuje dosavadní autorovy práce zejména v geografickém prostoru, který si vymezuje. V této oblasti bylo pro panovníci po Válce o rakouské dědictví nesmírně důležité získat si loajalitu místní aristokracie. Způsob, jakým bylo možné si jí zavázat, bylo zejména nobilitační řízení. V tomto případě hovoříme zejména o povýšení v rámci šlechtické hierarchie.⁹³ Tento nástroj pak demonstruje na konkrétních obcích.

Výzkum nobilitací v České republice probíhá kontinuálně od roku 2006 a za tu dobu vznikla celá řada textů. Tyto práce zmapovaly šlechtickou hierarchii, význam nobilitací jako pramene a roli panovníka v celém procesu. Za tuto dobu bylo objeveno velké množství osobností, které připomínají i život Gustava Adolfa von Gottera. Díky tomu může být dosavadní výzkum nobilitací aplikován i na následující biografii.

⁸⁹ Tamtéž, s. 215.; ŽUPANIČ, JAN: *Nová šlechta*, s. 120.

⁹⁰ KREJČÍK, T.: *Nobilitace*. s. 217.; BRŇOVJAK, Jiří – HRUBOŇ, Pavel: *Erbovní návrh a erbovní censura v českých nobilitacích Karla VI. (1712-1740). Příspěvek k české barokní heraldice*. In: *Erbové listiny*, Martin, 2006. s. 152–160.

⁹¹ KREJČÍK, T.: *Nobilitace*. s. 217-219.

⁹² BRŇOVJAK, Jiří: *Mezi Rakouskem a Pruskem, loajalitou a oportunistem. Šlechta Rakouského Slezska v období vlády Marie Terezie*. In: In: ZÁŘICKÝ, Aleš – VAŘEKA, Marek: *Císařovna Marie Terezie a střední Evropa. 300 let od narození reformátorky*. Hodonín, 2019.

⁹³ Tamtéž. s. 231.

4. Gustav Adolf von Gotter – Diplomat v 18. století

4.1. Evropa na počátku 18. století – historický exkurs

Doba Gotterova narození, tedy konec 17. století, byla poznamenána řadou konfliktů. Padesát let před jeho narozením skončil jeden z nejhorších konfliktů novověkých dějin – třicetiletá válka a Gotterovi předci a předchůdci v úřadech na tuto událost museli reagovat. Proto je důležité nastínit si v úvodní části situaci v Evropě na počátku 18. století. V důsledku třicetileté války se proměnila evropská politická mapa a diplomatický protokol. Konfesijní střety nebyly jediné problémy, se kterými se raně novověká společnost musela vypořádat. Konflikty v Evropě byly umocňovány také tureckým nebezpečím, se kterým se ze všech evropských zemí nejvíce potýkala Habsburská monarchie. V boji s Turky se vyznamenal ve službách monarchie, mezi jinými, i francouzský aristokrat Evžen Savojský. Habsburská monarchie musela v důsledku těchto konfliktů konsolidovat zemi a zároveň se postupně připravit na další možné politické problémy, které souvisely s tím, že Karel VI. neměl mužského následníka. Pragmatická sankce, která se nabízela jako řešení, byla ale důvodem pro nadcházející problémy.

Další významnou zemí této doby byla Francie. Ta na konci 17. století a v počátcích 18. století prožívala období změn. Po smrti kardinála Mazarina spojuje král Ludvík XIV. Mazarinovy pravomoci prvního ministra se svými. Jeho nejvýznamnější politickou oporou byl v této době Jean-Baptiste Colbert, který nejenže prakticky realizoval politiku krále, ale také se stal jedním z tvůrců nové ekonomické teorie – merkantilismu⁹⁴. Ten měl vést k restrukturalizaci francouzských financí a upevnit tak francouzské velmocenské postavení.

⁹⁴ Merkantilismus je ekonomická teorie, která upřednostňuje vývoz oproti dovozu. Tuto situaci se snaží stát nastolit prostřednictvím rozmanitých celních opatření. Merkantilisté považují za nejdůležitější prostředky cenné kovy. Ty se tak snaží udržet v zemi, a naopak jejich množství obchodem navyšovat. Jako teorie podléhala kritice. Jedním z nejvýznamnějších kritiků byl Adam Smith, který nastínil náhradu této teorie v *Bohatství národů*. Zdroj: MCCUSKER, John J.: *Mercantilism and the Economic History of the Early Modern Atlantic World*. Cambridge, 2000. S. 15-36.; SMITH, Adam: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha, 2016. s. 190-195.

Posledním z centrálních státních celků, které měly v Evropě vliv v době Gotterova života, byla Svatá říše římská národa německého. Po třicetileté válce byla svatá říše seskupením menších státních celků. V čele tohoto státního útvaru stál formálně císař, který byl nadále volen už pouze z rodu Habsburků. Jedním z mnohých států říše bylo Sasko, kde v 18. století vládl Fridrich II. Sasko-Gothský⁹⁵, v jehož službách pracoval i Johann Michael, otec Gustava Adolfa Gottera.

Vévodství Sasko-Gotha patřilo Ernestinské linii Wettinů. Tato větev vznikla v roce 1485 když bylo rozděleno dědictví kurfiřta Fridricha Dobromyslného mezi jeho syny Ernsta a Albrechta.⁹⁶ Pozoruhodné na sasko-gothské politice byl ojedinělý způsob řešení kritické finanční situace. Jako první ze států Svaté říše římské se totiž sasko-gothští vévodové rozhodli prodávat či pronajímat své vojenské jednotky⁹⁷. Do tohoto obchodu s vojáky byl z pozice vyslance v pozdějších letech velmi zainteresován i Gustav Adolf von Gotter.

4.2. Historie rodiny Gotterů

Dějiny rodiny Gotterů v Gothě sahají podle dochovaných zdrojů do 16. století, přesněji do roku 1520, kdy v Gothě začal působit v pozici protestantského pastora Anhart Gotter.⁹⁸ Jeho činnost v církevních službách nebyla v rodině Gotterů ojedinělá. Ještě otec Michaela Gottera, Johann Christian, pracoval jako kazatel na sasko-gothském dvoře, kde úspěšně rozvinul svou církevní kariéru a stal se generálním superintendentem. Právě Johann Christian křtil pozdějšího vévodu Fridricha II. Sasko-Gothského⁹⁹.

⁹⁵ Německy Friedrich II. Sachsen-Gotha-Altenburg (1676-1732) byl mezi lety 1693-1732 saský vévoda. Byl znám např. tím, že pronajímal své vojenské jednotky dalším panovníkům a zemím, např. Francii. Byl znám jako donátor stavebnictví a z doby jeho vlády se dochovalo mnoho stavebních památek. zdroj: SCHULZE, Christian Ferdinand: *Leben des Herzogs von Sachsen-Gotha und Altenburg Friedrich II. Ein Beitrag zur Geschichte Gotha's beim Wechsel des siebzehnten und achtzehnten Jahrhunderts*. Gotha, 1851. S. 80-150.

⁹⁶ V německém originále Friedrich Sanftmütig; Zdroj: SCHULZE, *Leben*, S. 15.

⁹⁷ KRÜGER, *Gustav*, s. 5.

⁹⁸ BECK, *Gustav Adolf*, s. 3

⁹⁹ Tamtéž, s. 4.

Johann Michael Gotter, otec Gustava Adolfa, studoval práva na Univerzitě v Jeně, kde získal doktorský titul. Později pracoval ve službách vévody jako ředitel jeho dvorské kanceláře¹⁰⁰ a od roku 1715 působil jako vyslanec vévodství ve Vídni.¹⁰¹ V roce 1721 byl nobilitován a získal tak rytířský titul a přízvisko „von“. Tento titul ale nebyl dědičný. Oženil se s Ludmilou Magdalenou von Happe, která byla dcera kancléře rodu Schwarzburg-Sonderhausen.¹⁰² Oba Gotterovi rodiče patřili mezi významné Gothské osobnosti a platili za velmi vzdělané měšťany.¹⁰³

4.3. Dětství a studium Gustava Adolfa von Gottera

Gustav Adolf von Gotter se narodil 26. března 1692 jako první syn Johanna Michaela Gottera a jeho ženy Ludmily Magdalény. Postupně se do rodiny narodilo ještě šest dětí, z nichž se dospělosti dožily pouze jeho sestry Johanna Dorothea a Ludmila Magdalena Wilhelmina. Druhá zmíněná sestra si vzala svého bratrance Heinricha Ernsta Gottera a byla matkou německého básníka Friedricha Wilhelma Gottera.¹⁰⁴

Rodiče Gustava Adolfa byli vzdělání a snažili se vzdělání umožnit i všem svým dětem. Mladému Gotterovi bylo umožněno nejlepší možné dostupné vzdělání. To znamenalo, že měl minimálně do svých patnácti let soukromého učitele.¹⁰⁵ V sedmnácti letech nastoupil na Univerzitu v Jeně, kde stejně jako

¹⁰⁰ v originále Kammerdirektor. Zdroj: KRÜGER, *Gustav*, s. 6.

¹⁰¹ Landesarchiv Thüringen – Staatsarchiv Gotha: Fr. Rudolphi's Gotha diplomatica, Bd. III. S. 272. Na této straně je uvedena historie rodu Gotterů. Další informace k Johannu Michaelovi Gotterovi se nachází v Landesarchiv Thüringen – Staatsarchiv Gotha: 7051/2-99-4005. díl. II strana 24; roč. 1730 Vol. I strana 82. Datovaný k 7. červnu 1729. V tomto pramenu se nacházejí veškeré účetní podklady, které se týkají činnosti Johanna Michaela Gottera v rámci jeho činnosti ředitele kanceláře.

¹⁰² Jedná se o durynský šlechtický rod, který se v 16. století rozdělil na dvě větve. První byla Schwarzburg-Rudolstadt a druhou zmíněná Schwarzburg-Sonderhausenská větev. Tento rod definitivně vymřel v roce 1984 po smrti Marie Antoinetty. Zdroj: EBERL, Immo: *Die frühe geschichte des Hauses Schwarzburg und die Ausbildung seiner Territoriaherrschaft*. In: Thüringen im Mittelalter: Ide Schwarzburger. Rudolstadt, 1995. S. 79-130.

¹⁰³ BECK, *Gustav Adolf*, s. 2.

¹⁰⁴ KRÜGER, *Gustav*, s. 6

¹⁰⁵ BECK, *Gustav Adolf*, s.3.

jeho otec studoval práva. V průběhu studia se přesunul do Halle, kde své vzdělávání dokončil.

System studia v době, ve které Gotter navštěvoval univerzitu, byl prostoupen změnami. Postupně se odcházelo od staršího pojetí univerzitního vzdělávání zastoupeného primárně studiem Aristotelových textů, k principům svobodného zkoumání a moderní filosofii. Klíčové změny v univerzitním vzdělávání spočívaly zejména v inovaci osnov. Hlavní náplní se staly konkrétní předměty, jako např. medicína nebo přírodní vědy. Ty pozvolna vytlačovaly metafyziku a jiné tradiční disciplíny. Důležitou součástí nové univerzitní koncepce se stávaly také knihovny.¹⁰⁶ Univerzity jsou rovněž tradičním místem navazování důležitých kontaktů. Mezi přední Gotterovy přátele ze studentských let patřil i později významný učenec, Gerlach Adolph von Münchhausen.¹⁰⁷ Toto přátelství jim vydrželo až do Gotterovy smrti a bylo důležité zejména pro Gotterovo programové uchopení a pozdější kariéru v akademii věd. Ve studiu se Gotterovi podle všech zdrojů velmi dařilo a vévoda Friedrich II. Sasko – Gothský prohlásil, že nevidí problém, aby Gotter nastoupil do státních služeb, pokud se i nadále bude prokazovat svým studiem.¹⁰⁸

Po úspěšném dokončení studia absolvoval Gotter vzdělávací cestu, při které navštívil Nizozemí, Anglii a Francii. Ve Francii ho zastihly v roce 1715 pokyny Fridricha II. Sasko-Gothského, aby se přesunul do Vídně. Tam měl pomoci svému otci s jeho úkoly. Pokud jde o návštěvy konkrétních zemí, pak nemáme z této doby přesné informace. Nevíme tedy, jak dlouho ve které zemi pobýval nebo co v které konkrétně dělal. V tomto konkrétním případě by tak nebylo vhodné hovořit o kavalířské cestě.

¹⁰⁶ DE RIDDER-SYMOENS, Hilde (Ed.): *A History of the University in Europe. Universities in Early Modern Europe (1500-1800)*. Vol. II., Cambridge, S. 122-124.

¹⁰⁷ Narodil 5 října 1688, zemřel 26. listopadu 1770 byl ministrem hannoverského kurfiřta byl první kurátor Univerzity Georga Augusta v Göttingenu. Od roku 1765 působil v Hannoveru ve funkci ministerského předsedy a prezidenta komory (Kammerpräsident) Zdroj: FRENSDORFF, Ferdinand: *Münchhausen, Gerlach Adolph Freiherr von.*: In: *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*. Band 22. Leipzig, 1885. S. 729-745

¹⁰⁸ [...] wenn er sich weiter durch seine Studie legitimierte, eine seine Fähigkeiten angemessene Stellung in gothaischen Diensten erhalten sollte. (Landesarchiv Thüringen – Staatsarchiv Gotha: Friedenstien, fol. 34. Dopis Fridricha II. Sasko-Gothského Johannu Michaelu Gotterovi, nedatován.

V případě neurozeného Gottera nebylo pravděpodobně potřeba legitimizačního procesu a „vyjádření aristokratické hegemonie“, jakým institut kavalírské cesty je. Kubeš uvádí, že kavalírské cesty se týkaly převážně vyššího šlechtického stavu, což opět neodpovídá Gotterově charakteristice.¹⁰⁹ Je poté další otázkou, zda jeho cesta měla účel vzdělávací nebo bylo obsahem jeho cesty zejména cestování. Není ovšem známo, zda se Gotter zapsal na některé z předních univerzit západní Evropy. Lze předpokládat, že se Gotter v průběhu své cesty ve zmíněných zemích především vzdělával. Jedna z možností, která se v 18. století mladým lidem nabízela, byla šlechtická akademie. Nasvědčoval by tomu fakt, že instituce, které Gotter navštěvoval dávaly přednost spíše filosofickým a právním otázkám na úkor otázek náboženských. Podle Cermana je možné šlechtické akademie definovat jako „praktické polouniverzity“.¹¹⁰ Je pravděpodobné, že Gotterovy cesty ho měly vybavit především jazykově. Určitou motivací tak mohla být osobní ctižádost a cíl prosadit se na úřednickém poli. Úředník, který se zná s příslušníky šlechtických kruhů ze zahraničí, by byl vhodnou posilou do vévodova okruhu administrativních pracovníků. Uplatňování vlivu vévodství by bezpochyby mohl takový úředník výrazně posílit.

4.4. První vídeňský pobyt a nobilitace

Gotterův pobyt ve Vídni je v rámci jeho životní dráhy jednou z nejdůležitějších událostí. Služba ve Vídni pro něj znamenala setkání se světem diplomacie a zároveň nové a velmi důležité kontakty. Je-li středobodem Gotterova života jeho nobilitace a z ní odvozující se šlechtická reprezentace, pak by nic z toho nebylo možné bez jeho vídeňského pobytu. Právě ve Vídni se setkal s novým světem diplomacie, politiky, umění a reprezentačních strategií, které doposud z Gotha neznal. Je nutné si uvědomit, že Gotha je malé provinční město,

¹⁰⁹ KUBEŠ, Jiří: Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750). Pelhřimov, 2013. s. 7–12.

¹¹⁰ CERMAN, Ivo: *Šlechtická kultura v 18. století*. Praha, 2011. s. 109.

kteře bylo historicky zastíněno významnějším Erfurtem. A v neposlední řadě se právě ve Vídni seznámil s princem Evženem Savojským, který ovlivnil jeho život, a byla to Vídeň, kde se rovněž dočkal šlechtického titulu.

Problém výzkumu Gotterova pobytu ve Vídni spočívá zejména v malém množství dochovaného pramenného materiálu. Z této doby pochází část korespondence Gustava Adolfa Gottera s Fridrichem Heinrichem Seckendorffem, který působil později jako císařský vyslanec na pruském královském dvoře. Zároveň byl tento pobyt obsažen ve všech doposud publikovaných Gotterových životopisech, přičemž se v něm projeví už zmíněné propojování anekdot a reality.

Velká shoda panuje v tom, jakým způsobem fungovala Gotterova sebezprezentace. Gustav Adolf von Gotter byl schopen od prvních chvíle získávat přátele mezi významnými šlechtici, díky kterým dokázal hned od počátku jeho pobytu získávat audience u nejvýznamnějších ministrů a politiků té doby.¹¹¹ Tento konkrétní aspekt Gotterovy diplomatické činnosti je považován spíše za nepravděpodobný. Nejspíše musel svůj vliv budovat několik let a ačkoli je možné, že se Gotter s předními šlechtici na habsburském dvoře znal, tak pravděpodobně nebyl v této společnosti významný. Motiv rychlého navázání politických vztahů je častý v rámci budoucího vyprávění jeho osobního příběhu. Ten byl často uváděn v případě Gotterova jmenování do významných funkcí, např. ředitele berlínské opery nebo ve vedoucí funkci Pruské královské akademie věd.¹¹² Druhý velmi známý příběh se týká jeho přátelství s princem Evženem Savojským. Podle této legendy se vypravil Gotter do Vídně a v průběhu této cesty dorazil do Řezna. Chtěl se plavit po Dunaji, ale jediná loď,

¹¹¹ „Auf seiner Reise nach wien traf er zween junge oesterreichische Edelleute vom ersten Range an, die von seinem Umgang so bezaubert wurden, dass sie ihn bei ihrer Ankunft bei ihren Verwandtschaften und in allen großen Häusern vorstellig machten, so dass also der Herr von Gotter, der gleichsam in einem Augenblicke bekannt und geliebt war, freien Zutritt bei Allen Ministern des kaiserlichen Hofes hatte und diese Vorteile zum Nutzen seines Hofes anwenden konnte. Zdroj: SPIES, Johann Jakob (Hg.): *Der brandenburgischen historischen Münzbelustigungen*. IV. Teil. Anspach, 1771. s. 11.; KRÜGER, *Gustav Adolf*, s. 9. Z tohoto textu vyplývá legenda, jak Gotter získal většinu svého vlivu. Tento proces je spíše nepravděpodobný.

¹¹² Hengst, Hermann. *Die Ritter des Schwarzen Adlerordens*. Biographisches Verzeichnis sämtlicher Ritter des hohen Ordens vom Schwarzen Adler von 1701–1900. 375 s.

kteřá se tou dobou ve městě nacházela, byla již obsazená dvěma dívkami. Gotter přemluvil jejich vychovatele, aby se k nim mohl přidat. V průběhu plavby se zhoršily podmínky a hrozilo, že se loď převrhne. Tehdy měl zasáhnout Gotter, který začal rychle udílet rozkazy posádce, čímž zachránil nejen loď, ale také dívky.¹¹³ O těch vzápětí zjistil, že se jedná o neteře prince Evžena Savojského. Díky tomu se mu podařilo získat nesmírný vliv u habsburského dvora, jelikož ho dívky představily svému otci a zajistily velkou protekci.

Na druhé příhodě nacházím několik problémů, kvůli kterým ji řadím spíše mezi fiktivní. Podle Becka měl totiž tuto cestu podstoupit i se svým přítelem Gerlachem von Münchhausenem. To je ovšem nepravděpodobné, protože v době, kdy byl Gotter povolán do Vídně, tak Münchhausen podle všeho pokračoval sám do Celle a později v roce 1715 do Drážďan.¹¹⁴ V době, kdy se tato legenda měla konat, tak nemohl být v Řeznu. Druhé úskalí této legendy spočívá ve zmíněných neteřích Evžena Savojského. Ten měl totiž pouze jednu neteř. Z těchto důvodů je opravdu nepravděpodobné, že by tato událost byla pravdivá. Gotterův pobyt nejspíš začal jako pobyt neznámého diplomata. Měl úzký okruh kontaktů a skrze nejrůznější recepce začal tuto síť postupně rozšiřovat. Vše nasvědčuje tomu, že Gotterova kariéra byla relativně rychlá. Ačkoli se pravděpodobně nedostal mezi nejdůležitější diplomaty hned, jak to popisovaly některé legendy, tak jeho vliv narůstal poměrně rychle. Vztah s princem Evženem Savojským ale Gotter pravděpodobně navázal až v roce 1731.¹¹⁵ Do té doby nebyl schopen využívat protekce, kterou mu přátelství s ním mohlo přinášet.

Gotterův otec byl vyslán do Vídně, aby tam zastupoval Fridricha II. Sasko-Gothského. Vystupoval tam tedy jako zástupce suveréna, a to znamenalo i příslušný vliv. Ačkoli je 18. století dobou, kdy se mění tvář novověké diplomacie, tak je možné stále vysledovat dva důležité způsoby diplomatovy práce. První spočívá v tom, že diplomatovi je uložen konkrétní úkol, po jehož splnění se navrací zpátky do své země. V druhém případě diplomat působí jako

¹¹³ BECK, *Gustav Adolf*, s.3.

¹¹⁴ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.11

¹¹⁵ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.8.

vyslanec svého panovníka. To znamená, že se účastní recepcí, setkává se s jinými významnými osobnostmi a má právo zastupovat svého panovníka v důležitých jednáních.¹¹⁶ Vzhledem k délce pobytu a rozmanitosti úkolů Gutava Adolfa von Gottera (např. organizace kanceláře, nákup a prodej vojenských jednotek nebo řešení problémů osobní povahy vévody) je možné předpokládat, že působil opravdu jako panovníkův vyslanec.

Požadavky, které byly na vyslance kladeny, byly do konce 18. století vysoké. Diplomát měl mít kvalitní vzdělání a být schopen komunikovat s dalšími vyslanci nebo panovníky. Tyto konkrétní požadavky byly usnadněny existencí dvorních ceremoniářů. Ceremoniáři pocházeli po generace často z jedné rodiny a měli za úkol kodifikovat a aktualizovat dvorní ceremoniál. Tedy kde osoby na banketu sedí, kdo koho první zdraví, kdo jde vpravo nebo kdy si může osoba nasadit klobouk. Mezi významné rodiny, které se ceremoniály zabývaly patří např. v Anglii rodina Cotterelů nebo v Římě rodina Alaleone.¹¹⁷ Vzhledem k rozšíření tohoto souboru pravidel docházelo postupně k jejich sepisování a začaly tak vznikat ceremoniální příručky. Tyto příručky vznikaly zejména v 17. století a jejich úkolem bylo sjednocení diplomatického protokolu. Ten vykazoval v každé zemi jisté odlišnosti, ale díky těmto konkrétním návodům se stal diplomatický protokol pro danou lokalitu jednotný a pro diplomaty tak srozumitelnější. Bylo sjednoceno vnímání určitých gest a komunikačních obrátů, což mělo za cíl snížení častých nepochopení. Mezi významné příručky patří například *Europäisches Hof-Ceremoniel* od Gottfrieda Stieveho nebo *Theatrum Ceremoniale Historico-politicum* od Johanna Christiana Lüniga.¹¹⁸

Gustav Adolf von Gotter začal poměrně záhy sám působit na vídeňském dvoře. Je na místě předpokládat, že jeho vzestup byl pozvolný. Nárůstu vlivu se netěšil ani tak díky své diplomatické kariéře, ale spíše kvůli extravagantnímu život. Rok 1715, kdy Gustav Adolf von Gotter začíná pracovat ve Vídni, byl ovlivněn několika válkami. V roce 1714 končí Válka o dědictví španělské. Při tomto konfliktu sice Habsburkové přišli o Španělsko, ale zároveň zaznamenali

¹¹⁶ KUBEŠ, *V zastoupení*, s. 45.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 43.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 45.

velké územní zisky ve střední Evropě. Dalším z konfliktů, který ovlivňoval diplomatické dění na vídeňském dvoře, byla Severní válka (1700-1721). V důsledku této války byl posílen vliv Ruska, které se tímto stalo velmocí.

Obraz Vídně počátku 18. století musel mladého Gottera velmi ovlivnit. Město bylo bohaté na umění a stavby, mezi kterými byl také Belvedere prince Evžena Savojského. Pro Gottera byl tento pobyt nesmírně důležitý, jelikož si tam dokázal utvořit základy svého osobního uměleckého programu, který pak naplňoval na zámku Molsdorf. Zároveň lze předpokládat, že Gotter v této době ve Vídni absolvoval velké množství banketů, audiencí a rozhovorů. Ty vedly k rozšíření jeho obecného přehledu a rozvoji diplomatického a politického talentu. Hlavní náplní Gotterovy práce byly ale rozmanité úkoly, které musel pro Fridricha II. Sasko-Gothského plnit. Jedním z jeho úkolů bylo zajištění blíže nspecifikované jednotky jezdeckva. Velitel této jednotky byl těžce nemocný a bylo pravděpodobné, že zemře. V této situaci měl Gotter uplatnit veškerý možný vliv a konexe, aby získal tuto jednotku pro saského vévodu. Do sporu se poté osobně zainteresovali jak princ Evžen Savojský, tak také Seckendorff, kteří se snažili o to, aby tato jednotka nadále zůstala ve službách Habsburské monarchie. K tomu nakonec také došlo, jelikož z korespondence vyplývá, že se zmíněný velitel uzdravil.¹¹⁹

Aspekt protekce je v diplomatické praxi 18. století zásadním tématem. Bez protekce vlivného šlechtice nebo bez šlechtického titulu nebylo možné dosáhnout častých audiencí na habsburském dvoře. Rodinný původ, šlechtický titul a finanční zajištění byly jedny z nejdůležitějších kritérií, podle kterých se nově příchozí vyslanec začleňoval do společnosti.¹²⁰ Na počátku práce vyslanec neměl Gotter ani jedno ze zmíněných.

I přes tyto okolnosti dokázal Gustav Adolf Gotter poměrně rychle navazovat diplomatické vazby a navyšovat tak svůj vliv. Podle jeho pozdějšího spolupracovníka Jeana Henriho Samuela Formeye byl jeho rychlý kariérní růst

¹¹⁹ AT-OeStA/HHStA StK Große Korrespondenz 169-2. (Verträge mit Preußen, Dänemark, Hessen-Kassel, Sachsen-Gotha, Sachsen-Weimar und Sachsen-Eisenach)

¹²⁰ BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*. Bonn, 1969. s.52.

zapříčiněn zejména jeho povahou. Gotter byl podle něj vždy ochoten vykonávat ve prospěch mocných lidí nesmírně užitečné služby a tím si je zavazovat.¹²¹

Gustav Adolf Gotter pracoval zpočátku jako jakýsi asistent svého otce. Pomáhal s přípravou nejrůznějších právních dokumentů a organizoval materiály, které se týkaly saských zájmů ve Vídni. Ve své činnosti byl Gustav Adolf nejspíše úspěšným, jelikož je v roce 1716 jmenován legačním sekretářem a v roce 1717 měl na starosti všechny obchodní záležitosti gothského vévodství ve Vídni. V roce 1720 je pak znovu povýšen a stává se tak oficiálně vévodovým vyslancem ve Vídni. V této době je Gotter znám zejména pro svůj způsob života. Podle pramenů, se kterými pracoval Beck, žil Gotter nesmírně rozmařilým životem. Žil ve velmi krásném domě, rád se obklopoval uměním a své přátele hostil i kvalitním jídlem a vínem.¹²² Je ale možné, že tento způsob života byl pro diplomatické prostředí Vídně z reprezentačních důvodů naprostou nutností.

V souvislosti s vínem je nutné zmínit i Gotterovy podnikatelské pokusy. Nad motivy jeho podnikání je možné spekulovat, ale pravděpodobně mezi lety 1718–1720 začal částečně pracovat jako obchodník s maďarským vínem. Na své víno ochotně zval i vyslance a rád ho věnoval i důležitým lidem v jeho okolí. Toto podnikání bylo celou dobou dofinancováno z vévodových zdrojů. Pravděpodobně se tak jednalo o způsob, jakým se Gotter dostával do přízně mnoha vlivných osob.¹²³

Způsob života, který Gotter vedl, byl velmi nákladný, a ne vždy mu na jeho pokrytí stačil jeho plat. Ten se také postupně vyvíjel. Podle účetních záznamů měl Gotter měsíční plat 300 zlatých. Z této částky měl být schopen zajistit všechny své výdaje a náklady na svůj personál. Takový plat ale nedokázal pokrýt veškeré Gotterovy výdaje, a tak musel žádat o jeho další navýšení. V roce 1721 přijíždí do Gothy, aby vyjednal navýšení platu tak, aby měl k dispozici 100 zlatých týdně. V účetních záznamech je doloženo, kam Gotter investoval. Ve

¹²¹ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.10. Krüger uvádí celou citaci z přeloženého francouzského dopisu, kde uvádí: *Pan Gotter měl mimořádnou vlastnost, díky které si dokázal získat srdce mnoha lidí. Byl nesmírně zdvořilý a vždy připraven komukoli pomoci. Pokud se na něj člověk obrátil nebo jej o něco požádal. Obvykle to končilo úspěchem.*“

¹²² BECK, *Gustav Adolf*, s. 7.

¹²³ Tamtéž.; KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.10.

výčtu tak figurují hlavně výdaje na oblečení, paruky. Vedle těchto položek se na účetních výkazech objevují požadavky navýšení dalších důležitých výdajů, např. na provoz jeho kanceláře a zmíněny jsou rovněž i pravidelné „almužny“. U těch ale není uvedeno nic konkrétnějšího.¹²⁴

V roce 1723 byl Gustav Adolf von Gotter jmenován dvorním radou a krátce na to se stal členem doprovodu Karla VI., který se vydal do Prahy, aby byl korunován českým králem. Nedlouho po této cestě byla oznámena Gotterova nobilitace. Nobilitační diplom mu byl vydán 6.8.1724 a stal se tak svobodným pánem. Jeho diplom je dodnes uschován v Zemském archívu v Gothě.¹²⁵ Následek toho povýšení byl pro Gottera nesmírně příznivý, jelikož znamenal i navýšení jeho příjmů.¹²⁶ Od roku 1732 už nepůsobí pouze jako vyslanec vévodství Sasko-Gotha, ale už i jako vyslanec Braniborska-Bayreuthu.

Šlechtický titul započal sérii dalších vyznamenání, která mu byla postupně udělena. Mezi ta nejvýznamnější patří Řád Alexandra Něvského. Ten Gotterovi předal car Petr II. v roce 1727. Doposud nebyly objeveny žádné prameny, které by blíže přiblížily tuto událost. Není tak jasné, z jakých důvodů mu bylo nejvyšší ruské vyznamenání uděleno. Ačkoliv o těchto důvodech mnozí badatelé spekulují, tak doposud byla vydaná pouze jedna teorie. Kurt Krüger spojuje ve svém textu udělení tohoto řádu s přátelstvím, které mělo podle některých zdrojů panovat mezi Gotterem a ruským velvyslancem. Vrcholem tohoto přátelského vztahu měl být pobyt v Benátkách, který měl celý hradit právě Gotter. Krüger se přiklání k tézi, že pro ruského vyslance nebylo v podmínkách carského dvora problematické uplatnit svůj vliv a doporučit udělení tohoto řádu Gotterovi.¹²⁷

¹²⁴ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv E. XII. 160.: Jedná se o průvodní dopis a konkrétní rozepsání požadovaných položek, pro které potřebuje Gotter navýšení jeho mzdy. Soupis je vyveden na dvou stranách, po kterých následuje rozsáhlé vysvětlování, proč musí za tyto položky utrácet peníze.

¹²⁵ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv J I B e m 5a

¹²⁶ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv E. XII. 160. Pod zmíněnou signaturou se objevují další účty, včetně informace o zvýšení mzdy. Tuto informaci zmiňuje i Kurt Krüger. August Beck se však o ni nezmiňuje.

¹²⁷ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.11.

V době po udělení Řádu Alexandra Něvského začal Gotter využívat dalších nabytých prostředků, aby začal s reprezentací, která by odpovídala jeho novému šlechtickému stavu. Zahájil nakupování, uměleckých předmětů, nábytku a obrazů. Právě obrazy se tak staly základem jeho pozdější umělecké sbírky. Zároveň v této době byly navazovány jeho první kontakty s Pruskem.¹²⁸

Ve 20. letech 18. století se ale situace ve střední Evropě a říšském prostoru výrazně změnila. Po Bitvě u Poltavy ztratil Stanislav I. Leszczyński polský královský titul. Jeho místo zaujal August II. Silný, dosavadní saský kurfiřt. Takováto personální unie znamenala pro ostatní říšské kurfiřty výrazný výkyv rovnováhy sil. Podobný výkyv byl v této době známý i u Hannoverké dynastie, jelikož se hannoverský kurfiřt stal v roce 1714 anglickým králem.

Dalším z aspektů, který ovlivnil mezinárodní politiku v 18. století, bylo vítězství prince Evžena Savojského nad tureckou armádou. Habsburská monarchie získala díky tomuto úspěchu území na části Balkánu a dostala se tak mezi významné mocnosti, které ovlivňovaly mezinárodní politiku v Evropě. Zároveň se objevil v monarchii problém v podobě následnictví. Karel VI. neměl mužského potomka, a tak se následnictví přesunulo na jeho dceru, Marii Terezii. Aby takovýto úkon mohl fungovat, bylo zapotřebí upravit příslušné zákony. Karel VI. tak nechal vydat tzv. Pragmatickou sankci (1714), která umožňovala následnictví i v ženské linii. Tento dokument schválila do roku 1735 většina zemí a zdálo se, že situace bude po smrti Karla VI. stabilizovaná a neobjeví se žádný spor, který by Habsburskou monarchii oslabil. Státem, od kterého se očekávaly jisté problémy, bylo Prusko. To bylo jasné rovněž princovi Evženovi Savojskému, který na počátku 18. století vedl rakouskou diplomacii. Prusko si bylo možné v této době naklonit pouze územím Jülichu a Bergu, o které měl Fridrich Vilém I. velký zájem. Výměnou za toto území tak bylo možné dosáhnout podpisu pragmatické sankce i ze strany Pruska. V době, kdy se vyjednávalo o pruských podmínkách pro podpis pragmatické sankce, byl Gotter rovněž zmíněn jako možný agent Fridricha Heinricha Seckendorffa. Ten se snažil získat velkou část agentů, kteří by mu tak pomohli zjistit veškeré plány

¹²⁸ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.13.

Fridricha Viléma I. Podle dochované komunikace mezi Seckendorffem a Evženem Savojským k takové dohodě s Gotterem nikdy nedošlo.¹²⁹

Gotter byl ale v této době v kontaktu s pruským králem Fridrichem Vilémem I. Slavnou je zejména událost, jejíž pravdivost nebyla nikdy adekvátně ověřena. Fridrich Vilém I. se měl údajně obklopovat vojenskou jednotkou, která byla složena z vysokých mužů. Velké množství takto vysokých vojáků mu měl zajistit právě Gotter.¹³⁰ Roku 1728 tak Gotter směřuje do Berlína, kde je dále aktivní zejména v oblasti nákupu vojáků a vojenských jednotek. I přes jeho služby pro Prusko zůstává však nadále v saských službách.

4.5. Pobyť v Berlíně

Gustav Adolf von Gotter byl poměrně záhy oceněn za své zásluhy v oblasti získávání armády pro Fridricha Vilémema I. Ten mu udělil Řád černé orlice, nejvyšší pruské vyznamenání. Některé zdroje uvádějí, že toto ocenění získal už v roce 1729. To ovšem neodpovídá oficiálním dokumentům. Tento titul mu byl udělen v září 1731. Jako oficiální důvod uvedl Fridrich Vilém I. právě sehnání rekrutů.¹³¹ Z oficiálních dokumentů, které se věnují udělování tohoto řádu vyplývá, že Gotter byl prvním člověkem, který získal tento titul a nenarodil se jako šlechtic. V jeho medailonu je dále zmíněno, že se jedná o významného muže, kterému je nakloněna Štěstěna.¹³² Tento řád byl pro něj velmi důležitý, čemuž odpovídá také fakt, že se s ním nechal mnohokrát ztvárnit. Jeho portréty

¹²⁹ AT-OeStA/HHStA StK Große Korrespondenz 169-2. (Verträge mit Preußen, Dänemark, Hessen-Kassel, Sachsen-Gotha, Sachsen-Weimar und Sachsen-Eisenach) Korespondence uvádí Gottera jako možného adepta pro práci agenta, ale dále se tomuto nevěnuje. Ve svých monografiích uvádějí Krüger i Beck stejné informace, tedy že Gotter agentem nikdy nebyl. Z korespondence, která je dochovaná ve Vídeňském archivu toto explicitně nevyplývá, zároveň neexistuje důkaz, že by Gotter někdy pro Seckendorffa pracoval. (zdroj: KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.13.)

¹³⁰ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.14.; BECK, *Gustav Adolf*, s. 15.

¹³¹ Der Herr Baron Gotter hat Mir einige schöne Recruten gebracht, da ich ihm denn n Ansehnung des Prinzen Eugen Vorschreiben den großen Orden vom schwarzen Adler gegeben. (Dopits z června 1731 citován u KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.14.; BECK, *Gustav Adolf*, s. 15.)

¹³² HENGST, Hermann. *Die Ritter des Schwarzen Adlerordens*. Biographisches Verzeichnis sämtlicher Ritter des hohen Ordens vom Schwarzen Adler von 1701–1900. Berlin, 1901. S. 132. V knize se objevuje krátký životopis, který vyzdvihuje zejména baronovu činnost v pruských službách, která je datovaná od roku 1732.

s tímto řádem byly obvykle i doplněny latinským heslem „Suum cuique“ v překladu „Každému, co jeho jest“. Tento citát pochází od římského filosofa Cicera. Později se stal v Prusku slavnější díky Fridrichovi I., který jej použil i jako heslo nově vytvořeného Řádu černé orlice.¹³³

Obrazy byly pro Gottera nesmírně důležité. V pozdějších letech si vybudoval poměrně rozsáhlou obrazárnu na zámku Molsdorf. Z období jeho vídeňského pobytu je známo velké množství malířů, se kterými se stýkal. Mezi ně patřili například Martin van Meytens¹³⁴ nebo Jan Kupecký¹³⁵. Druhý zmiňovaný dokonce maloval mezi lety 1731 a 1736 Gotterův portrét. Při Kupeckého pobytu v Gothě, kde maloval vévodu, ho Gotter požáda, aby namaloval portrét jeho rodičů. Časově je tedy možné zařadit vztah mezi Kupeckým a Gotterem před rok 1729, kdy umírá Gotterův otec. Další Kupeckého obraz Gottera je dílo „*Graf Gotter im Jagdanzug*“.

V roce 1728 došlo u Gottera k výrazným změnám jeho diplomatického směřování. Jeho narůstající kontakty s Pruskem neušly ani Fridrichovi II. Sasko-Gothskému a ten se rozhodl jich využít. Ve zmíněném roce 1728 zemřel hagenský vyslanec a tím se současně uvolnilo místo v říšském sněmu v Řezně. Jako vhodný kandidát pro tuto funkci se jevil právě Gotter se svými kontakty. Bylo tedy rozhodnuto, že na toto místo nastoupí ale za určitých podmínek. Pro vévodu bylo pravděpodobně stále velmi důležité udržovat jeho pozici ve Vídni, protože si tam už vybudoval okruh kontaktů. Z tohoto důvodu jmenoval Gottera místodržícím vyslancem ve Vídni a zvýšil mu jeho mzdu o 1249 tolarů. Zároveň

¹³³ LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha, 1995. S. 115. Vzhled řádu je popisován jako zlatý kříž maltézského typu, který se nachází na tmavěmodrém smaltu. Mezi jednotlivými rameny jsou vyvedeny černé, korunované, pruské orlice. Ve středu medailonu se nachází iniciála FR (Fridericus Rex). Okolo je bílý pruh s nápisem Suum cuique. Řád je doplněn oranžovou stuhou.

¹³⁴ 24. června 1695 Stockholm – 23. března 1770 Vídeň. Pocházel z umělecké a malbě se učil u svého otce. Od roku 1721 žil a tvořil ve Vídni. (Zdroj: VON WURZBACH, Constantin: *Meytens, Martin von*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 18. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1868, S. 193–196)

¹³⁵ 1666 Pezinok – 16. července 1740 Norimberk. Byl český malíř, který se věnoval portrétní malbě. Působil v mnoha městech Evropy, např. v italských městech, Norimberku nebo právě ve Vídni. (Zdroj: ŠAFAŘÍK, Eduard: *Johann Kupezky (1667–1740)*. Prag, 1928. 428 s.)

zůstával hlavním vyslancem ve Vídni.¹³⁶ Gotterova činnost v Říšském sněmu měla spočívat zejména v reprezentaci. Slavná byla v tomto ohledu jeho reprezentační jízda k hraběti Stahrembergovi. Pro svou jízdu si zvolil slavnostní zdobený kočár, který byl tažený šesti koňmi. Poté měl Gotter pronést projev, po kterém hrabě usoudil, že Gotter je osoba naprosto na svém místě.¹³⁷

Gotter se po získání úřadu v Říšském sněmu musel přesunout do Řezna, aby byl schopný jej aktivně vykonávat. Po dobu své pracovní činnosti měl Gotter neustále finanční problémy. Jeho měsíční příjem se skládal z platů za jednotlivé úřady. Jak už bylo výše napsáno, tak jako vídeňský vyslanec pobíral týdenní plat ve výši 100 zlatých. Tento plat byl ještě navýšen poté, co se stal legačním sekretářem. Jako odměnu za jeho pobyt v Řezně pobíral dalších 200 zlatých měsíčně. V jednom ze ztracených dopisů, které cituje Beck, se uvádí, že si Gotter stěžoval Fridrichovi II. Sasko-Gothskému. Hlavním důvodem Gotterovy stížnosti byla nemožnost s tak nízkým platem financovat jeho nákladný život a zároveň zajistit dostatečné prostředky pro reprezentační účely. Jako argument uvádí, že náklady v Řezně jsou takřka totožné s vídeňskými, a proto potřebuje svůj plat navýšit. Argumenty shledal Fridrich II. oprávněnými, protože dorovnal jeho odměny za zastupování úřadů v Řezně s odměnami z Vídně, tedy na 100 zlatých denně.¹³⁸

Zásadní změna ve vztahu k sasko-gothskému vévodství nastala pro Gottera v roce 1732. V tomto roce umírá Fridrich II. Sasko-Gothský. Nastává tak období, kdy se Gotterovi uzavírá jeho vídeňský pobyt. Vévodův nástupce, Fridrich III., se rozhodl využít Gottera pro prosazování Gothských zájmu pouze v Řeznu. Ačkoli se snažil Gotter co nejvíce svůj odchod z Vídně oddalovat a

¹³⁶ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv T.I.D.E. 16.16. V tomto dokumentu, který pochází z roku 1745 se nachází i účetní doklad s datací 1729, který objasňuje Gotterovu mzdu po přebrání funkce místodržícího vyslance v Hagenu. O této konkrétní funkci se zmiňuje K. Krüger, který vidí hlavní argument Gotterova jmenování v jeho původu. Podle něj vnímal vévoda jako vhodnější jmenovat do funkce někoho méně urozeného, aby svou práci vykonával svědomitěji. (zdroj: KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.14)

¹³⁷ O této události se zmiňuje například Kurt Krüger (KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.14) její potvrzení je pak možno najít v účetních dokladech, které jsou součástí pramene Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv T.I.D.E. 16.16. V tomto dokumentu je možné nalézt účty k pořízení nového slavnostního kočáru, který byl na tuto událost použit.

¹³⁸ BECK, *Gustav Adolf*, s. 18.

začal dokonce nové vyjednávání o jeho platu v Řeznu, tak nejpozději do června 1732 opouští Vídeň.¹³⁹

Opuštění Vídně bylo pro Gottera nejspíše nesmírně silným zážitkem. Vídeň mu pomohla seznámit se s dvorským ceremoniálem a diplomatickým protokolem. Zároveň se v tomto městě setkal se způsoby šlechtické reprezentace. V neposlední řadě byl v jeho životě důležitou osobností princ Evžen Savojský, který mu v pozdějších fázích jeho pobytu významně poskytoval protekci a seznamoval ho s mocnými lidmi na vídeňském dvoře. Tyto důvody spolu s možnou únavou mohly být zásadní pro Gotterovo rozhodnutí být penzionován. Toto rozhodnutí je potvrzeno 6.8.1732 vévodou Fridrichem III. Po delším vyjednávání byla uzavřena rovněž finanční stránka celé věci. Po několika jednáních bylo rozhodnuto, že Gotter bude získávat měsíční rentu ve výši 3667 tolarů. Původní částka, kterou nabízel vévoda bylo 1000 tolarů a Gotter požadoval 11 982 tolarů.¹⁴⁰ Z toho je možné usuzovat, že Gotter byl pro Fridricha III. stále významnou osobou. Navýšení jeho renty tak mělo pro sasko-gothského vévodu patrně smysl.

Poté, co opustil Sasko-Gothské služby, začal více korespondovat s pruskými zástupci. Navázal bližší kontakt s Fridrichem Vilémem I. a se Seckendorffem. Rovněž se častěji setkával s Evženem Savojským. V srpnu 1732 pravděpodobně došlo k nástupu Gottera do pruských služeb. Díky přímluvě Seckendorffa se sešel s Fridrichem Vilémem I. a krátce na to 26.8.1732 získal své instrukce pro svojí funkci pruského vyslance ve Vídni. K tomu obdržel plat ve výši 15 000 zlatých ročně.¹⁴¹

Po Gotterově nástupu do služby se začaly diplomatické vztahy mezi Pruskem a Habsburskou monarchií výrazně ochlazovat. Příčin pro toto ochlazování bylo několik. Jedním z hlavních důvodů zůstal nadále zůstával spor o Jülich a Berg. Vedle toho se objevovaly neustále problémy, které se týkaly

¹³⁹ Landesarchiv Gotha Bestall- und Belohnungsbücher 1732. S.174. V této knize je obsaženo rozhodnutí o přesunu Gottera do Řezna, spolu s rozpisem jeho mzdy.

¹⁴⁰ Landesarchiv Gotha Bestall- und Belohnungsbücher 1732. S.234. V této knize jsou uvedeny konkrétní požadavky Gottera, návrh vévody Fridricha III. včetně konečného rozhodnutí o výši renty.; Tyto konkrétní okolnosti zmiňují i Kurt Krüger (KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.17)

¹⁴¹ BECK, *Gustav Adolf*, s. 20.

Pragmatické sankce. Dalším důvodem pro zásadní změny v evropské diplomacii, byla smrt Augusta II. Silného. Po smrti polského krále započaly v zemi spory o následnictví trůnu. Výrazným kandidátem byl sesazený král Stanislav I. Leszczyński, kterého podporovala Francie. Dalším kandidátem byl syn Augusta II., August III. Hlavní velmoci, které měly vliv a své zájmy ve východní Evropě, byla Habsburská monarchie a Rusko. Habsburská monarchie podmínila podporu Augusta III. tím, že on osobně podpoří Pragmatickou sankci. To by znamenalo nejen podporu ze strany Polska, ale také Saska. V červnu roku 1733 byla tato dohoda podepsána.¹⁴²

V době svého pobytu ve Vídni nezastával Gotter pouze pruské a sasko-gothské zájmy. Další zemí, která využila jeho služby, bylo Wüttemberské vévodství. Gotter sloužil jako člověk, který měl na starosti vypořádání majetkových poměrů wüttemberského hraběte Ludíka Eberharda a jeho milenky Wilhelmíny von Grawenitz. Von Grawenitz byla v rámci celé aféry zadržena a vězněna, nakonec ji ale byla přislíbená finanční náhrada s podmínkou, že opustí zemi. Gotter v této aféře figuroval jako osoba, která von Grawenitz přesouvala do Vídně.¹⁴³

Gotterova práce ve Vídni byla rozmanitá. Skládala se z úkolů, které zajišťovaly chod kanceláře a zastupoval snahy několika zemí. A stal se slavným zejména díky obchodu s vojáky a schopnostem účinně rozšiřovat svůj vliv. Doba vídeňského pobytu pro něj musela být nesmírně důležitá. Tomu odpovídá i způsob rozvržení galerie na zámku Molsdorf a také později prezentovaný odpor jet v roce 1740 do Vídně, aby tam vyjednával o podstoupení Slezska. Doba vídeňského pobytu pro něj byla zásadní také proto, že zde položil základy svého uměleckého programu. Po své nobilitaci započal se šlechtickou reprezentací v podobě navyšování výdajů za módu a víno, často se setkával s významnými lidmi při nejrůznějších příležitostech, jako byly bankety a recepce. Byl v kontaktu s mnohými malíři a někteří také malovali jeho obrazy. Jeho reprezentační strategie byla ovlivněna jeho činností vyslanec.

¹⁴² BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert.* s. 385-437.

¹⁴³ Archiv Stuttgart – A 7 Bü 47 Stuttgart. Celý archivní fond popisuje důkladě tuto „aféru Grawenitz.

musel svou zemi reprezentovat a navazovat všechny důležité kontakty, aby bylo možné snáze prosadit zájmy země. Je proto nesmírně důležité vnímat rozdíl mezi Gustavem Adolfem von Gotterem, který v roce 1715 přichází do Vídně jako neznámá osobnost a toutéž osobou o 17 let později, která má nyní už šlechtický titul a má rozličné kontakty na nejmocnější muže své doby.

5. Molsdorf

Gotter ve své životní kariéře uspěl více než většina jiných měšťanů. Byl nobilitován, získal významná ocenění, znal se s mocnými lidmi převážně ze střední Evropy. To vše vedlo k určitým touhám po větší prezentaci vlastní urozenosti. Jednou z možností, jak šlo demonstrovat aristokratický původ, bylo vlastnictví sídla. Šlechtické sídlo je častokrát jedním z hlavních znaků aristokracie. Je tedy něčím, co obraz šlechtictví tvoří a zároveň jej prezentuje. Možnost získat takové sídlo se mu naskytla v roce 1733. Po smrti původního majitele bylo Gotterovi nabídnuto koupit panství v Molsdorfu.

5.1. Geografická pozice zámku

Molsdorf je dnes místní část durynského hlavního města Erfurtu. Toto místo je ohraničeno z jedné strany lesem a z druhé řekami Ger a Apfelstädt. Nejstarší dochované informace o tomto místě sahají do roku 1114, kdy je toto území zmíněno v souvislosti s činností Erminicha von Mollensdorf. Je pravděpodobné, že právě od jeho jména získal Molsdorf svůj název.¹⁴⁴

Tomuto území už od středověku dominovala vodní tvrz, kterou do 16. století vlastnili páni z Molsdorfu. V 16. století získali tuto tvrz páni z Thüna. V souvislosti s tímto nákupem je zmíněn i přilehlý mlýn, který dostali spolu se zámkem do vlastnictví.¹⁴⁵ V průběhu času byla tvrz mnohokrát přestavována. Poslední stavební úpravy provedli poslední majitelé před Gotterem ještě na počátku 18. století. Tyto úpravy vedl poslední vlastník z řad pánů z Thüna v roce 1706. V témže roce získává panství Molsdorf Baron Bachhoff von Echt. Po jeho

¹⁴⁴ KÖHLER, Michael: *Thüringer Burgen und befestigte vor- und frühgeschichtliche Wohnplätze*. Jenzig-Verlag, 2001, S. 184

¹⁴⁵ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten Molsdorf. Graf Gotters Residenz der Aufklärung*. Regensburg, 2012. s. 34.

smrti přešlo panství na jeho ženu Dorotheu Margarethu. Ta neměla žádné potomky, kterým by mohla panství předat, a tak je získal princ Vilém von Sachsen-Gotha-Altenburg. Ten pro něj nenašel využití, a tak ho 13. ledna 1734 prodal Gustavu Adolfovi von Gotterovi za částku 36 250 tolarů.¹⁴⁶

5.2 Historie zámku Molsdorf

Přestavby vodní tvrze v pozdně barokní zámek začaly pravděpodobně již okolo roku 1713. Tyto rekonstrukční práce nebyly nejspíše dokončeny, protože součástí materiálů ke koupi molsdorfského panství je informace, že Gotter přebírá pozastavenou stavbu.¹⁴⁷ Vzhled interiéru stavby dává dodnes najevo, že rekonstrukční práce byly vedeny v různých obdobích. Na zámku se nachází velké množství místnosti, které působí stylově nejednotně. Zachoval se tak místy hutný styl středověké tvrze se vzdušnými zámeckými pokoji. Část přestaveb se datuje do období po třicetileté válce, kdy byl zámek poškozen. Z této doby pocházejí například zámecké věže u hlavního vchodu zámku. Tyto věže byly doplněny i mansardovou střechou.

Druhá fáze přestaveb je datovaná k počátku 18. století. Z tohoto období pocházejí lizény na západní věži zámku a zdobené omítky. Hlavní snahou těchto rekonstrukčních prací bylo vytvořit symetrii mezi východní a západní věží. Tento cíl byl naplněn, jelikož není součástí Gotterových stavebních prací a dnes jsou tyto věže naprosto totožné.

5.3 Gotterovo působení na zámku Molsdorf

Gotterovo působení na zámku Molsdorf je spjaté s masivními přestavbami. Ačkoli Gotter zámek vlastnil od roku 1734, tak stavební úpravy začal realizovat až po roce 1736. Do té doby byl plně zaměstnán v pruských

¹⁴⁶ Změny panství Molsdorf a Gotterova činnost na zámku je velmi kvalitně pramenně podložena. Většina kupních smluv a plánu renovací se nachází v zemském Archivu v Gothě. Zdroj: Landesarchiv Gotha Gehemes Archiv Molsdorf T. I. D. E. 16.13. Právě tam se nachází i kopie kupní smlouvy s datováním 13.1.1734. Prameny k přestavbám nejsou v současné době (k roku 2020) k dispozici, jelikož jsou součástí širší badatelské činnosti k zámku Molsdorf. Většina z nich je ale součástí publikace Helmuta-Eberharda Pauluse.

¹⁴⁷ Landesarchiv Gotha Gehemes Archiv Molsdorf T. I. D. E. 16.13. Tento fakt zmiňuje i Paulus (zdroj: PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten*. s. 35)

službách. V roce 1736 byl na vlastní žádost penzionován a přesunul se na zámek Molsdorf, kde začal s přípravami stavebních prací. Jeho cílem bylo modifikovat zámek tak, aby na něm byla patrná historie vodní tvrze a zároveň podléhal moderním trendům.

Celá budova před nástupem Gottera působila nejednotně. Před Gotterovým nástupem vypadal zámek velmi nejednotně. Jednalo se o dvoukřídlý zámek, který měl dvě patra. Fasáda domu byla z velké části stará a volně přecházela v novou. Fasáda ze strany příjezdové cesty byla zakončena na obou stranách věžemi. Ty ale nebyly architektonicky sjednoceny. Zahradní strana fasády pak věže neměla vůbec. Většina interiérů si zachovala vzhled středověké tvrze. Zahradám v této době pravděpodobně nebyla věnována přílišná pozornost. Minimálně se nenacházejí žádné prameny, které by popisovaly zahradní vybavení. Takovou skutečnost neuvádějí ani autoři, kteří se problematikou Molsdorfu zabývali.

5.4. Gotterův umělecký program

Na zámku Molsdorf je k vidění ryzí esence Gotterova uměleckého programu. Při jeho interpretaci částečně napomáhá i to, že celý zámek je zasvěcen bohyni Floře. Malby této bohyně se objevují ve všech zámeckých místnostech. V parku se nacházejí její sochy a další přírodní motivy jsou využity jako ozdobný prvek u velké části dochovaného zámeckého inventáře. Bohyně Flora je v řecké mytologii označovaná jako bohyně květů a jara. Tomu odpovídá i vzhled zahradního inventáře, který je zdoben na motivy této bohyně.

Zámek Molsdorf je zajímavý tím, že nejhonosnější zámecká zeď směřuje do přilehlých zahrad. To je významná odlišnost oproti jiným stavbám pozdního baroka a rokoka, které se snaží nejhonosnější stěny budovy umístit tak, aby návštěvníka ohromily při příchodu. Návštěvník, který na Molsdorf přichází, si povšimne nejprve pozůstatku původní vodní tvrze a v zahradách se mu naskytne pohled na zcela odlišný architektonický styl. Tato volba nebude pravděpodobně náhodná. U nobiletovaných šlechticů se může jevit vlastnictví panství jako velmi důležitý prvek šlechtické reprezentace. Pro šlechtice může být vnímáno jako

pozitivní, pokud může demonstrovat propojení své osoby s minulostí. Zámek Molsdorf přesně toto vlastníkově nabídnul.

Molsdorfské zahrady jsou významné při interpretaci Gotterova uměleckého programu. Hlavní problém jejich výzkumu tkví v tom, že veškeré plány obsahují jednu dataci, tedy 1765 a jsou nesmírně odlišné.¹⁴⁸ V přízemním podlaží byla zahrada vybudována podle stylu *sala terrena*.¹⁴⁹ Důležité pro zbytek zahrad zůstalo propojení s vodní tvrzí. Voda, která bývala využívána jako fortifikační prvek, nabízela mimořádné využití v rámci zahradního dekoru a bylo tak patrné propojení minulosti s novou výstavbou. Z toho důvodu se právě s vodou pracuje velmi usilovně v rámci zahradního řešení. Voda protéká celými zahradami a jsou kolem ní vybudovány cesty. Tímto způsobem voda propojuje celý zámek se zahradním komplexem. Odkaz na historii vodní tvrze je tak velmi zřetelný. Důležitou stavbou, která je typická pro barokní architekturu, byla oranžerie. Kolem té byly vykopány kanály, aby vznikl dojem, že je budova umístěna na ostrově.

Důležitou součástí venkovních přestaveb se stala také západní fasáda. Jejím cílem bylo co nejvíce sjednotit veškeré pokusy o přestavbu, které prováděli jeho předchůdci. Toto se mu podařilo, a tak je zachovaná architektonická jednota celé západní zdi zámku.¹⁵⁰

Gotterův umělecký program se výrazným způsobem projevil i ve vnitřním vybavení zámku, zejména ve výzdobě jednotlivých místností. Místnosti, které sloužily dříve zejména k bydlení a praktickým účelům, začaly získávat čím dál více ceremoniální funkci. Místnosti tak vzezřením připomínají zmenšené kopie místností tradičních barokních zámků. Tento dojem vzbuzuje kombinace architektonického řešení interiéru spolu s vhodně zvoleným

¹⁴⁸ Landesarchiv Thüringen – Staatsarchiv Gotha: 3108 / 6-32-0030 Erweiterung der Abwasserberegnungsanlage Ichtershausen in den Fluren Thörey und Molsdorf durch Vergrößerung des Polte-Werkes Magdeburg in Arnstadt Archivalien-Signatur. V archivním materiálu jsou uloženy plány rekonstrukcí. V současné době jsou uloženy přímo na zámku Molsdorf originály stavebních plánů, resp. variant, které chtěl Gotter pro rekonstrukci svého sídla využít. Tyto plány jsou tři a velmi se liší zejména ve využití vody.

¹⁴⁹ Zahradní stavba, která má nabízet velký prostor. Často je vyzdobena např. fontánami. Bývala využívána zejména k odpočinku.

¹⁵⁰ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten*. s. 45.

vybavením. Levé křídlo zámku sloužilo zejména pro ubytování, a to jak barona, tak jeho hostů. Pravé křídlo zámku pak plnilo reprezentativní funkci. Nacházel se zde zejména přijímací salón, hlavní sál a galerie. Rozdíl u obou částí byl zejména ve výhledu. Místnosti, které sloužily pro ubytování, byly směřovány směrem k vesnici, příjezdové cestě nebo části zámeckého nádvoří. Naproti tomu reprezentativní místnosti byly namířeny směrem do zámecké zahrady. V pravém křídle budovy se nacházely další místnosti, jako je dámský pokoj, sál, který byl určený pro bankety a také ložnice zámeckého pána.

S hlavními interiérovými přestavbami začal Gotter už v roce 1743. Tyto přestavby byly vedeny Gottfriedem Heinrichem Krohnem.¹⁵¹ Jeho úkolem bylo dokončení jižní fasády zámku. Zásadnější změny začaly až v roce 1744. Tehdy došlo k zásadním interiérovým přestavbám. Krohn propojil východní a západní křídlo zámku. V přízemí tak vznikl zahradní vestibul a v prvním patře pak reprezentační místnosti jako mramorový sál, kabinet, ložnice a dámská galerie. V mezaninu byla vybudovaná knihovna. Na zámku také vznikly místnosti, které měly zejména reprezentativní účel. Těmito místnostmi byly předpokoj, audienční síň, slavnostní sál a červený salón, který měl být určený primárně pro konverzaci. V roce 1746 povolal Gotter Johanna Baptista Pedrozziho. Jeho úkolem bylo sjednotit interiér zámku. Šlo mu o unifikaci odlišných architektonických stylů a vytvoření zdání stejnosti. Gotter se rozhodl interiéry zámku vybudovat do rokokového stylu.¹⁵²

V uměleckém programu jsou nejvíce zastoupeny bohyně Flora a Venuše. Obě tyto bohyně se vyskytují nejen v zahradách, ale také v interiéru. Bohyně Flóra je propojovaná zejména s jarem a květinami. A právě květinové vázy jsou pravděpodobně nejdůležitějším doplňkem zámku Molsdorf. Lze je totiž nalézt úplně všude. Lemují zahrady, tvoří výzdobu zámeckého komplexu a zdobí rovněž střechu. Zajímavým prvkem na nich je Gotterův erb¹⁵³, který je z obou

¹⁵¹ Tamtéž, s. 48.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Čtvrcený štít se srdečným štítkem. Ve srdečném štítku je ve zlatém poli černá korunovaná orlice s červenou zbrojí. První a čtvrté pole je stejné – v modrém poli se nachází zlaté zlomené břevno. Druhé a třetí pole je stejné – na černém poli se nacházejí dva od sebe odvrácené rostoucí stříbrné měsíce provázené pěti zlatými pěticípými hvězdami.

stran ohraničen právě vázami s motivy bohyně Flóry. Tyto vázy jsou historicky v období od 16. do 18. století propojeny velmi silně se světem zahrad a užívaly se k zdůraznění „mystické síly přírody“.¹⁵⁴ Při řešení zahradní výzdoby se Gotter mohl inspirovat na zámku Belvedere Evžena Savojského, jelikož právě tam jsou tyto vázy často k vidění. Vídeňský pobyt rozhodně dotvářel Gotterovu představu šlechtické reprezentace a je proto možné, že při rekonstrukcích vycházel z jemu známých předobrazů.

Zmíněnými erby Gotter často prokládal uměleckou podobu svého sídla. Ty byly často propojeny se stavebními doplňky, které měly budit vzhled antických ruin. Podle Pauluse mají všechny tyto antické doplňky a využití váz evokovat propojení světla a vzduchu a zároveň propojení čtyř elementů. Bohyně Flóra tak má sloužit jako personifikace zámku Molsdorf. Má značit propojení Molsdorfu s přírodou a jakýmsi věčným jarem. Zároveň Gotter tímto demonstruje propojení sebe samého s Flórou. Zajímavostí je zdobení váz. Na všech se nachází zkratka GVG (Gustav von Gotter). Bohyně Flóra je rovněž zpodobněna ve všech místnostech zámku. Existují spekulace, že Gotter vnímá Flóru částečně jako své alter ego.¹⁵⁵

Další bohyní, která má výrazné zastoupení v zámecké architektuře, je Venuše. Ta je i mytologicky propojená s bohyní Flórou. Zároveň i Venuše bývala označována jako bohyně zahrad, kvetoucí přírody a současně bohyně věčného jara.¹⁵⁶ Na Molsdorfu je často stylizována v nejrůznějších pokojích, kde znázorňuje ideál krásy a dokonalosti.

Gotterovo cestování po západní Evropě, setkávání se s významnými osobnostmi nejen vídeňského dvora a dobová atmosféra napomáhaly utvoření filosofického rozměru Gotterova programu. Jak Vídeň, tak také Berlín byly významnými centry šíření osvícenských myšlenek a je nepravděpodobné, že by Gotter inklinoval k jinému filosofickému směru. Gotter byl velkým příznivcem Voltairových myšlenek. Tento autor byl velmi oblíbený i u jiných významných

¹⁵⁴ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten*. s. 45

¹⁵⁵ O této teorii se částečně zmiňuje Helmut-Eberhard Paulus. Jako velmi pravděpodobnou ji uvedl také Kai-Uwe Schierz, který se Molsdorfským zámkem zabývá mnoho let. Přímou tuto teorii však nebyla do současnosti nikde publikována.

¹⁵⁶ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten*. s. 47

osobností 18. století, např. u Fridricha II. Osvícenství našlo zalíbení i v mnohých antických autorech. Mezi nejvýznamnější patřil bezesporu Quintus Horatius Flaccus. Důkazy o Gotterově fascinaci Horáciem lze nalézt na fasádách zámku, kde jsou ztvárněny citáty z jeho děl. Je zde možno nalézt citáty: „V mém domě neexistuje strach“, „Pro únavu je toto místo konec cesty“, „Zde je svoboda nejvyšší ctnost“ a „Tady zůstává host rád“.¹⁵⁷ Tyto výroky ukazují vztah, který měl Gustav Adolf von Gotter ke svému zámku. Podle těchto citátů, které divák viděl jako první věc při příchodu do zámku, vnímal zámecký pán své sídlo jako místo odpočinku a zároveň svobody. Zároveň Horátius je spojen silně se svým sídlem poblíž italské Licenzy. V souvislosti s tímto faktem lze spekulovat, zda se Gotter neinspiroval u svého oblíbeného autora a nesnažil se tak vybudovat sídlo, které by mu nabídlo jakousi „intelektuální útěchu“ a zároveň možnost demonstrovat svou urozenost a vzdělanost.

Důležitou místností na zámku Molsdorf je galerie. Je umístěna v prvním patře a sloužila jako předsíň pro všechny osoby, které přišly Gottera navštívit. Do dnešních dnů se podařilo zachovat tuto galerii v podstatě nedotčenou. V galerii jsou umístěny pouze portréty významných mužů 18. století. Vzhledem k dispozici místnosti a rozdílnosti obrazů lze soudit, že ztvárňují pouze pro Gottera důležité osobnosti. Podobně jako ostatní místnosti na zámku, je i tato vyzdobena mnohými přírodními motivy a na stropě je umístěna malba bohyně Flóry. Celé místnosti dominují tři velké portréty v životní velikosti. Ty ztvárňují Fridricha Viléma I., prince Evžena Savojského a Josefa Wenzla von Lichtenštejn. Velmi specifickou pozici mezi nimi zaujímá Fridrich Vilém I. Jeho obraz se nachází přímo naproti hlavnímu vstupu do místnosti a lze tak soudit, že jeho portrét vidí návštěvník jako první.

Dalším portrétem je Princ Evžen Savojský. Ten byl pro něj velmi důležitý, zejména díky protekci, kterou mu ve druhé fázi Gotterova vídeňského pobytu pravděpodobně poskytoval. Zároveň se na Molsdorfu objevuje velké množství prvků, které mají jistý předobraz v Belvederu. Do určité míry mohl Gotter vnímat Evžena Savojského jako svůj vzor. Velký diplomat, válečník a

¹⁵⁷ Z latinských originálů: *Sit mea sedes sine CURA, SIT MODUS LASSO VIARUM, HIC SUMMUM BONUM LIBERTAS a HOSPES HIC BENE MANET.*

významný činitel vídeňských kulturních kruhů byl pravděpodobně pro nobilitovaného Gottera možným ztělesněním všeho, čeho chtěl sám dosáhnout. Posledním z velkých obrazů je Josef Wenzel von Lichtenštejn, který sloužil jako rakouský vyslanec v Berlíně.¹⁵⁸

Další portréty jsou menší a ztvárňují více či méně významné osobnosti 18. století. Je tak mezi nimi možné najít Karla Alexandra von Württemberga, pro kterého Gotter pracoval v rámci tzv. „Aféry Grawenitz“. Dále pak Karla Leopolda von Dessau a jiné. Nad kamny je pak umístěn formátově malý portrét korunního prince Fridricha II. Zde vyvstávají hned dvě otázky. První je, proč je obraz Fridricha II. tak malý oproti ostatním a druhá otázka je spjatá s umístěním. Jakou informaci předávalo umístění nad krbem návštěvníkovi. U umístění tohoto obrazu se tak nabízí dva možné důvody. První lze nalézt v kontextu využití místnosti. Pokud v této galerii čekaly osobnosti na přijetí Gotterem, pak měly čas si veškeré obrazy velmi důkladně prohlédnout. V takovém případě je obraz Fridricha II. umístěn nad dominantním vybavením interiéru a toto místo lze považovat za významné. Druhý způsob interpretace by byl možný za situace, při které by tento pokoj byl využíván z velké části jako průchozí. V takovém případě by si pravděpodobně tohoto obrazu nikdo nepovšiml. To by znamenalo, že obraz pruského krále je pro Gottera jakousi nutností, ale nepovažuje ho za výjimečně důležitý.

Osobnosti Fridricha II., Evžena Savojského a Gustava Adolfa von Gotter jsou si do jisté míry podobní. Všichni tři byli vzdělaní a všichni našli jisté zálibení v osvícenství. Navíc mají podobný i další aspekt. Je to v současné době ryze spekulativní myšlenka. Pokud se porovnají životopisy všech tří mužů, tak kromě zmíněných osvíceneckých myšlenek a záliby v klasických autorech lze vysledovat ještě jeden trend. Ani jeden z nich nebyl proslaven zálibou v ženách. Fridrich II. žil ve sňatku, který mu nevyhovoval a neměl děti. Evžen Savojský a Gotter byli svobodní. U Gottera je to pozoruhodné z toho důvodu, že usiloval o dědičný šlechtický titul. Evžen Savojský byl zase atypický jako představitel velmi významného rodu. Z toho důvodu je občas zmiňována jakási homoerotická orientace všech tří mužů. Hlavním jejím aspektem by měl být

¹⁵⁸ PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten*. s. 78.

nezájem o fyzično a hledání intelektuální duševní spřízněnosti. To ostatně může být i důvod, proč na Gottera působili muži jako Evžen Savojský, Fridrich Vilém I. nebo Fridrich II. Všichni tři se řadili mezi významné osobnosti, které žily více či méně v souladu s osvícenskými myšlenkami.¹⁵⁹

Umělecký program Gustava Adolfa von Gottera spočíval v propojení osvíceneckých myšlenek a antické tradice. Byl velmi ovlivněn vídeňskými vzory, zejména princem Evženem Savojským a zejména díky galerii je možné usuzovat, které osobnosti považoval Gotter za významné a pro jeho život důležité. V roce 1740 získal od Fridricha II. navíc baronský titul a požadavek na reprezentaci se tímto povýšením zvýšil.¹⁶⁰

Gotterovou snahou bylo zvýšit věhlas zámku Molsdorf. Za tímto účelem se rozhodl odkoupit další panství Altenhof a tato dvě panství propojit. Zakoupení panství se mu podařilo, a tak se rozhodl, že vypracuje obchodní model, díky kterému by se mu podařilo navýšit své příjmy. Rozhodl se pro otevření textilní manufaktury a výrobu látek. Za tímto účelem najal celou řadu řemeslníků ze zahraničí, zejména Itálie. Aby byl schopen toto velké množství zaměstnanců v Altenhofu ubytovat, bylo nutné vystavět nové domy. Díky tomu vznikla oblast, které se říkalo „Neu-Gottern“ a v roce 1737 zde bylo už 300 obyvatel.¹⁶¹ Záhy se ale projevil čím dál výraznější podnikatelský neúspěch, a tak se velké množství těchto pracovníků vrátilo zpět a domy tak zůstaly opuštěny.

Území zámku Molsdorfu a Altenhofu spolu rovněž nesousedí. Gotterovým cílem bylo obě panství propojit společnou alejí, která by tak vytvořila jeden celek. Toto se mu nepovedlo kvůli odporu majitele sousedního panství. Gotter se tak rozhodl demonstrovat svůj nárok tím, že vysadil alej po

¹⁵⁹ Tato teorie nebyla doposud publikována a byla inspirována rozhovorem s profesorem Kai Uwe Schierzem, který tuto svou teorii doposud nezmínil. Zároveň nabízí možná řešení určitých rozhodnutí v Gotterově životě. Už August Beck se podívoval nad tím, že Gotter neměl žádnou rodinu. To argumentoval vysokým pracovním zapojením. Schierzova teorie nabízí rozhodnutí, které bylo ovlivněno více filosofií než materialismem a lépe doplňuje Gotterův osobní program.

¹⁶⁰ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.23.

¹⁶¹ Landesarchiv Gotha Gehemes Archiv Molsdorf T. I. D. E. 16.13 – V dokumentu datovaném k roku 1741 se nachází množství materiálů, které popisují zisky Gotterova podnikání. Lze tak z klesajících počtu zaměstnanců také podnikatelský neúspěch. Podobným způsobem hodnotí tento pramen i dosavadní literatura, např. KRÜGER, *Gustav Adolf*, s.24.

hranice jeho pozemku. Tímto způsobem skončila snaha o propojení obou panství.

Celkově se výdaje za výstavbu a rekonstrukci zámku Molsdorf a panství Altenburg vyšplhaly až na částku 200 000 tolarů. V této částce jsou zahrnuty i náklady na vybudování zmíněné textilní manufaktury, přilehlých domů a také penzionu, který se Gotter rozhodl provozovat za účelem poskytnutí kvalitního ubytování hostům.¹⁶² Takto vysokou investovanou částku nebyl Gotter schopný uhradit ze svého platu diplomata a byl tak nucen si peníze půjčovat a tím zadlužovat své panství.

6. Návrat do státních služeb

Rok 1740 byl pro Prusko a zároveň pro Gustava Adolfa von Gottera přelomovým rokem. V tomto roce zemřeli Fridrich Vilém I. a Karel VI. To zásadním způsobem proměnilo situaci na mezinárodním poli. Oba panovníci byli po dobu svých vlád schopni zachovat mír, přestože mezi nimi existovaly určité třecí plochy. Mezi ty patřily již zmíněná problematika Jülichu a Bergu nebo pragmatická sankce. Po smrti panovníků tak nad celou situací visel otazník, zda jejich nástupci dokáží pokračovat v předchozí politice nebo dojde ke změnám v mezinárodní politice, které vyvrcholí válečným konfliktem. Nástupce Fridricha Viléma I., Fridrich II. žil podle odlišné filosofie než jeho otec. Jeho cílem bylo využít otcem budovanou armádu a dostat Prusko mezi důležité země centrální Evropy.¹⁶³ Pro tento cíl bylo potřeba získat vojenské velitele a diplomaty, kteří dokáží tento typ politiky realizovat. Gustava Adolfa Gottera znal Fridrich II. pravděpodobně od roku 1732, kdy se setkali v Ruppinu, kde Fridrich II. pobýval jako velitel regimentu.¹⁶⁴

Gustav Adolf von Gotter byl ještě na počátku roku 1740 stále na vlastní žádost postaven mimo službu a pobýval v Molsdorfu. Fridrich II. jej povolal,

¹⁶² Landesarchiv Gotha T.I.D.6.16.14 – nečíslováno. V archiváliích se uvádí výčet jednotlivých položek a jejich finanční náročnost.

¹⁶³ KUNNISCH, Johannes: *Friedrich der Große*. s. 35–40.

¹⁶⁴ BECK, *Gustav Adolf*, s. 51. Tato skutečnost je zmíněná u Beckova díla. Jako věrohodnou jí hodnotím z důvodu, že odpovídá vojenskému umístění Fridricha II. podle výzkumu Johannese Kunische (KUNNISCH, Johannes: *Friedrich der Große*. s. 42).

jelikož Gotter měl zkušenosti s mezinárodní politikou a vídeňským prostředím. Proto byl ideální posilou pro nadcházející plány pruského krále.¹⁶⁵ Gotter tak přijíždí v roce 1740 do Berlína, kde ho Fridrich II. opět jmenuje do pozice státního rady. Tyto události se odehrály pravděpodobně na počátku měsíce října. Nedlouho poté, 20. října 1740 umírá Karel VI. V tuto dobu pověřuje Fridrich II. Gustava Adolfa von Gottera, aby jel předat kondolenci Fridricha II. a zároveň pogrataloval Marii Terezii k získání trůnu. Na konci října Gotter získává od Fridricha II. titul barona. U tohoto titulu je možné zamyslet se nad motivací jeho udělení. Mohl být udělen z důvodu Gotterových zásluh nebo jako motivace pro nadcházející službu. Objevují si ale i názory, že si Gotter titul koupil.¹⁶⁶

Smrt Karla VI. se projevila na pruské politice více než smrt samotného pruského krále. Po celou dobu vlády Fridricha Viléma I. byl zachováván mír. K pragmatické sankci se Prusko přihlásilo už v roce 1726 primárně z důvodů zachovat *status quo* v centrální Evropě. Hlavním zájmem pro Pruské království bylo neoslabit moc Habsburské monarchie na úkor aliance Anglie a Francie. Zároveň ale Prusko nikdy neztratilo ambice na získání Jülichu a Bergu, potažmo dalších území. Pruské království nepatřilo mezi nejbohatší země v Evropě. Ekonomicky bylo poměrně slabé a zemědělská půda byla spíše nekvalitní. Za vlády Fridricha Viléma I. probíhaly některé ekonomické reformy, ty ale zásadním způsobem neproměnily pruskou ekonomickou situaci. Z toho důvodu bylo logické, že prušští panovníci měli ambice rozšiřovat své území. Vhodným územím pro územní expanzi se jevilo Slezsko. Slezsko bylo jedno z nejúrodnějších území v Habsburské monarchii a sousedilo s územím Pruského království. Pro získání tohoto území mohl pruský panovník využít oslabené situace Habsburské monarchie. Monarchie měla oslabenou pozici po nástupu první ženy na trůn. Některé státy nehledě na předchozí závazky přehodnocovaly svůj postoj k pragmatické sankci. Potenciální vojenský úspěch království byl velmi pravděpodobný, jelikož po vládě Fridricha Viléma I. vlastnilo Prusko

¹⁶⁵ KUNNISCH, Johannes: Friedrich der Große. s. 443-464.

¹⁶⁶ O takové možnosti se konkrétně zmiňuje v korespondenci hrabě Manteuffel: „Wenn Sie auf die Würde eines Grafen begierig sind, kann ich selbst Ihnen verleihen, und sie kostet Sie nicht mehr als Tausend Taler.“ (Manteuffel Brühlovi 12.7.1740. SHStAD, 10026. 457/03) Zajímavostí je, že po zisku tohoto titulu si Gotter přidal pruskou orlici do svého erbů.

velmi silnou armádu. Všechny tyto argumenty byly rozhodující pro uplatnění pruského nároku na území Slezska.

Fridrich II. vypracoval s polním maršálem Schwerinem plán, který by vedl k zisku Slezska. Vojenskému útoku měl předcházet požadavek na uplatnění historických nároků z 16. století.¹⁶⁷ V případě očekávaného neúspěchu pak měla na hranicích vyčkávat armáda, která by byla připravena Slezsko obsadit vojensky.

Pro provedení první části plánu bylo důležité vyslat diplomata, který měl zkušenosti s vídeňským dvorem a byl by tak schopen přednést žádost Fridricha II. Panovník pro tyto účely vybral Gustava Adolfa von Gottera. Ten měl už před tím za úkol přednést královi gratulaci Marii Terezii k získání trůnu. Gotter tedy byl vyslán 9. prosince 1740 z Berlína a do Vídně dorazil 17. prosince.¹⁶⁸ Tento nový úkol nebyl pro Gottera s největší pravděpodobností jednoduchý. Jeho dlouhá kariéra byla z velké části spojená s Vídní a v tomto městě měl i celou řadu přátel. Ve Vídni se snažil dlouhá léta navazovat přátelské a obchodní vztahy. V tomto městě zastupoval několik zemí a tohoto místa si velmi vážil, soudě podle toho, kolik inspirace si přenesl do svého budoucího života. Fridrichem II. byl tedy vnímán jako ideální osoba, která přednese pruské požadavky a zároveň pohrozí Marii Terezii případným útokem.

Už 18. prosince 1740 získal Gotter audienci u Marie Terezie, aby tam přednesl požadavky pruského krále. Tato audience nedopadla úspěchem. Gotter vyslal posla směrem k Fridrichovi II. s informací o výsledku jednání a sám se přesunul do města Baden, kde čekal na další pokyny.¹⁶⁹ Další audience se konala v lednu a byl ji přítomen i František Štěpán Lotrinský. Gotter měl při této audienci předat dopis od Fridricha II. panovníci. Marie Terezie ale zachovala nekompromisní postoj a nehodlala dobrovolně přijít o důležité území Slezska.

¹⁶⁷ BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*. Röhrscheid, 1969. s. 437-464.

¹⁶⁸ ÖStA: Haus-, Hof – und Staatsarchiv in Wien (AT-OeStA-HHSA Große Korrespondenz) – prameny zahrnují zejména Seckensdorfovu korespondenci, Diplomatické spisy ve vztahu k Braniborsku a dokumenty, které mapovaly Gotterovo jednání; BECK, *Gustav Adolf*, s. 64.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 27. Tuto událost zmiňují obě biografie jako zcela zásadní. Je to 'Gotterova nejvýznamnější diplomatická mise.

¹⁶⁹ KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 27.; BECK, *Gustav Adolf*, s. 66.

V tu chvíli začala druhá fáze, a to samotný útok pruských jednotek. Jakmile dorazily první zprávy o pruském útoku, dostal Gustav Adolf von Gotter pokyn do 48 hodin opustit Vídeň.¹⁷⁰ V únoru 1741 tak přijíždí zpátky do Berlína, kde nadále působí ve službách pruského krále. Do následující Války o rakouské dědictví vojensky nijak nezasahuje a primárně se věnuje institucím, které mu byly svěřeny.

6.1. Svobodné zednářství

Vztah Gustava Adolfa von Gottera a Fridricha II. nebyl jednoduchý. Mezi oběma muži panovaly neshody. Gotter často požadoval navýšení finančních prostředků a zároveň opakovaně žádal o návrat na zámek Molsdorf.¹⁷¹ Zároveň ale bylo možné nalézt určité množství společných znaků. Mezi ty důležité by se dala zařadit láska k umění nebo vztah k osvícenské filosofii. Obě osobnosti patřily mezi stoupence Voltaira, byť se s jeho myšlenkami Fridrich II. v pozdějších letech rozešel.¹⁷² Dalším důležitým společným bodem obou mužů byla činnost v rámci Řádu svobodných zednářů. Oba byli členové lóže „*Zu drei Weltkugeln*“, kterou Fridrich II. 13. září 1740 založil.¹⁷³

Řád svobodných zednářů je tajná organizace, která vznikla pravděpodobně na počátku 18. století v Anglii.¹⁷⁴ Mezi hlavní témata této společnosti se řadí svoboda, rovnost, bratrství, tolerance a humanita. Tato témata mají podle příslušníků řádu vést ke svobodnému jednání, které je naplněno nasloucháním a hledáním informací a věděním.¹⁷⁵ Tyto náměty byly v 18. století s rozvojem osvícenství poměrně oblíbené. To vedlo i k navýšení počtu samotných lóží v Evropě. V rámci této vlny byla založena i zmíněná lóže „*Zu drei Weltkugeln*“, jejímž členem se Gotter stal pravděpodobně už v roce 1740.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Landesarchiv Gotha - C XIII nr. 19, fol. 245. Na této straně se nachází poznámka ke Gotterovi k roku 1740.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 27; BECK, *Gustav Adolf*, s. 66

¹⁷¹ BECK, *Gustav Adolf*, s. 70.

¹⁷² KUNNISCH, Johannes: *Friedrich der Große*, s. 124.

¹⁷³ GERLACH, Karlheinz: *Die Fraumaurer im Alten Preußen 1738-1806*. Innsbruck, 2009. s. 20.

¹⁷⁴ Řád samotný je opředen velkým množstvím mýtů, které brání v přesnější definici.

¹⁷⁵ GERLACH, *Die Fraumaurer*, s. 27 – 34.

¹⁷⁶ BECK, *Gustav Adolf*, s. 70.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 30.

Lóže „*Zu drei Weltkugeln*“ vznikla v září roku 1740 podle anglického vzoru. V tomto případě se jednalo o vyvrcholení snah Fridricha II. zřídit zednářskou lóži na území Pruska. Tuto iniciativu vedl už jako korunní princ. Po smrti Fridricha Viléma I. zakládá zmíněnou lóži. Dne 24. června 1744 je přejmenována na „*Große Königliche Mutterloge zu den drei Weltkugeln*“. Poslední změna názvu této lóže před zánikem Pruského království byla 5. června 1772, kdy se přejmenovala na *Große National-Mutterloge der Preußischen Staaten*“. Lóže existuje dodnes pod názvem *Große National-Mutterloge „Zu den drei Weltkugeln“* a je nejstarší lóží řádu svobodných zednářů na území dnešního Německa.

6.2. Situace po roce 1740

Gustav Adolf von Gotter se po vídeňském pobytu vrátil zpět do Berlína. Tam začal pracovat v mnohých funkcích. Ani příjmy z nových funkcí však nedokázaly pokrýt jeho výdaje. Ty byly ovlivněny zejména jeho stavební činností na zámku Molsdorf a špatnými investicemi. V dubnu 1741 jej Fridrich II. uvolnil ze služby v Berlíně, aby mohl dát své finanční záležitosti do pořádku. V Durynsku zjistil, že další výdaje na stavební činnost jsou pro něj neudržitelné. Jedinou variantou tak bylo prodat alespoň část nemovitostí. Gotter se tedy rozhodl prodat panství Altenhof Fridrichovi III. Sasko-Gothsko-Altenburgskému (24.4.1699–10.3.1772). Hodnota nemovitosti byla okolo roku 1741 vyčíslena na 50 tisíc tolarů.¹⁷⁷ Gotter nabídl vévodovi, aby mu v hotovosti zaplatil 26 tisíc tolarů a zbytek mu doplatil v roční rentě ve výši 1200 tolarů.¹⁷⁸ Tomuto nebylo nakonec vyhověno. Gotter se rozhodl přesvědčit vévodu o proměně panství na tzv. „dědičné léno“. To by znamenalo, že toto území může vlastnit pouze šlechtic.¹⁷⁹ S tímto návrhem vévoda souhlasil. Finanční situace nakonec Gottera donutila k rychlému prodeji a to za 20 tisíc tolarů.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv J.I.G. (D) 5. (nečíslováno) – V pramenu datovanému k roku 1741 je uvedeno vyčíslení hodnoty panství.

¹⁷⁸ BECK, *Gustav Adolf*, s. 72

¹⁷⁹ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s. 43.

¹⁸⁰ Landesarchiv Gotha Geheimes Archiv J.I.G. (D) 5. (nečíslováno). Kupní smlouva k roku 1741

S velmi špatnou finanční situací se musel Gotter potýkat i přes prodej panství Altenhof. Pokusil se zejména stabilizovat své zisky z panství Molsdorf. Rozhodl se navýšit jeho výnosy ze zemědělské půdy. Toho dosáhl koupí dalších dvaceti akrů luk v blízkém okolí zámku a zároveň začal vybírat větší nájemné z postavených domů.¹⁸¹ Posledním plánem pro zlepšení jeho finanční situace bylo vybudování hostince. Pro koncesi k provozování hostince pak musel platit roční poplatek ve výši 15 zlatých. Tento hostinec postupně získával další práva, například právo varné. V poslední fázi se rozhodl vystavět dalších 13 domů, ze kterých získával pravidelně nájem.¹⁸²

6.3 Nové povinnosti v Berlíně

Fridrich II. se velmi lišil od svého otce. Fridrich Vilém I. byl panovníkem, který kladl velký důraz na armádu. Zároveň ji ale nechtěl využívat jako primární nástroj mezinárodní politiky. Oproti tomu Fridrich II. ji používal jako hlavní prostředek prosazování své politiky. S jejím využitím začal ihned po svém nástupu k moci. Další zásadní rozdíl byl ve vztahu ke kultuře. Fridrich II. byl znám jako milovník umění a hudby. Sám dokonce aktivně hrával na flétnu.¹⁸³ Zájem o kulturu se následně rozšířil i do dalších oblastí. V roce 1742 se rozhodl otevřít novou operu v Berlíně, jejímž vedením pověřil Gustava Adolfa von Gottera. Jeho činnost byla spíše reprezentativní.¹⁸⁴

V souvislosti s novým operním domem se Gustav Adolf von Gotter zapojil do jedné aféry, ve které figurovala italská tanečnice Barbara Campanini. Ta podepsala smlouvu o vystupování v Berlínské opeře, ale rozhodla se zůstat se svým milencem v Benátkách. Pruský král se tedy rozhodl, že pro ‚Barbarinu‘ pošle kočár s vojenským doprovodem, který tanečnici přiveze do Berlína. Tento

¹⁸¹ Landesarchiv Gotha T.I.D.6.16.14 – fond obsahuje účty k oblasti Molsdorfu. Mapuje stavební činnost; BECK, *Gustav Adolf*, s. 74 – některé archivní fondy jsou v současné době nedostupné. August Beck je ale citoval ve své práci. Díky tomu je možné důkladně zmapovat vývoj na zámku Molsdorf po roce 1740.

¹⁸² Landesarchiv Gotha T.I.D.6.16.14 (nečíslováno)

¹⁸³ KUNNISCH, Johannes: *Friedrich der Grosse. Der König und seine Zeit*, München, 2004. s. 11-29.

¹⁸⁴ STELLNER, František: *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*. Praha, 1998.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 167.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 47.

převoz organizoval Gustav Adolf von Gotter. Vzhledem k stupňujícím se obavám, že by Barbarina mohla utéct se svým milencem, britským politikem Jamesem Startem Mackenziem, byl Gotter pověřen jejím hlídáním. Z této doby pocházejí i určité popisy jejich společného soužití, které byly také často podávány jako anekdoty.¹⁸⁵

Vedle nové opery měl Fridrich II. i jiné plány, jak by bylo možné rozšířit berlínské kulturní a intelektuální prostředí. V Pruském království existovala už od roku 1700 Královská braniborská vědecká společnost. Cílem Fridricha II. bylo reformovat tuto společnost podle francouzského a britského vzoru. Měla tak vzniknout nová moderní akademie. S reformními snahami začal poměrně záhy, a tak už 23. ledna roku 1744 vzniká nová Pruská královská akademie věd. V jejím čele stáli čtyři kurátoři a jedním z nich byl i Gustav Adolf von Gotter. Kurátoři zodpovídali za celou činnost akademie. Tedy vědecké výzkumy a jejich financování. Zároveň se často účastnili setkání, kde probíhaly diskuse o dalším směřování vědeckého bádání.¹⁸⁶

Ani nové pracovní pozice, které Gotter zastával nepomohly tomu, aby vyřešil svou problémovou finanční situaci. S tímto problémem se Gotter obrátil v roce 1743 i na Fridricha II. Ten ale navýšení jeho finanční odměny odmítnul.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Rita Unfer Lukoschik: *Italienerinnen und Italiener am Hofe Friedrich II. (1740–1786)*. Duncker & Humblot, Berlin 2008.; Antonius Lux (Hrsg.): *Große Frauen der Weltgeschichte. Tausend Biographien in Wort und Bild*. Sebastian Lux Verlag, München 1963, S. 93. Rita Unfer Lukoschik (Hrsg.): *Italienerinnen und Italiener am Hofe Friedrich II. (1740–1786)*. Duncker & Humblot, Berlin 2008.; Antonius Lux (Hrsg.): *Große Frauen der Weltgeschichte. Tausend Biographien in Wort und Bild*. Sebastian Lux Verlag, München 1963, S. 93.

Dopis z 12.4.1743 Markízovi d'Argensovi: Ihr Brief, mein lieber Marquis, hat mir das größte Vergnügen gemacht, und ich habe herzlich über die Beschreibung der Reise, die Sie in Gesellschaft des Grafen Gotter machten, gelacht. Sie beide passen id der That schlecht für einander. Er geht abends 10 Uhr zu Bett, Sie morgens um 3, er steht mit der Morgenröthe auf, Sie, wenn die Sonne ihren höchsten Standpunkt erreicht hat. Wenn er Ihnen also einen guten Morgen bietet, so wünschen Sie ihm eine gute Nacht. Er fürchtet die Hitze, Sie scheuen die Kälte; und wenn Sie das Kutschenfenster niederlassen, so zieht er es in die Höhe. Ihr Streit darüber muss sehr komisch gewesen sein [...] Ich bin überzeugt, daß Sie unterwegs den Horat lasen, den Sie beide verstehen und lieben. KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 47.

¹⁸⁶ KUNISCH, *Friedrich der Grosse*. s. 251-286.

¹⁸⁷ Dopis datován k 7. září 1743 [...] Was die fraglichen fünftausend Taler betrifft, rate ich Ihnen zu etwas Geduld... ich finde dieses Jahr von soviel Ausgaben belastet, dass ich Sie unmöglich zufriedenstellen kann. BECK, *Gustav Adolf*, s. 75.

Vzhledem k rozsahu korespondence a Gotterově kariéernímu úspěchu je patrné, že vztah mezi pruským králem a Gustavem Adolfem von Gotterem byl specifický. Většina mužů na dvoře Fridricha II. pocházela z armádních kruhů a jen velmi málo mužů bylo civilistů. Ze skupiny civilistů lze zmínit například Pöllnitz. Vztah Fridricha II. ke Gotterovi je možné z korespondence hodnotit v podstatě pozitivně. Panovník se dokonce vyjádřil, že Gotterův odchod z Berlína by znamenal velkou ztrátu.¹⁸⁸ Zároveň ale pruský král nehodlal přebírat zodpovědnost za Gotterovu finanční situaci.

Závěr roku 1744 a počátek roku 1745 znamenal ve své podstatě Gotterovo rozloučení se státní službou. Na počátku roku 1745 Gotter opouští Berlín a přesouvá se zpět na zámek v Molsdorfu. Adolf Beck ve svém textu píše, že Gustav Adolf von Gotter se přesouval po svém panství v kolečkovém křesle. Ačkoli se do dnešního dne nedochoval žádný pramen, tak je pravděpodobné, že je tato záležitost postavena na pravdivém příběhu. Z toho by bylo možné usuzovat, že Gotterova žádost odejít do penze byla motivovaná i zdravotními obtížemi. Přesto Gotter usiloval nadále o rozvoj celého svého panství. Jeho cílem bylo hlavně dokončení venkovních úprav, zejména fasády a zahradního komplexu. Zároveň se rozšiřoval i další vybavení zámku a doplnil počty zaměstnanců celého panství. Okolo roku 1746 bylo na zámku Molsdorf zaměstnáno asi 40 lidí.¹⁸⁹

Typickým znakem pro Gottera byl po celou dobu jeho činnosti naprostý nedostatek finančních prostředků. Tento motiv je i v této práci několikrát zmíněn. Gotter se s ním setkával již při svém pobytu ve Vídni, dále pak u stavební činnosti na zámku Molsdorf nebo v diplomatických službách. Častokrát byl tento problém řešen doplněním finančních prostředků ze strany aristokratů, pro které sloužil. V první fázi Gotterova života navyšoval jeho mzdu Sasko-Gothajský vévoda. V další fázi byla tato „povinnost“ přesunuta na pruského krále.¹⁹⁰ Ani přes tyto snahy Fridricha II. však nedošlo k tomu, aby se Gotterova

¹⁸⁸ KRÜGER, *Gustav Adolf*, s. 34.

¹⁸⁹ Landesarchiv Gotha T.I.D.6.16.14 (nečíslováno)

¹⁹⁰ BECK, *Gustav Adolf*, s. 80.

finanční situace zlepšila. Fridrich II. nakonec rezignoval se slovy, že je cokoli pravděpodobnější než učinit Gottera bohatým.¹⁹¹

Veškerá Gotterova činnost tak vedla k tomu, že vlastnictví zámku Molsdorf pro něj bylo nadále neudržitelné. V první fázi se tak rozhodl prodat velkou část své umělecké sbírky.¹⁹² Později se rozhodl prodat celý zámek včetně vybavení svobodnému pánovi Röderovi von Schwende. Zajímavostí je struktura této kupní smlouvy. Gotter v ní prodává veškeré své majetky zmíněnému šlechtici, zároveň ale stanovuje, že tyto prostory bude nadále využívat. Zde vyvstává otázka, z jakého důvodu přistoupil Röder von Schwende na takovou dohodu, která pro něj byla poměrně nevýhodná. Jistou odpověď nabízí fakt, že Röder von Schwende bydlel ve Wüttembergu. Motivace přestěhovat se na zámek Molsdorf tak pravděpodobně nebyla příliš vysoká. Zároveň ale smlouva dále upravuje, že Gotter nemá zámek v užívání, ale je vedený pouze jako host. Mohl ovšem využívat veškerého nábytku, prostor a zahrad, které panství nabízelo.¹⁹³ V roce 1749 tak uzavřely obě strany tzv. dědičnou kupní smlouvu. Její první částí byl prodej nábytku, který byl vyčíslen na 4000 tolarů. Předmětem této smlouvy ale nebylo jakékoli další vybavení, jako byly nejrůznější šperky, nádoby případně koně a vozy. Dále smlouva stanovovala výši roční renty. Ta byla vyčíslena na 2400 tolarů ročně. Vedle této renty byla vyčleněna suma, která bude odvedena Gotterovým dědicům. Tato částka byla stanovena ve výši 25 000 tolarů. V této smlouvě byl zároveň Gotterovi uvolněn jeden pokoj k užívání. Ten obsahoval nábytek, část knihovny a šatnu. Od roku 1751 žije nadále na zámku Molsdorf. Na tuto péči se Gotter dával 100 zlatých týdně a není jisté, jestli takovými výdaji byl schopen pokrýt své výdaje.¹⁹⁴

Gottera v 50. letech 18. století pravděpodobně trápily poměrně velké zdravotní obtíže. S těmito problémy si lékaři nedokázali poradit.¹⁹⁵ V současné době se někteří badatelé domnívají, že tyto problémy byly spíše projevy

¹⁹¹ KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 34.

¹⁹² Landesarchiv Baden-Württemberg A 256_Bd 223 – pramen obsahuje písemný soupis uměleckých děl, která Gotter prodává včetně cen.

¹⁹³ KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 44.

¹⁹⁴ BECK, *Gustav Adolf*, s. 80.

¹⁹⁵ BECK, *Gustav Adolf*, s. 80.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 46.

hypochondrie.¹⁹⁶ Lékaři v rámci zdravotní péče doporučili Gotterovi pobyt v Montpellier, což byla podle nich jeho poslední možnost, jak jeho zdravotní stav zlepšit.¹⁹⁷ V rámci této léčby se opět projevoval vztah Fridricha Velikého ke Gotterovi, se kterým udržoval korespondenci. V květnu roku 1753 se vrací do Berlína.

Starost pruského krále o Gotterovo zdraví je možno vyložit Fridrichovým očekáváním Gotterova rychlého návratu do státní služby. Činnost pruských úředníků po roce 1745 byla ovlivněna mírem a novou poválečnou výstavbou Pruska. Tento rozvoj byl velmi patrný zejména v Berlíně, kde postupně zmizela fortifikační opatření a jejich místo nahradily nové ulice a instituce.¹⁹⁸

Na tomto rozvoji se podílel i Gotter, který byl v roce 1753 jmenován do funkce generálního poštmistra a zároveň do funkce jednoho z ministrů při finančním a válečném direktoriu. Úřad generálního poštmistra podléhal finančnímu a válečnému direktoriu. Vznikla tak situace, kdy Gotter byl členem instituce, kterou měl zároveň kontrolovat. Podle informací se úřady už před Gorrevým nástupem vyznačovaly dobrou organizací a funkčností. Hlavním úkolem Gottera v úřadu bylo zejména stabilizovat a rozvinout poštovní služby do všech částí Pruského království, včetně nově připojeného Slezska. Dalším úkolem byla tvorba a udržování spojení do významných evropských lokalit, jako Turín, Ženeva nebo Amsterdam. Volba Gottera byla bezpochyby zvláštní, jelikož neměl žádné rozsáhlé zkušenosti s fungováním takovéto organizace. Ačkoli pomáhal řídit akademii věd nebo Berlínskou operu, tak žádná z institucí neměla takto vysoké logistické nároky.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Tato informace vyplývá ze současného, dosud nepublikovaného názoru badatelů zámku Molsdorf a byl prezentován Kai-Uwe Schierzem.

¹⁹⁷ 25. únor 1752 dopis Gottera Fridrichovi II. „*Da die Ärzte mit ihrem Latein am Ende sind und demzufolge einen mehrmonatigen Aufenthalt zu Montpellier als letzte Zuflucht und Hilfe für die hartnäckigen und verzweifelten Übel betrachten, welche ich erdulden muß, so glaube ich daß es besser ist, den Erfolg sochlen Rates zu wagen*“ BECK, *Gustav Adolf*, s. 83.

¹⁹⁸ KUNISCH, *Friedrich der Grosse*. s. 251-286.

¹⁹⁹ HAUBE, Bernd: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter ein Osterländer*. In: *Archiv für deutsche Postgeschichte*. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein, 1979. S. 92-94.; KRÜGER, Helmut Otto: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter Kgl. Preußischer Generalpostmeister (1753–1762)*. In: *Archiv für deutsche Postgeschichte*. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein, 1979. S. 37-54.

Gustav Adolf von Gotter se věnoval zejména personálním otázkám. Po svém nástupu vydal nařízení, podle kterého bylo nutné, aby každý nový zaměstnanec nejprve získal povolení pro práci v poštovním úřadě. Za tímto opatřením byla snaha profesionalizovat celou organizaci. Jeho hlavním úspěchem bylo vytvoření spěšné linky mezi Postupimí a Berlínem. Touto linkou bylo docíleno dopravního spojení měst za dobu okolo jednoho dne. Cena za využití této linky se pohybovala okolo 20 grošů, což bylo obecně považováno za velmi nízkou částku.²⁰⁰ Spojení mezi Postupimí a Berlínem bylo po dlouhou dobu velmi problematické. Hlavním problémem spojení byla především cena. Ačkoli se Postupim rozvíjela velkou rychlostí, tak jen málo osob chtělo využívat drahých služeb, které byly nabízeny ze strany speciálních kurýrů. Gotter se tedy rozhodl provádět přepravu zásilek na této trase pruskou poštou. Trasa se začala poměrně rychle ekonomicky vyplácet a už po prvním roce provozu zaznamenal Gotter poměrně vysoký čistý zisk. Fridrich II. se rozhodl odměnit Gottera za jeho úspěchy tím, že mu dal část tohoto zisku.²⁰¹

Po Gotterově úspěchu ve funkci generálního poštmistra byl Gotterovi svěřen dozor nad kvalitou cest. Tento úkol lze vnímat logičtěji než první jmenování. Gotter měl ve své funkci velké množství zkušeností s kvalitou komunikací, a i díky svým podřízeným byl pravděpodobněji velmi kvalitně informován o jejich stavu. Nic z toho však nepomohlo pro zkvalitnění jejich stavu. Ve své práci se Gotter nesetkával pouze s úspěchy. Byl občas i kárán pruským králem. Známa je například výtka Fridricha II. kvůli špatně zvolené trase do Arnheimu. Pro tuto trasu neposkytl dostatečné množství vozů, což pruskému králi vadilo.²⁰²

I v Berlíně žil Gotter velmi společenským životem. Objevují se prameny, které Gottera líčí jako častého hosta i hostitele velké části plesů a významných událostí. Gotter je často líčen jako člověk, který si užívá společenského života a

²⁰⁰ KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 51.

²⁰¹ BECK, *Gustav Adolf*, s. 90.

²⁰² KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 52.; BECK, *Gustav Adolf*, s. 93.; HAUBE, *Gustav Adolph*, s. 92.

touží být, pokud možno, stále ve společnosti.²⁰³ Rovněž bylo uváděno, že častokrát tyto zábavy platil.

6.5. Zpět na zámku Molsdorf

Někdy v roce 1756 se Gotter vrací zpátky na zámek Molsdorf. Na zámek se vrátil, protože zemřel Röder von Schwende, který od něj zámek odkoupil. Gotter přijel do Molsdorfu pravděpodobně proto, aby si nárokoval dědictví nebo odvezl zpátky věci, které mu v minulosti patřily a nebyly obsahem kupní smlouvy, například některý nábytek nebo oblečení. Nalezl ale veškeré místnosti zamčené. Gotter tak začal poměrně rychle uplatňovat své nároky a do sporu zapojil také Fridricha II. Ten se obrátil na Luisu Dorotheu²⁰⁴, která pomohla Gotterovi prosadit jeho zájmy. V rámci soudního sporu byla uzavřena nová pachtovní smlouva, která Gotterovi umožňovala příjem 3100 tolarů ročně po dobu šesti let.²⁰⁵

V této době nastává změna v Gotterově způsobu reprezentace. Hlavním způsobem, jakým bylo možné reprezentovat svou urozenost, zůstávalo vlastnictví panství. Po dohodě s Röderem von Schwende mu sice žádné panství nepatřilo, ale mohl na Molsdorfu pobývat. To mohlo vést k určitému pocitu, že je stále uznávaným a dobře reprezentovaným příslušníkem aristokratických kruhů. Ztráta zámku Molsdorf pro něj musela znamenat ukončení jedné životní kapitoly a rovněž také ztrátu jeho „uměleckého programu“. Proto konečný prodej zámku neznamenal pouze materiální, nýbrž také silnou duchovní ztrátu. V květnu roku 1757 měl Gotter být nedaleko Molsdorfu, kde měl údajně zvolat: „Žij dobře, ty drahý Molsdorfe! Ty, který si mě stál mnoho peněz.“²⁰⁶

Gotter se poté opět přesunul do Berlína. Tento odjezd mohl být motivován jak povoláním Fridricha II., jelikož Gottera potřeboval zapojit do

²⁰³ [...] Er ist immer als Gast oder Wirt erwähnt. Gotter singt. Welch Entzücken, einen Mann von 65 Jahren für vier schreien zu hören. Der Ball dauert bis 5 Uhr. Graf Gotter, der da ist, legt sich um Mitternacht zu Bett und erscheint um 4 Uhr wieder, vollständig angezogen und frisirt. (květen) 1754. BECK, *Gustav Adolf*, s. 98.

²⁰⁴ BERGER, Günther (ed.): *Vetternwirtschaft. Briefwechsel zwischen Friedrich II. und Luise Dorothea von Sachsen-Gotha*. Berlin, 2012. s. 34-35.

²⁰⁵ BECK, *Gustav Adolf*, s. 100.

²⁰⁶ Tamtéž.

dění Sedmileté války nebo informacemi o možném přepadení Molsdorfu. Tři dny po jeho odjezdu byl Molsdorf obsazen husary.

V Berlíně se opět projevíly Gotterovy finanční problémy. Ty byly způsobeny zejména výraznou ztrátou finančních prostředků. Od Fridricha II. měl totiž získat z blíže nespécifikovaného důvodu 10 000 tolarů²⁰⁷, ale válečné výdaje Pruského království tuto transakci pozastavily. Gotter se tak dostal do poměrně nelehké situace. Ztráta peněz od pruského krále nebyla jediná. Kvůli smrti von Schwendeho přišel také o roční rentu, kterou získával z prodeje Molsdorfského panství. Nakonec přišel rovněž i o rentu ze strany wüttemberského vévodství, která mu byla udělena za hájení zájmů vévodství ve Vídni. Gotter sdělil své obavy také vévodkyni Luise Dorothei. Zmínil se, že se bojí, že nebude schopen ufinancovat ani své nejnútnejší výdaje.²⁰⁸

Sedmiletá válka vyvolala rovněž další problémy v poštovní oblasti. Tento problém byl pro Gottera velmi závažný. Francouzským jednotkám se podařilo přerušit pruské poštovní spojení. Tato situaci byla velmi příznivá pro rod Thurn-Taxisů, kteří tak chtěli získat výsadní postavení v rámci pruského poštovního systému.²⁰⁹ Hlavním způsobem, jakým toho chtěl dosáhnout byla reorganizace poštovních úřadů na tzv. „Říšský poštovní úřad“. Kvůli stále častějším problémům, které poštovní úřad pod Gotterovým vedením utrpěl, získával právě rod Thurn-Taxisů čím dále větší vliv. Přesto však byl Gotter i v závěru roku 1757 stále v poštovním úřadě činný. Poslední informace o činnosti Gottera v poštovním úřadě pocházejí z roku 1760. Tehdy měl Gotter pocit, že Rakušané mají veškeré informace o válečném vývoji mnohem dříve než Prusové. S podezřením se svěřil Lehnodorffovi.²¹⁰ Gotter proto údajně nechal nařídít otevřít korespondenci obchodníku. Tam měl poté najít kusy bílého papíru. Po jejich zahřátí se na nich měly objevit informace o jednotlivých pevnostech a stavu pruské armády v některých lokalitách. Díky Gotterovi tak mělo být zabráněno některým vojenským útokům.

²⁰⁷ BERGER, *Vetternwirtschaft.*, s.28.

²⁰⁸ Tamtéž. s. 35.

²⁰⁹ KRÜGER, *Gustav Adolf.* s. 55.

²¹⁰ BECK, *Gustav Adolf.* s. 103.

V letech 1760 a 1761 začaly Gottera trápit opět zdravotní problémy a jeho stav se začal zhoršovat. Na jeho životě se mohl projevit jeho životní styl. Okolo roku 1760 vedl Gotter korespondenci s tehdejší Sasko-Gothajským vévodou. Hlavním obsahem jejich korespondence byl Gotterův požadavek na dvě medaile, které měly být památkou na jeho otce.²¹¹ V roce 1761 vznikl také Gotterův poslední portrét, jehož autorkou byla Anna Dorothea Therbusch. Tento obraz je zajímavý v celkovém kontextu malířčiny tvorby. Většinou malovala významné politiky, diplomaty a příslušníky „staré“ aristokracie. Gotter byl tak vlastně jediným původně neurozeným klientem, kterého malovala.

V roce 1762 se Gotterův stav rychle zhoršoval a byl upoután na lůžko. Stále ho ale navštěvovaly významné osobnosti berlínského života. 30. března roku 1762 stihá napsat svou poslední vůli. V té stojí, že veškerý svůj majetek věnuje dceři své neteře.²¹² Situace okolo Gotterova zdravotního stavu se neustále zhoršovala. Dokonce 29. dubna 1762 píše Fridrich II. markýzovi d'Argens, že má velké obavy o Gotterův život, jelikož dostal informace, že je Gotter na pokraji smrti.²¹³

Gustav Adolf von Gotter umírá 28. května 1762. V berlínských novinách se o den později objevuje titulek „Včera odpoledne ve dvě hodiny zemřel Gustav Adolf von Gotter“. Titulek je dále doprovázen všemi jeho tituly.²¹⁴

K smrti Gustava Adolfa von Gottera se vyjádřila většina významných představitelů Pruského království. Byl významným členem berlínské společnosti a představitelem mnoha významných funkcí. Mnohými pisateli byla často zmiňovaná jeho velká kariéra, kdy se z neurozeného měšťana stal významný aristokrat. Byl zmíněn dokonce i jeho poměrně rychlý kariérní růst na vídeňském dvoře, který byl podle pisatelů ovlivněn zvláštním vztahem Gottera k princovi Evženovi Savojskému. Zároveň se velmi často uváděl Gotterův vztah ke kvalitnímu jídlu a životu v přepychu. Právě přepych, zosobňován vztahem k jeho panství a umění, byl jeho hlavním spojujícím prvkem

²¹¹ KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 58.

²¹² Geheimes Archiv Preußischer Kulturbesitz Berlin-Daheim, Repositur 94, „Kleine Erwerbungen“.

²¹³ BECK, *Gustav Adolf*, s. 110.; KRÜGER, *Gustav Adolf*. s. 52.

²¹⁴ Berlinische privilegierte Zeitung, 28. Mai 1762.

s aristokratickým životem, který si velmi přál vést a kterým se chtěl prezentovat. Takovýmto způsobem žil a zemřel skutečně jako šlechtic.

Závěr

Gustav Adolf von Gotter byl významnou osobností 18. století. Mezi jeho nejdůležitější úspěchy lze určitě zařadit nobilitaci a jeho kariérní vzestup, které se prolínaly s děním na poli mezinárodní politiky. Problematika nobilitací není v 18. století nová, nicméně množství nobilitovaných se v tomto století navýšilo. Důvodem pro to byly zejména požadavky nově formovaných států po kvalitním byrokratickém aparátu a zároveň provázání tohoto aparátu s panovníkem. Gotterovi se tak podařilo prosadit se z pozice mladého úředníka až do nejvyšších pater pruského úřednického aparátu.

Cíle této práce bylo představit osobnost Gustava Adolfa von Gottera v českém prostředí a zároveň na něj poskytnout nový pohled. V určitých pasážích tohoto textu byly tak zapojeny doposud nepublikované informace. Zároveň tato diplomová práce posloužila jako ideální platforma pro shrnutí celého dosavadního výzkumu k osobnosti Gottera. Místa jsou v textu zmíněny i hypotézy, které doposud nebyly publikovány, ale rozšiřují výzkum života Gustava Adolfa von Gottera. Velmi důležitou částí této biografie je i část věnována uměleckého programu. Ačkoli tato práce není první, která s ním pracuje, tak v žádné doposud publikované biografii se tento program nenachází.

Tato diplomová práce si kladla za cíl být inovativnější než dosavadní práce. V práci je popisován život a kariéra Gustava Adolfa von Gottera – diplomata, úředníka a milovníka umění, který prošel výrazným vývojem. Jeho cesta započala jako cesta obyčejného měšťana a skončila jako dosažením šlechtického titulu. Důležitou událostí v jeho životě byla nobilitace. Ta vzbudila jeho touhu prezentovat se jako šlechtic. Z tohoto důvodu je součástí práce kapitola, která pojednává o Gotterově uměleckém programu. Tento program byl esencí Gotterova vnímání krásy a umění. Zároveň nám to dává odpověď na otázku, jakým způsobem si Gotter pravděpodobně představoval obsah pojmu aristokracie. Pro něj to znamenalo vlastnictví panství, shromáždování majetku a úspěch ve státní službě.

Gotterův umělecký program je v této práci rovněž doplněn o nové skutečnosti. Starší Paulusova práce vyzdvihovala zejména vliv bohyně Flóry, která v zámeckém komplexu hraje velmi důležitou roli. Vedle bohyně Flóry

rezonuje v uměleckém programu také motiv vody. Ten dotváří historický význam molsdorfského panství. Ta spojuje historii zámku, který sloužil jako vodní tvrz se současností. Voda hrála na panství důležitý prvek. Architektonicky oddělovala části pozemku a utvářela celkovou atmosféru zámku.

Starší texty, které se Gustavovi Adolfovi von Gotterovi věnují, se často opírají o původní biografii od Augusta Becka. Z toho důvodu je často opakován příběh o navázání pevného pouta s princem Evženem Savojským. Tento vztah měl Gotterovi velmi pomoci s prosazením ve Vídni. V textu jsou předloženy argumenty, proč je tato záležitost považována spíše za nepravděpodobnou. Hlavním argumentem je, že Gotter začal hrát významnější úlohu u vídeňského dvora až od začátku 30. let 18. století. To značí, že Gotter nečerpal v dřívějších dobách jakoukoli protekci ze strany Savojského. Oproti starším výzkumům byla tato prvotní část práce popisována s využitím materiálů z vídeňských archivů. Ty doposud nevyužil žádný z autorů.

Závěrečná část práce se opírala rovněž o rozsáhlé výzkumy, které proběhly k tématu pruské pošty. I zde došlo k novým objevům, zejména byla konkretizovaná práce, kterou Gotter pro pruskou poštu vykonával. Tedy je doplněna o popisy poštovních tras, které pomáhal zakládat, a jeho úspěchy v tomto postu.

Starší životopisy popisovaly většinou pouze Gotterův život od dob jeho studia až po smrt. Obvykle těmto textům chyběl hlubší kontext změn, které se v 18. století odehrávaly. Právě na pozadí těchto změn jsem chtěl vyprávět Gotterův život. Ukázat jej ve světle proměnlivosti doby. Tedy zaznamenat do jaké míry byl jeho život ovlivněn změnami, které 18. století přineslo. Mezi tyto fenomény patří například nárůst množství nobilitací nebo proměna obsahu diplomatovy práce.

Diplomová práce *Gustav Adolf von Gotter – diplomat v 18. století* doplňuje výzkum k osobnosti Gustava Adolfa von Gottera o celou řadu doposud nepublikovaných pramenů zejména z Vídně a Stuttgartu. Zároveň sumarizuje dosavadní bádání, které je k osobnosti Gottera v české a německé historiografii

dostupné. Má tak nejen převyprávět příběh Gustava Adolfa von Gottera, ale poukázat i na další aspekty 18. století, které ovlivnily život tehdejšího člověka.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Tištěné prameny

1. BECK, August: *Graf Gustav Adolf von Gotter. Ein Lebensbild aus der Zeit Friedrich's des Großen und Maria Theresia's.* Gotha, 1867.
2. BERGER, Günther (ed.): *Vetternwirtschaft. Briefwechsel zwischen Friedrich II. und Luise Dorothea von Sachsen-Gotha.* Berlin, 2012.
3. HENGST, Hermann. *Die Ritter des Schwarzen Adlerordens.* Biographisches Verzeichnis sämtlicher Ritter des hohen Ordens vom Schwarzen Adler von 1701–1900.
4. SPIES, Johann Jakob (Hg.): *Der brandenburgischen historischen Münzbelustigungen.* IV. Teil. Anspach, 1771.

Archivní prameny

Österreichisches Staatsarchiv, Abteilung Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien

AT-OeStA-HHSA Große Korrespondenz -168

AT-OeStA-HHSA Große Korrespondenz -169

AT-OeStA-HHSA Große Korrespondenz -144

Landesarchiv Gotha

Bestall- und Belohnungsbücher 1650-1735

Geheimes Archiv A. I. 35 1732

Geheimes Archiv C. XIII. 19

Geheimes Archiv D II 91

Geheimes Archiv E. V. O. 6. 4

Geheimes Archiv E. XII. 127

Geheimes Archiv E. XII. 160

Geheimes Archiv J.I.B.e.m.5a

Geheimes Archiv J.I.G. (D) 5

Geheimes Archiv T.I.D.E. 16.16

Gotha T. I.D.E.11.2

Gotha T.I.D.6.16.14

Gotha UU.I. 23

Gotha UU.I.40

Gotha UU.I.67

Gotha WW.II.166

Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin

HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge nr. 801

HA Geh. Rat, Rep. 11 Ausw. Bez., Staatsverträge nr. 802

Landesarchiv Baden-Württemberg

A 48-05 Bü 42

A 48-05 Bü 56

A 82 Bü 76

Literatura

1. AUSTOVÁ, Ivana: *Počátky nové šlechty. Šlechtické nobiletace 1627-1637.* s. 3-34. In: *Středočeský sborník historický.* 38/2012. Praha, 2012. 245 s.
2. BECK, August: *Graf Gustav Adolf von Gotter. Ein Lebensbild aus der Zeit Friedrich's des Großen und Maria Theresia's.* Gotha, 1867. 109 s.
3. BLÁHOVÁ, Marie: Petr Žitavský, historik a diplomat. In: BLÁHOVÁ, Marie: *Duchem, ne mečem. Fakta, úvahy, souvislosti.* Praha, 2003 s. 29-38.

4. BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*. Bonn, 1969. 864 s.
5. BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*. Bonn, 1969. s.52.
6. BRAUBACH, Max: *Diplomatie und geistiges Leben im 17. und 18. Jahrhundert*. Röhrscheid, 1969.
7. BRAUBACH, Max: *Prinz Eugen von Savoyen. Eine Biographie*. 5 Bände. Oldenbourg, Wien 1963–65.
8. BRŇOVJÁK, Jiří – KREJČÍK, Tomáš: Poznání nové šlechty. 113–121 s. In: *Genealogické a heraldické informace*. Roč. 2007. Brno, 2008. 176 s.
9. BRŇOVJÁK, Jiří: *Mezi Rakouskem a Pruskem, loajalitou a oportunistem. Šlechta Rakouského Slezska v období vlády Marie Terezie*. In: In: ZÁŘICKÝ, Aleš – VAŘEKA, Marek: *Císařovna Marie Terezie a střední Evropa. 300 let od narození reformátorky*. Hodonín, 2019. s. 231.
10. BRŇOVJÁK, Jiří: *Nobilitační řízení České dvorské kanceláře v 1. polovině 18. století a jeho písemností s přihlédnutím k dalšímu vývoji do zániku habsburské monarchie*. s. 203–225. In: HOJDA, Zdeněk – PÁTKOVÁ, Hana: *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*. Praha, 2008. 409 s.
11. BRŇOVJÁK, Jiří: *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v Českých zemích 1705-1780*. Ostrava, 2015.
12. CERMAN, Ivo: *Bildungsziele-Reiseziele. Die Kavaliertour im 18. Jahrhundert*. In: SCHEUTZ, Martin – SCHMALE, Bohdan – ŠTEFANOVÁ, Dana (Hg.): *Orte des Wissens*. Wien, 2004. S. 49-78.
13. CERMAN, Ivo: *Šlechtická kultura v 18. století*. Praha, 2011.
14. DE RIDDER-SYMOENS, Hilde (Ed.): *A History of the University in Europe. Universities in Early Modern Europe (1500-1800)*. Vol. II., Cambridge.
15. EBERL, Immo: *Die frühe geschichte des Hauses Schwarzburg und die Ausbildung seiner Territoriaherrschaft*. In: *Thüringen im Mittelalter: Ide Schwarzburger*. Rudolstadt, 1995. S. 79-130.

16. FRENSDORFF, Ferdinand: *Münchenhausen, Gerlach Adolf Freiherr von.*
In: Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Band 22. Leipzig, 1885. S. 729-745
17. GERLACH, Karlheinz: *Die Fraumaurer im Alten Preußen 1738-1806.*
Innsbruck, 2009. 1
18. GERLACH, Karlheinz: *Die Fraumaurer im Alten Preußen 1738-1806.*
Innsbruck, 2009.
19. GILAR, Štěpán: *Diplomat Jaroslav Novák (1884-1947).* In: Ročenka
Městského muzea Česká Třebová. Česká Třebová, 2014. s. 79-92.
20. HAUBE, Bernd: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter ein Osterländer.*
In: Archiv für deutsche Postgeschichte. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein,
1979. S. 92-94.
21. Hengst, Hermann. *Die Ritter des Schwarzen
Adlerordens.* Biographisches Verzeichnis sämtlicher Ritter des hohen
Ordens vom Schwarzen Adler von 1701–1900.
22. HOJDA, Zdeněk – PÁTKOVÁ, Hana: *Pragmatické písemnosti v kontextu
právním a správním.* Praha, 2008
23. KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské
zdi.* Praha, 1999.
24. KISSINGER, Henry: *Uspořádání světa: Státní zájmy, konflikty a mocenská
rovnováha.* Praha, 2016.
25. KÖHLER, Michael: *Thüringer Burgen und befestigte vor – und
frühgeschichtliche Wohnplätze.* Jenzig-Verlag, 2001.
26. KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Společnost v zemích habsburské
monarchie a její obraz v pramenech (1576-1740).* České Budějovice.
27. KREJČÍK, T.: *Nobilitace.* s. 217.; BRŇOVJAK, Jiří – HRUBOŇ, Pavel:
*Erbovní návrh a erbovní censura v českých nobilitacích Karla VI. (1712-
1740). Příspěvek k české barokní heraldice.* In: Erbové listiny, Martin,
2006.
28. KREJČÍK, Tomáš: *Nobilitace jako nástroj vlády Marie Terezie.* In:
ZÁŘICKÝ, Aleš – VAŘEKA, Marek: *Císařovna Marie Terezie a střední
Evropa. 300 let od narození reformátorky.* Hodonín, 2019.

29. KRÜGER, Helmut Otto: *Gustav Adolph Reichsgraf von Gotter Kgl. Preußischer Generalpostmeister (1753–1762)*. In: Archiv für deutsche Postgeschichte. Heft 2/1979. Frankfurt am Mein, 1979. S. 37-54.
30. KRÜGER, Kurt: *Gustav Adolf Graf von Gotter. Leben in galanter Zeit*. Erfurt, 1993.
31. KUBEŠ, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*. Pardubice, 2018.
32. KUBEŠ, Jiří: *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Pelhřimov, 2013.
33. KUNNISCH, Johannes: *Friedrich der Große*. München, 2004.
34. KUNTKE, Bruno: *Friedrich Heinrich von Seckendorff*. Husum, 2007.
35. LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha, 1995.
36. LUKOSCHIK, Rita Unfer: *Italienerinnen und Italiener am Hofe Friedrich II. (1740–1786)*. Berlin 2008.
37. LUX, Antonius (Hrsg.): *Große Frauen der Weltgeschichte. Tausend Biographien in Wort und Bild*. München 1963.
38. MÁDLOVÁ, Claire: *Sebedefinice nové úřednické šlechty na příkladě rodiny Hartigů – návrat k nobilitačním listinám*. In: KRÁL, Pavel – BŮŽEK, Václav (edd.): *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1576-1740)*. České Budějovice.
39. MARX, Karl: *Die Geschichte der Geheimdiplomatie des 18. Jahrhunderts. Über den asiatischen Ursprung der russischen Despotie*. Berlin, 1997.
40. MCCUSKER, John J.: *Mercantilism and the Economic History of the Early Modern Atlantic World*. Cambridge, 2000.
41. Müller, Klaus: *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*. Bonn, 1976.
42. MURPHY, Robert D: *Diplomat Among Warriors*. New York, 1964.
43. MYŠKA, Milan: *Wie drei Kaufleute aus Mähren und Schlesien zu ihren Adelstiteln kamen*. In: ŠTAIF, Jiří – BŮŽEK, Václav: *Prager wirtschafts- und sozialhistorische Mitteilungen*. Volume 8. Praha, 2008.
44. OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný. ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Desátý díl (Gens-Hedwigia). Praha, 1896.

45. PAULUS, Helmut-Eberhard: *Schloss und Garten Molsdorf. Graf Gotters Residenz der Aufklärung*. Regensburg, 2012.
46. REBITSCH, Robert: *Wallenstein als Politiker und Diplomat*. In: REBITSCH, Robert: *Wallenstein : Mensch – Mythos – Memoria*. / Berlin, 2018 s. 211-238.
47. ROOSEN, William James. *The Age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*. Cambridge, 1976.
48. SCHULZE, Christian Ferdinand: *Leben des Herzogs von Sachsen-Gotha und Altenburg Friedrich II. Ein Beitrag zur Geschichte Gotha's beim Wechsel des siebzehnten und achtzehnten Jahrhunderts*. Gotha, 1851.
49. SMITH, Adam: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha, 2016.
50. SPIES, Johann Jakob (Hg.): *Der brandenburgischen historischen Münzbelustigungen*. IV. Teil. Anspach, 1771.
51. STELLNER, František: *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*. Praha, 1998.
52. ŠAFAŘÍK, Eduard: *Johann Kupezky (1667–1740)*. Prag, 1928.
53. TIMPEL, M: *Graf Gotter und Schloss Molsdorf*, in: *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte und Altertumskunde von Erfurt* 39 (1919), S. 123-156.
54. VON WURZBACH, Constantin: *Meytens, Martin von*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 18. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1868, S. 193–196

Resume

Diploma thesis introduces the first bibliography about Adolf von Gotter, which is written in czech language. His life is put in the context of 18th century. The main goal of this theses is to introduce Gotter, as a diplomatist, officer and art collector. In this diploma thesis the main role has Gotter's nobilitation, which changed all his heading. The nobilitation becomes capital for making up his art program. Gustaf Adolf von Gotter took part into the significant events of international politics in the first half of the 18th century. For that reason he would be put in the context of contemporary trend of diploma literature. The goal of this thesis is to introduce a modern curriculum vitae of Gustaf Adof von Gotter, which wouldn't be just a interpretation of his life, but also the piece, which enrich existing research with new-used sources and their interpretation.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. David Krop
Fakulta:	Filozofická
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková Ph.D.
Rok obhajoby:	2020
Název práce:	Gustav Adolf von Gotter – pruský diplomat v polovině 18. století
Název v angličtině:	Gustav Adolf von Gotter - Prussian diplomat in half of 18th century
Anotace:	Práce nabízí moderní životopis Gustava Adolfa von Gottera, kterého zasazuje do celkového kontextu 18. století. Věnuje se také trendům, které hrály v 18. století důležitou roli jako například nobilitace nebo diplomacie.
Klíčová slova:	Diplomacie, nobilitace, umění, umělecký program, státní služba, Prusko, Sasko, Rakousko, Vídeň
Anotace v angličtině:	The thesis offers modern curriculum vitae of Gustav Adolf von Gotter. This personage is put in the context of 18th century. This piece also deals with trends, which represented an important role in the 18th century, for example nobilitation or diplomacy.
Klíčová slova v angličtině:	Diplomacy, nobility, art, artistic program, civil service, Prussia, Saxony, Austria, Vienna
Přílohy vázané v práci:	Žádné
Rozsah práce:	87 s.
Jazyk práce:	čeština